

DICTIONARUL DIALECTULUI MEGLENOROMÂN

Literele *D-F*

Nicolae Saramandu, Alina Celac, Carmen-Irina Floarea, Marilena Tiugan
Coordonator: Nicolae Saramandu

Publicăm în prezentul număr al revistei „Fonetica și dialectologie” a șasea fasciculă – *literele D-F* – din *Dicționarul dialectului meglenoromân*.

SIGLE

Surse

- ALDM I, II, III = Petar Atanasov, *Atlasul lingvistic al dialectului meglenoromân*, vol. I, București, 2008; vol. II, București, 2013; vol. III, București, 2015.
- ALR I, 1, 2 = *Atlasul lingvistic român*. Publicat de Muzeul Limbii Române din Cluj sub conducerea lui Sextil Pușcariu. Partea I, vol. I, Cluj, 1938 [h. 1–150]; vol. II., Sibiu, Leipzig, 1942 [h. 150–302], (punctele 012 Liumnița, 013 Țârnareca; anchete efectuate de Sever Pop).
- ALR II, 1 = *Atlasul lingvistic român*. Partea II, de Emil Petrovici, vol. 1, Sibiu, Leipzig, 940 [h. 1–296].
- ALR II, Supl = *Atlasul lingvistic român*. Partea II, de Emil Petrovici, vol. 2, *Supliment. Termeni considerați obsceni*, Sibiu, Leipzig, 1942 [h. 1–20], (punctul 012 Liumnița; anchetă efectuată de Th. Capidan).
- ALR II, s.n., 1–7 = *Atlasul lingvistic român. Serie nouă*, întocmit de Institutul de Lingvistică al Filialei din Cluj a Academiei Republicii Populare Române, sub direcția acad. Emil Petrovici, vol. 1–7, București, 1956–1972 [h. 1–2248].
- AtaM = Petar Atanasov, *Meglenoromâna astăzi*, București, 2002.
- Can¹ = I.-A. Candrea, *Glosar megleno-român*, în „Grai și suflet”, III/1, București, 1927, p. 175–209 (A–C).
- Can² = I.-A. Candrea, *Glosar megleno-român*, în „Grai și suflet”, III/2, București, 1928, p. 381–412 (Ĉ–Ĺ).
- Can³ = I.-A. Candrea, *Glosar megleno-român*, în „Grai și suflet”, VI, București, 1933–1934, p. 163–192 (M–R).
- Can⁴ = I.-A. Candrea, *Glosar megleno-român*, în „Grai și suflet”, VII, București, 1937, p. 194–230 (S–Ž).
- Can T¹ = I.-A. Candrea, *Texte meglenite*, în „Grai și suflet”, vol. I/2, București, 1924; p. 261–285.
- Can T² = I.-A. Candrea, *Texte meglenite*, în „Grai și suflet”, vol. II/1, București, 1925, p. 100–128.
- Can T³ = I.-A. Candrea, Ov. Densușianu, Th. D. Speranția, *Graiul nostru. Texte din toate țările locuite de români*, vol. II, București, 1908, p. 163–170.

- Cap¹ = Th. Capidan, *Meglenoromânii. Istoria și graiul lor*, vol. I, București, 1925.
 Cap² = Th. Capidan, *Meglenoromânii. Literatura populară la meglenoromâni*, vol. II, București, 1928.
 Cap = Th. Capidan, *Meglenoromânii. Dicționar meglenoromân*, vol. III, București, 1935.
 Cerna A = Anchetă efectuată cu *Chestionarul Noului Atlas lingvistic român* în localitatea Cerna, jud. Tulcea, de Nicolae Saramandu în 1973 (5 caiete aflate în *Arhiva* Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan–Al. Rosetti”, București).
 Cerna A / Supl = Cerna A, răspunsuri suplimentare.
 Cerna T = *Texte meglenoromâne* (pe bandă magnetică, aflate în *Arhiva* Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan–Al. Rosetti”, București) din localitatea Cerna, jud. Tulcea, culese de Nicolae Saramandu și Marilena Tiugan în 1971; transcriere: Marilena Tiugan.
 Dms = Nicolae Paia, Teodor Minda, *Dicționar meglenoromân* (lucrare în manuscris, aflată în *Arhiva* Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan–Al. Rosetti”, București).
 DP = Dionisie Papatsafa, *Prikozmur din Meglenia (Мегленско-Влашки приказни)*, Skopje, 1997 (cu *Glosar*, p. 225–261).
 Kat = Nik.At. Katsanis, *Βλάχοι του Πάϊκου (του Βυζαντινού θέματος των Μογλενών)*, Salonic, 2001.
 MP = Maria G. Papageorgiou, *Παραμυθια απο μυθους αρχαιων ελληνικων ποιητικων εργαων που χαθηκαν και αλλα παραμυθια του βλαχοφωνου χωριου Σκρα (Λιουμνιτσα)*, Salonic, I, 1984.
 Pap¹ = Pericle Papahagi, *Glosar*, în *Românii din Meglenia. Texte și glosar*, București 1900, p. 30–72.
 Pap² = Pericle Papahagi, *Glosar*, în *Megleno-românii. Studiu etnografico-filologic* (extras din „Analele Academiei Române”. Seria II, tomul XXV. Memoriile secțiunii literare, 35 [1902–1903]), București 1902, p. 185–267.
 Pap M¹ = Pericle Papahagi, [Texte], în *Românii din Meglenia. Texte și glosar*, București, 1900, p. 9–29.
 Pap M² = Pericle Papahagi, *Introducere; texte; obiceiuri, basme etc.* în *Megleno-românii. Studiu etnografico-filologic* (extras din „Analele Academiei Române”. Seria II, tomul XXV. Memoriile secțiunii literare, 35 [1902–1903]), București, 1902, p. 1–184.
 W = Gustav Weigand, *Vlacho-Meglen. Eine ethnographisch-philologische Untersuchung*, Leipzig, 1892.
 Wild = Beate Wild, *Meglenorumänischer Sprachatlas*, Hamburg, 1983.

BIBLIOGRAFIE

În afara dicționarilor generale ale limbii române, pentru stabilirea originii cuvintelor am apelat la următoarele lucrări lexicografice:

- Andriōtē, N.P., *Etymologiko lexico tēs koinēs neoellēnikēs*, Salonic, 1951 (citată după ediția a doua, corectată, 1971).
 Atanasov, Petar, *Makedonsko-francuski rečnik*, Skopje, 2007.
 Baubec, Agiemin/ Grecu, Mitică, *Dicționar turc-român*, București, 1979.
 BER I – Vl. Georgiev, Iv. Gălăbov, J. Zaimov, St. Iliev, (redactor responsabil) Vl. I. Georgiev, *Bălgarski etimologičen rečnik*, I, Sofia, 1971.
 Buchholz, Oda / Fiedler, Wilfried / Uhlisch, Gerda, *Wörterbuch Albanisch-Deutsch*, Leipzig, 1977.
 Brad-Chisacof, Lia (coordonator), *Dicționar neogrec-român*, ediția a doua adăugită și revizuită, București, 2000.
 CDDE – I.-A.Candrea, Ov. Densusianu, *Dicționarul etimologic al limbii române. Elementele latine (A – Putea)*, București, 1907–1914.

- DDA – Tache Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân, general și etimologic*, ediția a doua augmentată, București, 1974.
- Gerov – Najden Gerov, *Rečnik na bălgarskij ezik*, I, Plovdiv, 1895.
- Iovan, Tiberiu, *Dicționar bulgar-român*, București, 1994.
- Mladenov, Ștefan, *Etimologičeski i pravopisen rečnik na bălgarskija kniževen ezik*, Sofia, 1941.
- RMJ I–III – Blaze Koneski (redactor responsabil), Todor Dimitroski, Blagoja Korubin, Trajko Stamatovski, *Rečnik na makedonskiot jazik*, I–III, Skopje, 1965–1979.
- Suciu, Emil, *Influența turcă asupra limbii române*, II. *Dicționarul cuvintelor românești de origine turcă*, București, 2010.
- Topciu, Renata / Maloneshi, Ana / Topciu, Luan, *Dicționar albanez-român. Fjalor shqip-rumanisht*, Iași, 2003.
- Türkçe-İngilizce Redhouse Sözlüğü. The Redhouse Turkish-English Dictionary*, Istanbul, 2007.
- Wendt, Dr. Heinz F., *Langenscheids Taschenwörterbuch. Erster Teil, Neugriechisch-Deutsch*, Berlin / München, 1969 (citată după ediția a opta, 1978).

ABREVIERI

ac. = acuzativ	gr. = grec(esc)
adj. = adjectiv, adjectival	impers. = impersonal
adj. nehot. = adjectiv nehotărât	interj. = interjecție
adv. = adverb, adverbial	intrans. = intransitiv
alb. = albanez(ă)	invar. = invariabil
aor. = aorist	ir. = istroromân
ar. = aromân(ă)	înv. = învechit
art. = articulat	lat. = latin(ă)
art. dem. = articol demonstrativ	lit. = literal
art. hot. = articol hotărât	loc. adj. = locuțiune adjectivală
art. nehot. = articol nehotărât	loc. adv. = locuțiune adverbială
art. pos. = articol posesiv	loc. conj. = locuțiune conjuncțională
bg. = bulgar(ă)	
cf. = confer	loc. pron. = locuțiune pronominală
cit. = citește	m. = masculin
col. = colectiv	mac. = macedonean(ă) (slavă)
conj. = conjuncție	mbg. = macedobulgar, macedonean (slav); cf. mac.
dat. = dativ	
der. = derivat	mgl. = meglenoromân(ă)
determ. = determinant	nom. = nominativ
dial. = dialectal	n. pers. = nume de persoană
dim. = diminutiv	n. pr. = nume propriu
dr. = dacoromân(ă)	num. card. = numeral cardinal
et. = etimologie (originea cuvântului)	num. col. = numeral colectiv
et. nec. = etimologie necunoscută	num. ord. = numeral ordinal
expr. = expresie, expresii	p. = pagina
expr. invar. = expresie invariabilă	peior. = peiorativ
f. = feminin	p. ext. = prin extensiune
fam. = familiar	pl. = plural
fig. = figurat	plt. = pluralia tantum
gen. = genitiv	prep. = prepoziție
ger. = gerunziu	pron. = pronume, pronominal

pron. nehot. = pronume nehotărât
 pron. pers. = pronume personal
 refl. = reflexiv
 s. = substantiv
 sb. = sârb(esc)
 s. col. = substantiv colectiv
 s.f. = substantiv feminin
 sg. = singular
 sgt. = *singularia tantum*
 sl. = slav
 s.m. = substantiv masculin
 s.n. = substantiv neutru

subst. = substantiv
 s.v. = sub voce
 tranz. = tranzitiv
 tc. = turc(esc)
 unipers. = unipersonal
 var. = variantă
 vb. = verb
 vbg. = vechi bulgar
 vgr. = vechi grecesc
 voc. = vocativ
 vsl. = vechi slav

ALFABETUL

A, Ă, B, C, Č, D, Δ, Đ, E, Ę, F, G, Ğ, Ĝ, H, H', I, J, K, L, L', M, N, N', O, Q, P, R, S, Ș, T, Θ, Ț, U, V, X, Z.

a, ă, b, c, č, d, Δ, đ, e, ę, f, g, ğ, ĝ, h, h', i, j, k, l, l', m, n, n', o, q, p, r, s, ș, t, θ, ț, u, v, x, z.

LOCALITĂȚI MEGLENOROMÂNE

R. Macedonia:

Úmã (Húma)

Grecia:

Biríslāv (Biríslav), gr. Περίκλεια

Cúpa (Cúpa), gr. Κούπα

Lúnġhí (Lúgunța), gr. Λαγγαδιά

Ĺumniġã (Liumnița), gr. Σκρã

Nónti (Nânta), gr. Νότια

Óșianí (Óșani), gr. Αρχάγγελος

Țãrnãrãca (Țãrnaréca), gr. Κάρπη

D

da *interj.* Dms. Cuvânt prin care se atenționează un copil mic.

Et.: onomatopee.

đádă vezi **zádă**.

đáit vezi **zeázit**.

đamátcă vezi **đárnátcă**.

đarđalín vezi **đarđalín**.

đarđavát vezi **zărzāvát**.

đáti vezi **zeáti**.

đác vezi **zic**.

đálúf vezi **zulúf**.

đambác, *pl. đambáti și đambácur* *s.n.* Pap¹ 44; Pap² 78; Dms. **1.** Nume de floare. Pap² 78. **2.** Nume de boală care se manifestă printr-o inflamație a organului genital masculin la copiii mici (pe care aromâanii o numesc *đuți ntr-ócľi*). Pap² 78.

Et.: tc. **zambak** (mac., bg. **zambak**).

đambăfúľ vezi **đambúľ**.

đambufúľ vezi **đambúľ**.

đambúľ, *pl. đambúľă* *s.n.* Pap² 78; Dms. Nume de floare; zambilă.

Var.: **đambăfúľ** (AtaM 91/9, 93/26), **đambufúľ** (Pap² 78).

Et.: tc. dial. **zumbül** (Suciu 807), (mac. **zumbul**, bg. dial. **đumbul**, BER I 670, s.v. *zjumbjul*).

đămburi vezi **sőmburi**.

đăngărés vezi **ğăngărés**.

đănúcfu vezi **zinúcfu**.

đăr¹ *interj.* Dms s.v. Hai. Cuvânt repetat și însoțit de gesturi, prin care cineva își exprimă satisfacția pentru pățania cuiva care a luat-o la fugă fiind lipsit de curaj. *Đăr, pópa*. (Hai, părinte.) Dms s.v.

♦ *Li vea đăr-đăr*. (Fugea cu frica în sân.) Dms s.v.

Et.: bg. **zăr¹** (BER I 668).

đăr² vezi **zqr**.

đărcăč, *pl. đărcăcă* *s.n.* Dms. Jucărie făcută dintr-un tub de trestie; pușcoci.

Et.: tc. **sarkač**.

đărcádă vezi **zărcádă**.

đărđáli *s.f. pl.* AtaM 91/10; ALDM I, h. 57/1–7; Dms. Ochelari.

Et.: mac. **đrcala**.

đărđalín, *pl. đărđalín* *s.m.* Pap¹ 44; Pap² 78; Cap 122; Cerna A/1182; AtaM 91/10; ALDM II, h. 1023/1–7; Dms. Zarzăr.

Var.: **đarđalín** (Pap² 78).

Et.: din **đărđalínă**.

đărđalínă, *pl. đărđalíni* *s.f.* Pap¹ 44; Pap² 78; Cerna A/1181; AtaM 91/10; ALDM II, h. 1022/1–7; Dms. Fruct al zarzărului; zarzără.

Et.: bg. dial. **zarzalina** (BER I 609, s.v. *zarzala*), (tc. **zerdali**).

đărđórcă *s.f.* ALDM I, h. 388/1. Diaree.

Et.: din **đăr-đăr** (s.v. **đăr¹**) + **-că**.

đárnátcă, *pl. đárnátki* *s.f.* Pap² 78; AtaM 69/26, 91/11; Dms. Specie de pasăre mică; păsărică. [*Đárnátca*] *ăi puľ primuvirésc*. ([*Đárnátca*] e pasăre primăvăratică.) Pap² 78 s.v.

Var.: **đamátcă** (Dms).

Et.: cf. mac. **zamatka** ‘a agita un lichid’.

đeáit vezi **zeázit**.

đeánă vezi **zeánă**.

đeđir vezi **zeázir**.

đeňă vezi **zeánă**.

đeş vezi **ğep**.

đeşcă *s.f.* ALR II s.n., 3, h. 700/012. Pițigoii.

Var.: **ğepcă** (Cap 150).

Et. nec.

đic vezi **zic**.

đífră vezi **đífri**.

đifri *s.f. pl.* Pap¹ 44; Pap² 78; Can⁴ 229; Cerna A/1305, 1494, Supl; Dms. Cioareci. *Bărbății l' purtău cămăș lúnčă pân di zănúnclu și cu đifri.* (Bărbații purtau cămăși lungi până la genunchi și cu cioareci.) AtaM 352/28; *Đifri li si pun pri pičóri și jung di la glézni până pri cōlcur.* (Cioarecii se pun pe picioare și ajung de la glezne până pe pulpe.) Can T¹ 264/23.

Var.: **đifră** *sg.* (Pap¹ 44; Pap² 78; Can² 392), **zifri** (Can⁴ 229).

Et.: mac., bg. dial. **đivri**.

đift *s.n.* AtaM 68/8, 70/24, 91/11, 95/17. Catran.

Var.: **điftu** (AtaM 68/8, 91/11).

Et.: tc. **zift** (mac. **zift**, bg. dial. **đift**, BER I 643, s.v. **zift**).

điftu vezi **đift**.

đig, *pl.* **đigur** *s.n.* Pap² 78. Sancțiune, la jocul de copii a măcca.

Et. nec.

đimbirléc vezi **zimbléc**.

đinúclu vezi **zinúclu**.

đivri *s.f.pl.* Pap² 78. F i g. Ochi. *Să-ți iasă đivri li.* (Să-ți iasă ochii.) Pap² 78 s.v.

Et.: bg. dial. **đivăr** 'orb' (BER I 638, s.v. **živăr**).

đoămbă vezi **zômbă**.

Đoia *n.pr.* Cap 122. Nume de vacă născută într-o zi de joi.

Et.: ***đoi** (var. de la **joii**).

Đoică *n.pr.* Pap² 78. Nume de vacă născută într-o zi de joi.

Et.: din **joii** ***đoi** (var. de la **joii**) + **-ca**.

đracă vezi **zdracă**.

đrăcăniséș, **đrăcănisiri**, **đrăcănisiđ**, **đrăcănisit** *vb.* IV. *Tranz.* Dms. A mângăli; a scrie urât și neciteț. *Lă-la tiđeru, đrăcăniséș-la și turcă-la șa ncóla.* (În caietul, mângălește-l și aruncă-l cât colo.) Dms s.v.; *Tóati cōárli să đrăcănisiți.* (Toate cărțile sunt mângălite.) Dms s.v.

Et.: cf. bg. **zdrak**.

đrăcănisitură, *pl.* **đrăcănisitúr** *s.f.* Dms. Mângălitură.

Et.: din **đrăcăniséș** + **-itură**.

đrăclív vezi **drislív**.

đrătlív vezi **dărtăv**.

đrătlív vezi **drislív**.

đúcă *s.f.* Cap 122; Dms. Presimțire.

Ómu văr vęári vrină đúcă. (Omul o avea vreo presimțire.) Dms s.v.; *Si lōa đupu đúcă.* (S-a luat după presimțire.) Dms s.v.

Lęau đúcă. A avea o presimțire. *Lō đúcă că nu miruseăști la bun.* (Avu o presimțire că nu miroase a bine [= nu-i a bună].) Cap² 179/42.

Et. nec.

đulúf vezi **zălúf**.

đut vezi **jut**.

đúuă vezi **zúuă**.

đvárnă vezi **zvárnă**.

đvișcă, *pl.* **đvișki** *s.f.* Cap 123; ALDM II, h. 790/2, 3. Oaie de 2–3 ani; mioară.

Var.: **zvișcă** (ALDM II, h. 790/2).

Et.: mac. **đviska**, bg. **zvizka**, **đvizka** (s.v. **đizak**, BER I 326).

E

e¹ *interj.* Pap² 78; Can² 392; Cap 123; Dms. Ei, e, hei, ah! Exclamație care exprimă mirare, enervare, satisfacție. *E, muă scăpái, pân la lânta úară, alá kerím!* (E, acum scăpai, până data viitoare, domnul să fie slăvit!) MP 112/1; *E, gídi, bébi cumuvólci.* (E, măi, cumetre lupule.) Cap² 40/39; *E, țestă sēră ři mi drăpēm mult!* (E, în seara asta, ce mult mă scărpinam!) Cap² 43/37; *Ei, ca s-mi manș, máncă-mi.* (Ei, dacă [tot] o să mă mănânci, mănâncă-mă.) Cap² 144/9; *E! ca vini căsă, si bucurără și tátóhi!* (Ei, dacă veni acasă, se bucurară și părinții.) Can T² 105/4; *E! mulári, mult dúlři-đ cárneđ di țesta sēră.* (Ei! femeie, foarte dulce e carnea din seara asta.) Can T¹

277/26; *E, afëndi, nu țopă mult! Iălă ȳa pruăpi si-ț spun ți fac.* (Ei, domnule, nu țipa atât! Vino aici aproape să-ți spun ce fac.) MP 114/24; *Ei! disfó-ti di pri cal di el si-ț dau bustán!* (Hei, dă-te jos de pe cal și vino să-ți dau pepene verde.) Cap² 99/39; *E, ți bun.* (Ah, ce bine!) Dms s.v.; *Ei, élä ȳa!* (Hei, vino aici!) Dms s.v.

Var.: **ej.**

Et.: onomatopee.

e² pron. vezi **i².**

ęa vezi **ja.**

ęac vezi **leęc.**

ęápă vezi **jápă.**

ęárbă vezi **járbă.**

ęári vezi **jári.**

ęárnă vezi **járnă.**

ęáscă vezi **jáscă.**

ęásli vezi **jásli.**

ęășlă vezi **jășclă.**

ęęși num. Șase. *Muo, puimóni vem pănăęir la ęęși septemvriu.* (Acum, poimăine avem târg pe șase septembrie.) AtaM 390/18.

Et.: gr. **ęęti.**

ęęșięisés, **ęęșięisiri,** **ęęșięisij,** **ęęșięisít** vb. IV. *Tranz.* Pap² 78;

Can² 392; Cap 123; Dms. A explica; a traduce, a tâlmăci. *Ampirátu visó un vis urót și, cări s-la ęęșięisęscă, la țela ampirátu a! da jimitáti di ampirățólă.* (Împăratul avu un vis urât și celui care o să-l tâlmăcească, acelaia împăratul îi va da jumătate din împărăție.) Pap M² 165/3; *Ampiráti, io pot s-la ixięisés [visu], áma cu țista căúil, că s-n-u dai ílla ta dúpu țista fićóru.* (Împărate, eu pot să-l tâlmăcesc [visul], dar cu această înțelegere, ca să-mi dai fata ta după acest băiat.) DP 136/36; *Lă scălb ánvită, mă nu putú ęęșięisiri cártęa.* (La școală învăța, însă nu putu să traducă scrisoarea.) Dms s.v.

Var.: **ixięisés.**

Et.: gr. **ęęηγώ.**

ęęșitasijă, pl. **ęęșitasij** s.f. AtaM 295/22. Consultație.

Et.: gr. **ęęέταση.**

edvám vezi **idvám.**

efcolijă s.f. AtaM 49/3. Ușurință.

Et.: gr. **ęęκολία.**

efëndi s.m. Cap 123; Dms. Domn. *Túcu mult n-u mőncă, mámu, di Urfán efëndi.* (Mult mi-e dor, mamă, de domnul Urfán.) Cap² 17/18; *Bra cuzúm efëndi, Iártă-mi.* (Măi dragă domnule, iartă-mă.) Dms s.v.; *E, afëndi, nu țopă mult! Iălă ȳa pruăpi si-ț spun ți fac.* (Ei, domnule, nu țipa atât! Vino aici aproape să-ți spun ce fac.) MP 114/24.

Var.: **afëndi.**

Et.: tc. **efendi.**

ęftin, **ęftină,** pl. **ęftiń,** **ęftini** adj. Pap¹ 48; Pap² 78, 85; Can² 392, 403; Cap 123; Wild h. 392/2-7; Dms. Ieftin.

Pămpóru maj pri ięftin purtá lúcri. (Vaporul ducea [= transporta] lucrurile mai ieftin.) Can T¹ 276/9; *Ęftin lă cumpărără măgáru.* (Au cumpărat măgarul ieftin.) Dms s.v.

♦ *Įeftina cáрни cőjń!* ăȳ mánăncă. (Carnea ieftină o mănâncă [doar] câinii.) Can T² 110/33.

Var.: **ięftin,** **ięftinăt** (Wild h. 392/1),

ięftin (Wild h. 392/5, 6).

Et. mac., bg. **ęftin eemuh** (gr. **ęftinός**).

ęftinătáti s.f. Cap 123 s.v. **ęftin;** Dms. Ieftinătate. *Cőan ăj ęftinătáti, sirumáși! ęjűés maj bun.* (Când e ieftinătate, săracii trăiesc mai bine.) Dms s.v.

Et.: din **ęftin** + **-ătáti.**

ęfur, pl. **ęfur** s.m. Dms. Efor. *Vęau pus ęfur lă bisęárică.* (Puseseră efor la biserică.) Dms s.v.

Et.: gr. **ęftopos.**

ęfharistisés, **ęfharistisiri,** **ęfharistisij,** **ęfharistisít** vb. IV. *Refl.* A se mulțumi.

La lúmça (la uámiñiü) òi la faț bun, nu si eșharistisiã. (Oamenii căroră le faci bine nu se mulțumesc.) Kats 69/13.

Et.: gr. *ευχαριστώ.*

ehmálotos, *pl. ehmáloti s.m.* ALDM III h. 1451/2–7. Prizonier.

Et.: gr. *αιχμάλωτος.*

ehtró, *pl. ehtrí s.m.* ALDM III h. 1428/5. Dușman.

Et.: gr. *εχθρός.*

ej vezi **e¹**. ALDM II, h.1163/1–6.

ej, *pl. ej s.m.* Pap² 85; Can² 403; Cap 123, 154; Cerna A/1360; AtaM 47/22; ALDM II, h. 1163/1–7; Dms. Arici. *Éju äj mult fricós.* (Ariciul este foarte fricos.) Cap 123 s.v.; *Cum să nu es [zăčudítă], iéjuli, mi ia tricú pri ua lisița.* (Cum să nu fiu [îngândurată], ariciule, păi, iacă, trecu pe aici vulpea.) DP 52/24; *As spúnim únă pricázmă mo tri líuț, tri vúlpe șiu tri eș.* (O să spunem acum o poveste despre animale sălbatice, despre vulpe și despre arici.) AtaM 365/2; *Éșlu cu vúlpea si flára únă vrăami tru únă váli.* (Ariciul cu vulpea se întâlniră odată într-o vale.) AtaM 365/3.

Var.: **eș**, **iej**.

Et.: mac., bg. *ež.*

e¹ vezi **iel**.

e² vezi **éla**.

éla, *pl. iláti vb. intrans.* (folosit numai la imperativ) Can² 392; Cap 123; Dms. Vîno, veniți. *E, afëndi, nu țópă mult! Iălă ua prúăpi si-ț spun țî fac.* (Ei, domnule, nu țîpa atât! Vîno aici aproape să-ți spun ce fac.) MP 114/24; *Iălă [...]* *bábo, s-mi caț ăñ cap.* (Vîno [...] babo, să mă cauți în cap.) Cerna T; *Bra fičór, nu u tălčót [șăprátca], túcu iláti s-va dau cóti un irmilóc di lăsáț-ay.* (Măi copii, n-o omorâți [vipera], ci veniți să vă dau câte un irmilic ca să o lăsați.) Cap² 94/29; *Máțu, máțu, iála s-la manț șqáricu!* (Pisico, pisico, vîno să-l

mănânci pe șoarece!) Cap² 122/37; *Fçáta aI'zisi: „iel ancóá, nu-ț șa lúcrú cum știi tu”.* (Fata îi zise: „vîno aici, treaba nu e așa cum știi tu”.) Cap² 72/10; *Fúăc, fúăc, iéla s-u arđ băltița.* (Focule, focule, vîno să arzi securea.) Cap² 122/23; *Mámu, el să vez țișta fičóriI' di iúndi să be áru.* (Mamă, vîno să vezi de unde o să bea apă acești copii.) Cap² 48/25; *Ei! disfó-ti di pri cal di el si-ț dau bustán!* (Hei, dă-te jos de pe cal și vîno să-ți dau pepene verde.) Cap² 99/40; *Cóți nu ti voi [...], élă délmi că țer.* (De ce să nu te vreau, [...] vîno dacă dorești.) Cap² 90/34; *Mámu cu táti, iălát!* (Mamă și tată, veniți!) MP 180/30; *Ácu putiăț, iălát s-mi scăpáț.* (Dacă puteți, veniți să mă scăpați.) MP 56/23; *Iălă ua, niăgru cóini.* (Vîno aici, câine negru.) MP 14/15; *Téti, iélă la noi că sam singură și dărâj búnă řínă.* (Mătușă, vîno la noi că sunt singură și am pregătit o cină bună.) Can T² 125/6; *Iéla curón!* (Vîno repede!) Kats 77/21.

Var.: **e¹**, **élă¹**, **iălă**, **iála**, **iălă**, **iel**,

iéla, **iélă**.

Et. mac., bg. *ela, elate* (gr. *έλα, ελάτε*, imper. de la *έρχομαι*).

Elășnița vezi **Elășnița**.

élatu *s.m.* Wild h 49/6. Brad.

Et.: gr. *έλατο*.

élă¹ vezi **éla**.

élă², *pl. éli s.f.* Pap¹ 48; Pap² 86; Can² 403; Cap 123; Wild h. 49/4, 7; AtaM 47/21, ALDM II, h. 1122/1-4, 6, 7, h. 1124/5; Dms. Brad. *Șcândura di iélă äj búnă și licșóará.* (Scândura de brad este bună și ușoară.) Dms s.v.

Var.: **iélă**.

Et.: mac., bg. *ela*.

élbet *adv.* Can² 392; Cap 123; Dms. Desigur, așa este. *Élbet! Că nă dát-au Dómnu fětă, toț pot să nă-u țeră.* (Așa e!

Dacă ne-a dat Dumnezeu fată, toți pot să ne-o ceară [de nevastă.] Can T¹ 274/7.

Et.: tc. *elbet*.

éle vezi **élem**.

éleji-alájsi vezi **alájsi-vérsi**.

élem conj. Cap 123; AtaM 47/20; Dms. Însă, dar. *Ăi mai bun pári și mal si nõ-ai, élem priiátali si ai.* (E mai bine să nu ai bani și avere, dar să ai prieteni.) Cap² 81/37; *Élem ácú-i șa, bun ái.* (Dar dacă e așa, e bine.) Dms s.v.

Var.: **éle** (Cap 123; Dms s.v.), **éli** (Dms s.v.), **élim** (AtaM 47/20).

Et.: bg. *ele* (*elem*) (Cap 123).

Eléșința vezi **Eléșnița**.

Eléșnița n.pr. Pap M² 176/15; Cap 123. Nume de loc (de fântână) în *Oșin*; nume de loc.

Var.: **Eléșința** (Pap M² 176/15).

éli vezi **élem**.

éli-alájsi vezi **alájsi-vérsi**.

élim vezi **élem**.

em conj. Cap 123; Dms, AtaM 260/15. Și, în plus, pe deasupra. *Ți ț-ai ligát căpu, Tóșu, cu neágră șămíiă, Tóșu, fáță mpuvinítă em prugálbinită?* (De ce ți-ai legat capul, Tóșu, cu basma neagră, Tóșu, față veștejită și îngălbenită?) Cap² 18/15; *Ni gálfnă án cutet, ni ou án ulóg, em ambáru dișórt.* (Nici găină în coteț, nici ou în cuiabar, pe deasupra (și) hambarul gol.) DP 56/24.

Em... em. Nu numai... ci (dar) și; și... și; ba... ba. *Em budálá, em inăgíiă.* (Și prost și încăpățânat.) Dms s.v.; *Em próstu, em fudúl.* (Nu numai prost, ci și fudul.) AtaM 260/15; *Em va, em nu va.* (Ba vrea ba nu vrea.) AtaM 260/16; *Hem zahmét mári, hem harğ mai mult.* (Nu numai suferință mare, dar și câștigul mai mult.) Cap 123 s.v.; *Țișta doi l'raș em cu inát, em linóș.* (Aceștia doi erau și supărăcioși și leneși.) Cap² 81/39.

Var.: **hem**.

Et.: din tc. *hem* (mac. *em*, bg. *hem*).

embolășés, embolășíri, embolășij,

embolășít vb. IV. Tranz. ALDM II, h. 1040/4, 5. A altoi.

Var.: **envoliășés** (ALDM II, h. 1040/5).

Et.: gr. *εμβολιάζω*.

émbor vezi **émbur**.

émbur, pl. **émbur** s.m. ALDM III h. 1561/2–7. Negustor. *Ăn țca șcáră si vça pugudít un uáșpiț án căsă, ra émbur.* (În seara aceea se nimerise [să fie] un oaspete în casă, era negustor.) AtaM 395/4; *Ou lăiám simința di cujărét, vință târgovét, émbor.* (Sămânța de gogoși de mătase o luam [= cumpăram], veneau târgoveți, negustori.) AtaM 400/17.

Var.: **émbor**.

Et.: gr. *έμπορος*.

emén adv. Pap² 78; Can² 392; Cap 123; Dms. Abia; numai ce (îndată ce). *Ágrili [...] li sémină, ia gărnișór, ia mel, dintru că emén tot cómpu lunđinésc la căță ápa și si pot vądri simináturli.* (Ogoarele [...] le seamănă, fie [cu] porumb, fie [cu] mei, pentru că numai ce [= îndată ce] e cuprins de apă câmpul din *Lúnđín* se și pot curăța semănăturile de buruieni.) Can T¹ 262/23; *Emén vini și fuzí.* (Abia a venit și a plecat.) Dms s.v.; *Emín vez vlah și țeră-l'urdă, fáți?* (Abia vezi un român și cere-i urdă, se face [= e normal]?) = Se spune despre cei care, de la prima întâlnire, încep să-ți vorbească despre suferințele și nevoile lor, ca să le vii în ajutor.) Pap M² 88/14.

Var.: **emín**.

Et.: tc. *hemen* (bg., *hemen, emen*).

emín vezi **emén**.

emíș vezi **imíș**.

endácsi adv. AtaM 295/24. Bine, foarte bine; de acord; în ordine.

Et.: gr. *εντάξει*.

éndic vezi **ándăc**.

endíștico s. Certificat. *La 1939/40 la sfărșoț dimoticó scuió, lai endíștico ca*

mult bun maθitís. (În 1939/40 am terminat școala primară, am luat certificat de cel mai bun elev.) AtaM 378/24.

Et.: gr. *αντίστοιχος*.

endometacși *adv.* AtaM 295/25. Între timp.

Et.: gr. *εν τω μεταζβ*.

enesă *s.f.* ALDM I, h. 374/2–6.

Injecție. *Άή पूsi ună enesă.* (Mi-a făcut o injecție.) ALDM I, h. 374/4.

Et.: gr. *ένεση*.

envoliázmo *s.* ALDM I, h. 373/4. Vaccin, vaccinare.

Et.: gr. *εμβολιασμός*.

envoljășés vezi **embolășés**.

epilepsîă *s.f.* ALDM I, h. 404/4, 5. Epilepsie.

Var.: **epilepsîă** (ALDM I, h. 404/5).

Et.: gr. *επιληψία*.

epilepsîă vezi **epilepsîă**.

épsibir *adv.* AtaM 47/20. Totuna.

Et.: tc. *hepsi bir*.

éră vezi **ára²**.

erbutină vezi **járbutină**.

erebiță vezi **iribiță**.

ergátis, *pl.* **ergátes** *s.m.* ALDM III h. 1476/5. Muncitor.

Et.: *εργάτης*.

éri vezi **ierj**.

eriyén vezi **irgén**.

Erigon *n.pr.* Cap¹ 6/6. Ierihon, vechi nume al râului *Țârna*.

érți vezi **jérti**.

es¹ vezi **jes**.

es² vezi **sam**.

esáp vezi **isáp**.

están *adv.* Can¹ 178 s.v. *an¹*. An, anul trecut.

Et.: *estu + an¹*.

éstu, **ęástă** *pl.* **ęásti**, **ęásti** *pron.* și *adj. dem.* (în Țárnareca) Cap 123, 309 s.v. *țista*; AtaM 218/13; ALDM III h. 1711/7. Acesta, ăsta. *Lă estu a' dădęám páni s-măncă sal cãn a' rămăncă lă argáf.* (Acestuia îi dădeam să mănânce pâine

numai când le rămânea argaților.) Cap² 106/38; *Éstu țivá nu lucrá.* (Acesta nimic nu lucra.) Cap² 106/35; *Cãn nęársi vúlpea la eşlu tru váli estu-l' đăți.* (Când merse vulpea la arici la râu, acesta îi zice.) AtaM 366/1; *Étu, tru iástă cásă șęáde Mușáta locluj.* (Iată, în casa asta stă Frumoasa locului.) Cap² 108/21; *Ísta-ı di ilımu.* (Acesta e de când lumea.) Dms s.v. *ilımu*; *Dát-lă lă ięestu uom tánti pári, cáti a' đęádiđ lă țel mai mári argát.* (Dați-i acestui om atâția bani câți i-ați dat celui mai mare argat.) Cap² 106/39; *Tri ți vođ lucráf la estu ágru, ađ, mo in it cábúl, İrtát cábátęa.* (Pentru că voi lucrați la ogorul acesta, hai, acum sunt de acord, [v-am] iertat vina.) Cap² 111/44; *Éstu zlátár [...] ađ feási iástă cloșcă cu pul.* (Acest argintar [...] făcu această cloșcă cu pui.) Cap² 107/36; *Țárlu gri la estu uom.* (Împăratul îi zise acestui om.) Cap² 106/33; *Nu vedz ți pot șu cu iásti lęámni!* (Nu vezi ce pot să fac și cu aceste lemne!) Cap² 107/33; *Tru iástă cásă șádi mușáta locluj.* (În această casă locuiește frumoasa locului.) Cap² 108/22; *Bra cal, ți-i iástă di tını?* (Măi, calule, ce-i asta la tine?) Cap² 113/3; *Cu iástă sibépi șu móșlă vizurá áiri.* (Cu această ocazie și bătrânii se pricopsiră.) Cap² 106/14; *Nisirbıręa la dúsi an sta úrdini.* (Nemunca îl aduse în această situație.) Kats 83/12; *Și eşcă [vúlpea și eşlu] móți știjá cálęa.* (Și aceștia [vulpea și ariciul] acum știau drumul.) AtaM 365/11; *Șiu eşcă [vúlpea și eşlu], cã si stimní, tręgnira lanculóți, nerc la ină.* (Și aceștia [vulpea și ariciul], dacă s-a întunecat, porniră încolo, merg la vie.) AtaM 365/20.

Var.: **ięestu**, **istu**, **stu**.

Et.: lat. **istus, ista*.

eș vezi **ej**.

étcă *interj.* Pap² 78; Cap 123; Dms. Iată, uite. *Dúpu țe ișó [muráru], étcă vizú lângă búcă un sindúk.* (După ce ieși [morarul], iată că văzu lângă ulucul morii un cufăr.) Pap M² 143/31; *Étcă lă strătéști un dęd cu bárba álbă.* (Iată că îi întâmpină un moș cu barba albă.) Pap M² 166/5; „Cum șa?”; „Étcă șa”. („Cum așa?”; „Uite așa.”) Cap² 75/39; *Și étcă-la țéla úómu ți si căță cu luț mulári.* (Și iată-l pe acel om care se iubea cu nevasta lui.) Cap² 25/36.

Et.: din *étu* + *că*.

étimp *adv.* În fiecare an. *Ácu puń étimp pátáti, nu fáti; trubăiáști si puń un timp pátáti, un timp gron.* (Dacă pui [= plantezi] în fiecare an cartofi, nu e bine; trebuie să pui un an cartofi, un an grâu.) AtaM 388/26.

Et.: din *e* + *timp*.

étiși, *pl. étișes s.* ALDM III h. 1472/2–7. Cerere.

Et.: *átηση*.

étu *interj.* Iată, uite. *Étu, tru iástă căsă șgåde Mușáta lócluț.* (Iată, în casa asta stă Frumoasa locului.) Cap² 108/21; *Étu, mo ári tricútă nóúă șu un mes di đáli.* (Iată, acum au trecut nouă [ani] și o lună de zile.) Cap² 107³; *Étu, tru iástă căsă șgåde Mușáta lócluț.* (Iată, în casa asta stă Frumoasa locului.) Cap² 108/21.

Et.: bg. *eto*.

Éva *n.pr.* Dms. Eva. *Adám și Éva si șitájšés án ráj.* (Adam și Eva se plimbă în rai.) Dms s.v.

éva *interj.* Dms. Vai. Strigăt care exprimă durere, deznădejde, milă etc. *Évaa! ți páțóáj.* (Vai! ce am pățit.) Dms s.v.; *Évaa! çot sám bucurós.* (Vai! cât sunt de bucurós.) Dms s.v.

Et.: tc. *eyvah*.

évana *vezi évála.*

évála *interj.* Dms. Gata. *Évála, nu mi ámburoás.* (Gata, nu mă lupt.) Dms s.v.; *Zi „évála”, ácu țer s-ti las.* (Spune „vai”,

dacă vrei să te las.) Dms s.v.; *Çoan ziț „évála”, árdiț moánli.* (Când spui „gata”, ridici mâinile.) Dms s.v.; *Evanaaa [...] mi cmo?* (Vai [de mine], dar acum?) DP 63/35.

Var.: **evana.**

Et.: din tc. dial. *evala* (BER I 474) (tc. *eyvalla*).

éxtra *adv.* AtaM 47/21. Extra.

Et.: mac., bg. *ekmpa*, gr. *έξτρα* (lat. *extra*).

éza *adv.* Dms. Adesea, mereu, totdeauna. *Éza nă vedçám.* (Ne vedeam adesea.) Dms s.v.; *Éza cóla ra.* (Totdeauna acolo era.) Dms s.v.; *Țçári éza să-l dai.* (Trebuie mereu să-i dai.) Dms s.v.

Et. nec.

ézero *s.m.* AtaM 287/30. Lac.

Et.: mac. *ezero*.

ezúuă *vezi izuuă.*

F

fac, fáțiri, feș, fat *vb.* III. *Tranz.* și *refl.* Pap¹ 44; Pap² 79; Can² 393; Cap 123; ALR II, 1, h.3/012; ALR II s.n. 3, h. 770/012; ALR II s.n. 5, h. 1421/012; ALR II s.n. 6, h. 1627/012, h. 1644/012; Cerna A/715, 1294, 1845, 1930, 2008; Wild, h. 252/1, 2, 4–6; ALDM III, h. 1660, 1661, 1662, 1665/1–7; Dms. 1. A(se) face. *Țista n-ăi lucrú, licșuór lucrú fac.* (Acesta îmi e lucrul, ușoară treabă fac.) AtaM 392/23; *Gállna fáti uou.* (Găina face ou.) ALDM II, h. 850/1–7; *La noi vem, adét dirép Cărcún, fac mulérli un puclón.* (La noi există [un] obicei, în ajun de Crăciun, femeile fac un plocon [= gătesc o mâncare rituală de Crăciun].) Can T² 105/18; *S-ti fac zíniri!* (Te voi face ginere!) MP 20/2; *Cçinili ca s-facă cau, cau, [...] iel s-fúgă.* (Când câinele va face ham, ham, [...] el va fugi.) W 61/22; *Nápcum la blagosloví și la zisi: créștiț și iț mulț [și va fáțiț mulț].*

(Apoi îi blagoslovi și le zise: creșteți și vă înmulțiți [și vă faceți mulți].) Pap M² 147/34; *Dúpu bričóre tñirlui, fac unęc ġambúš.* (După bărbieritul mirelui, fac o mică petrecere.) Can T² 118/20; *Án tça zúuá án Óšín si fářá tuótá zúua pñăġír.* (În acea zi în Óšín se făcea târg toată ziua.) AtaM 389/28; *Flaj un siġm, la zgripü án un, țela siġmu nu junđá; la feš án doi, bája prukó.* (Găsiu o sfoară, îi dădui drumul în una [= neîndoită], sfoara aceea nu ajungea; o făcui în două, aproape ajunse.) Cap² 104/28; *La fľás io sta lucrú.* (Eu am făcut lucrul ăsta.) Kats 76/24; *Și căzúú ľuoș și ram la nusucumiú, la buólniță, și mi feš inľiriși.* (Și am căzut bolnav și eram la nusucumiú, la spital, și m-am operat.) AtaM 392/7; *Cøn si fęsi núnta, sęarli răđá, nóriI plănđáú și bęaręa cãntá di mári bucuriľá.* (Când se făcu nunta, soarele rădea, norii plângeau și vântul cânta de mare bucurie.) Pap M² 139/38; *Ai fľási un culác di bärniță și la cųápsi an čănúšá.* (Îi făcu un colac de mei păsăresc și îl coapse în cenușă.) MP 156/24; *Con si prukó cola, uzó glásur di drař, cum si fľáçáú cári ři ári fat.* (Când se apropie acolo, auzi voci de draci, cum se laudau care ce a făcut.) DP 173/30; *Ři bun řer să-ř fac?* (Ce bine vrei să-ți fac?) Cap² 28/1; *Șarpili, ři bun póti să-ř făcă?* (Șarpele, ce bine poate să-ți facă?) Cap² 39/30; *Io si va ancurún că năpcum să fářit fãmčá!* (Eu o să vă cunun ca apoi să faceți copii.) Cap² 76/9; *Tricú [...] pristi púnțe di řer fătá di řeráru nóstru.* (Trecu [...] peste puntea de fier făcută de fierarul nostru.) Cap² 146/16; *Áncă trei añ ři di fářęa áskirlóç.* (Încă trei ani are de făcut serviciul militar.) Cap² 91/24; *Știáú toáti ře au di fářęa.* (Știau toate [lucrurile] pe care le au de făcut.) Cerna T. 2. A deveni, a se preface, a se

transforma. *Ĭel si fęási un rásłán, si buróřá cu pórçu toátá zúua.* (El se prefăcu în leu [și] se luptară cu porcul toată ziua.) Cap² 73/22; *Ţęla doi mǎxón [...] si fęsirǎ đóu tǎpóli și mult raú buni.* (Cei doi copii [...] se transformată în doi plop și erau foarte frumoși.) Cap² 57/8; *Ĭel nu vru să scúltá, biüú și si fęsi řerb.* (El nu vru să asculte, bău și se prefăcu în cerb.) Pap M¹ 14/30; *Si pugudi blástému că Ștefán, cum ra fětá, si fęsi fičór.* (Se nimeri [= se împlini] blestemul, ca Ștefan, cum era fată, se transformă în băiat.) Cap² 151/11; *Aú bluguvisi ápa și únǎ úarǎ si fęsi ápa bluguvisitǎ raküú.* (Binecuvântă apa și deodată apa binecuvântată se transformă în rachiu.) Cap² 53/3; *Mo, táti, io ai să mi fac un zágár.* (Acum, tată, eu hai să mă fac [= să devin] un ogar.) Cap² 50/8; *Sóra-sa aľzisi s-nu be că, ácu be, sa si făcă řerb.* (Soră-sa îi zise să nu bea că, dacă bea, o să se facă cerb.) Pap M¹ 14/29; *Ţișta nu-ř fat áncă uom.* (L i t. Acesta nu a devenit [= nu s-a făcut] încă om. = Se spune despre cineva care nu s-a maturizat.) Pap M¹ 18/14. 3. A se preface, a lăsa apranțele (că). *Únǎ zúuǎ din zóli s-fľási iľu lu ampirátuluı ca fúzi la ľuǎf.* (Într-una din zile, fiul împăratului se prefăcu că pleacă la vânătoare.) MP 132/7; *Góna fľási ca z-dúsi la grųǎp.* (Gheorghe se prefăcu că se duce la mormânt.) MP 234/18. 4. A naște. *Rámáș grǎúú și añ fľáș un fičúǎř.* (Rămăsei grea și născui un fecior.) MP 96/28; *La vięa fat múm-sa an bitárniță.* (Îl născuse mamă-sa la bătrânețe.) MP 12/3; *Ţișta gózbǎ dǎráu, că si vęa fat un lupčác și si gustčáú.* (Aceștia făceau chef, că se născuse un pui de lup și se ospătau.) DP 126/12. 5. A face, a valora. *Cǎľoacca și tǎpúzu nu fářá dóuau pári.* (Paloșul și măciuca nu făcea [=nu valorau] două parale.) DP 88/8. 6. A se

întâmpla. *Nu pătúra si-nvițăță ți s-fîșara.* (Nu putură să înțeleagă ce s-a întâmplat [cu ei].) MP 12/10; *Ca uzó ampirátu, mult róu a' vini și zisi: lăgát, vidét țe si fêsi, bra.* (Când auzi împăratul, se supără mult și zisi: bre, alergați, vedeți ce s-a întâmplat.) Pap M² 137/39; „*Mai vēm un fráti*”, zisi, „*da nu ștu țe si fêsi*”, zisi. („Mai aveam un frate”, zise, „dar nu știu ce s-a întâmplat [cu el]”, zise.) Cerna T; *Ixa spúsi tot cum si fêsi.* (Ea spuse tot cum s-a întâmplat.) Pap M¹ 16/23; *Ia țe si fêáti án vácótu çon fiçóru si jucá cu fêsu.* (Iată ce se întâmplă în vremea când băiatul se juca cu fesul.) Cap² 77/2; *Si fáti că zătripniú unec.* (Se întâmplă că adormii puțin.) Pap M² 164/13. 7. A încerca; a (se) pregăti; a (se) apuca; a vrea. *Fêsiră si dișçlîdă úșa, nu si dișçlîdă.* (Încercară să deschidă ușa, nu se deschidea.) Pap M² 159/10; *Fçási si turçáscă cu tuřácú.* (Se pregăti să tragă cu pușca.) DP 123/34; *Lámna fçási si priznçáscă.* (Balaurul încercă să se uite.) DP 92/32; *Con fiási s-la cáță piăștili, di s-la púnă an cuăș, piăștili zăzburó.* (Când încercă să apuce peștele, ca să-l pună în coș, peștele începu să vorbească.) MP 176/4; *Tamán fçási s-la ncálică, iel si fçási lèpuri.* (Tocmai când vru să-l încalece, el se prefăcu iepure.) Cap² 128/1; *Că biú, fiçóru, fçási si iásă și vizú că-l'la vça lăsát căpácu.* (După ce bău, feciorul încercă să iasă și văzu că-i lăsase capacul.) Cap² 90/40; *Ișó ántu iel un țerb și iel fçási si trágă.* (Îi ieși un cerb în față și el vru să tragă.) Cap² 125/37; *Únă zuă fêsi prin pázăriști.* (Într-o zi o apucă prin târg.) W 69/25. 8. A (se)porni, a se rezezi. *Ca fêsi să da cu còrnili-n pórtă, si zalipiră di catran.* (Când se rezezi să dea cu coarnele-n poartă, se lipiră de smoală.) Can T¹ 279/21; *Ca la flo, si fêsi saibu pri iel.*

(Dacă-l găsi, gospodarul se rezezi la el.) Pap M² 156/26; *Fiçóru [...] si fçási pri iáli.* (Feciorul [...] se rezezi asupra lor.) Cap² 65/44. 9. A se ascunde. *L-u lo tórba, au scúnsi și si fçási și el dúpu únă șúmă lă știtári.* (Îi luă traista, o ascunse și se ascunse și el după un copăcel la așteptat [= să aștepte.]) DP 70/33. 10. A se apropia. *Muiár-sa la viruí; s-fîási pân di iel.* (Femeia lui îl crezu; se apropie de el.) MP 114/3.

Án ți fáti. A i se părea, a-și închipui. *Ál' ți fáti că nçári ca iel.* (I se pare că nu [mai e nimeni] ca el.) Cap² 178/22; *Ai ți-fátiçá ca ra fiátă, áma nu pátú s-la cunuășcă.* (I se părea că e fată, dar nu putu să-l recunoască.) MP 70/1; *A' ți fçási că fiçóru [...] umizçá cu țela țe la vça șutnít án Vardár.* (I se păru că băiatul [...] semăna cu acela pe care îl aruncase în Vardar.) DP 32/13. **N-u di fátiřa.** A-i arde, a avea chef. *Nu l-u di fátiřa ni bun, ni nibún.* (Nu îi arde să facă nici bine, nici rău. = Se spune despre cei care se decid greu să facă ceva.) Cap² 178/17. **Nu fáti.** Nu e bine, nu se cade. *Nu fáti să si cáță cu uglindála.* (Nu e bine să se uite în oglindă.) Pap M² 102/6; *Cu cățol și cu máța nu fáti să si joacă.* (Nu e bine să se joace cu cățel și cu pisica.) Pap M² 102/9; *Tátu-su a' zițçá că nu fáti tári pașalarésc fiçór să anșóară dúpu tári fétă fòră mòh.* (Tatăl său îi zicea că nu se cade ca un astfel fecior de pașă să se însoare cu așa fată fără mâini.) Pap M² 142/8; *Nu fáti si beai ca ácu beai s-ti faț țerbu.* (Nu e bine să bei [apă] căci, dacă bei, o să te faci cerb.) DP 203/6. **(Nu) si fáti.** (Nu) se poate (spune). *Aș la lăsó fiçóru și fuzi çot nu si fáti mai bucurós.* (Îl lăsă pe fecior și plecă cât nu se poate mai bucuros.) Cap² 127/4; *Si púsi pri un múnti nalt, çoat ra nalt nu si fáti.* (Se sui pe un munte înalt, atât era de înalt cât nu

se poate spune.) DP 47/19; *Vizú únă fġatã liŝnicã di cõta s-nu s-fãcã vikim mai mult.* (Vãzu o fatã frumoasã cât nu se poate mai mult.) Cap² 119/23; *Vġa únã fġatã cã vrinã túrturã ŝi sirbiçõasã cõata si fáti.* (Avea o fatã ca o porumbițã ŝi cât se poate de muncitoare.) DP 78/3. **L-u fac.** A o porni, a pleca. *Ca iŝõ la lov, fiçõru l-u fġesi di cõla cútru iúndi vizú.* (Dacã plecã la vãnãtoare, feciorul o porni (plecã) de acolo încotro vãzu (cu ochii).) Cap² 149/12. **Fac cum fac.** Fac ce fac. *Lúpu [...] fġási cum fġási ŝi zãmutri nsus.* (Lupul [...] făcu ce făcu ŝi se uitã în sus.) Cap² 117/29. **Fac ágru.** A lãzui. Cerna A/1294. **Fac ápã.** A urina. *Dġdoli, lãs-mi nãfãrã si fac ápã.* (Moŝule, lasã-mã afarã sã urinez.) W 65/24. **Fac bésã.** A jura credințã. Dms s.v. *bésã.* **Fac bitãrñġãta.** A-ŝi vedea de bãtrãnețe. *Muõ-u fac bitãrñġãta ŝi mi ŝãtãies prin drum.* (Acum îmi vãd de bãtrãnețe ŝi mã plimb pe drum.) AtaM 392/9. **Fac blãstém.** A blestema. *Cãru, an drímu řista cõa, pri múnti, si spãrsi ŝi řela túntõa fġesi blãstém.* (Carul, pe drumul dincoace, pe munte, se rupse ŝi atunci acela a blestemat.) Pap M² 156/39. **Fac cuduŝlõc.** A turna, a pãrfi, a codoŝi. Cerna A/1845. **Fac cãbát.** A greŝi. (vezi *cãbát*). **Fac dãviiã.** A face plãngere. *Túcu nu fõ daviiã.* (Numai nu face plãngere.) Cap² 46/3. **Fac laf.** A face o înțelegere, a se vorbi. *Doi fur fġásirã laf ca si la fúrrã boi!* (Doi hoți se vorbirã sã fure boii.) Cap² 83/3. **Fac lúcru.** A munci, a face treabã. *Cã ra mult muãŝ ŝi nu putiçã s-fãcã lúcru, nu la vriãu.* (Pentru cã era foarte bãtrân ŝi nu putea sã munceascã, nu-l voiau.) MP 226/6. **Fac pãzãre.** A face o înțelegere. *Noi [...] vem fat pãzãre, ca sã nu nã anvirinõm.* (Fãcuserãm înțelegerea, ca sã nu ne supãrãm [unul pe altul].) Cap² 35/21. **Fac pujár.** A defriŝa prin ardere. Cerna

A/2008. **Fac cu cãpu.** A da din cap, a arãta spre cineva sau ceva. ALR II, 1, h.3/012. **Fac cu mõna.** A face semn cu mãna, a arãta. „*Pri uã luõa mõartõa*”, *ŝi-l fġási cu mõana.* („Pe aici a luat-o moartea”, ŝi-i făcu semn cu mãna.) DP 25/13. **Fac cu ócli.** A face cu ochiul. *Lisiõa a l fġási cu ócli.* (Vulpea îi făcu cu ochiul.) Cap² 132/27. **Foc mi fac.** A se supãra, a se face foc. *Cõan uzõã árrã, ãmpirãtu foc si fġási.* (Când auzi din nou, împãratul se făcu foc.) DP 132/33. **Di cap ãn fac.** A face dupã propriul cap, dupã cum te duce capul. *Sfãca di cap ŝ-fãti.* (Fiecare își face de cap [= își face dupã cum îl duce capul].) Pap M² 64/14. **(Mi) fac ãzõr.** A (se) pregãti. *Fõ-ti azõr di nuntã.* (Pregãteŝte-te de nuntã.) Cap² 147/44; *Bġgu [...] puvilit-ãu la duoi izmikãr si fãcã duoi buñ cai ãzõr.* (Beiul [...] a dat ordin la douã slugi sã pregãteascã doi cai frumoŝi.) AtaM 380/7. **Mi fac ãn zinúcli.** A îngenunchea. Cerna A/390. **Mi fac ãncõla.** A pleca, a se depãrta. *Fã-ti ncõla!* (Dã-te încolo, du-te!) ALR II s.n. 5, h. 1421/012. **Mi fac (mai) ãncõã.** A se apropia. *Fõ-ti mai ãncõã.* (Apropie-te.) Pap M² 136/27; *Fõã-ti mai ãncõã ŝi priznõã prin řõa gaurã.* (Apropie-te ŝi priveŝte prin gaura aceea.) DP 60/28. **Mi fac únã (cu).** A se uni, a se înțelege, a se întovãrãŝi. *Si-fãsi únã cu picurãru ŝi aĩ zisi: mõiñi dimniãta s-la trimiãt ziniru si-ř dúcã põiñi.* (Se înțelese cu ciobanul ŝi îi zise: mãine dimineațã am sã-l trimit pe ginere sã-ți aducã pãine.) MP 208/28; *Si fġásirã únã ŝi kinisirã doi!* (Se întovãrãŝirã ŝi pornirã amãndoi.) DP 61/25. **S-fãti nõapti.** A se înnopta. ALR II s.n. 3, h. 770/012. **Si fãti vãcõtu.** A veni vremea (momentul). *Si fãti vacõtu dirip iŝõre bãsericãlla.* (Vine vremea (momentul)

dinaintea ieșirii [= oamenilor] de la biserică.) Can T² 117/14.

♦ *Bilic fără picurăr nu si făți.* (Turmă fără păstor nu există.) Cap² 167/41; *Foc și plámin si fǎsi.* (Foc și pară se făcu. = S-a supărat rău.) Cap² 178/25; *Și cucóți! a! fac uáúă.* (L i t. Și cocoșii îi fac ouă. = Se spune despre cineva căruia îi merg bine treburile.) Cap² 178/20; *Cápu făți, cápu trázi.* (Capul face, capul trage.) Pap M² 64/27; *Si fǎsi dá la tot ǎn jos.* (L i t. Se făcu de la tot în jos. = Se spune despre cei decăzuți cu desăvârșire, care s-au făcut de rușine, de ocara lumii.) Cap² 178/28; *Rópă s-ti faț!* (Să te faci piatră! = Să înțepenesti!) Pap M² 59/41; *Sup tini să faț!* (L i t. Să [ajungi să] faci sub tine! = Să ologești!) Pap M² 59/39; *Dúpu cápu lui fǎsi.* (A făcut după capul lui.) Cap² 170/22.

Et.: lat. *facere*.

facfón s.m. Dms. Aluminiiu. *Licșór cá facfón.* (Ușor ca aluminiiu.) Dms s.v.

Et.: tc. *fakfon*.

făccă vezi **cfăccă**.

fag, pl. **faj** și **faz** s.m. Pap¹ 44; Pap² 79; Can² 392; Cap 124; Cerna A/1321, 1322; Dms. Fag. *Si púsi fičóru pri un fag și țéla fágú si zăclătínó.* (Se sui băiatul într-un fag și fagul acela începu să se clatine.) Cap² 36/33; *Bátú di un gurgășlîf fag.* (Întâlni un fag scorburos.) Cap² 25/3; *Si dúsi, ligó, ligó toátă zúua faz un di lánți.* (Se duse [și] legă, legă toată ziua fagi unii de alții.) Cap² 140/21; *L'i zăligái ȳa toț fází! úna-di-úna.* (Începu să leg aici toți fagii unul de altul.) Cap² 44/11; *Iel amú niți un fag nu puté să ardică.* (Acum el nici [măcar] un fag nu putea să ridice.) Cap² 44/8; *El, ți nu puté si dúcă niți un fag, și zițá cá toátă curia su u ărdică.* (El, care nu putea să ducă nici [măcar] un fag, și zicea că o să ridice toată pădurea.) DP

28/18; *Vîçam múnti cu mulț faș.* (Aveam munte [acoperit] cu mulți fagi.) AtaM 370/18; *Múnti di faj.* (Făget.) Cerna A/1322.

Et.: lat. *fagus*.

Fágu-di-Crúți n.pr. Pap M² 176/16; Cap 125 s.v. *fag*. Nume de loc în *Óșiń*.

Fágu-lu-Ćúli n.pr. Pap M² 176/17; Cap 125 s.v. *fag*. Nume de loc în *Óșiń*.

fágă s.f.col. Can² 392; Cap 125 s.v. *fag*; Dms. Frunze de fag. *Cón anvirdăști fága, sfăca om [...] nǎpă cáti únă vęicǎ an méjlucu di ágru.* (Când înverzesc frunzele de fag, fiecare om [...] înfige câte o nuia în mijlocul ogorului.) Can T² 106/36; *Cu fágă li rănçá vitili.* (Hrănea vitele cu frunze de fag.) Dms s.v.

♦ *A! anțápó fágă.* (I-a înțepat frunze de fag. = A isprăvit cu el, nu se mai interesează de el.) Cap² 178/30.

Et.: de la *fag*.

fáidă vezi **fáidă**.

fáidă, pl. **fáidi** și **fóidur** s.f. Cap 125;

Dms. Folos; dobândă. *Țista timp nu vu fáidă din víti.* (Anul acesta nu a avut folos de pe urma vitelor.) Dms s.v.; *Mi ănditái și nu-n lóa fáidă.* (M-am împrumutat și nu mi-a luat dobândă.) Dms s.v.

Nu ári fáidă. Degeaba, în zadar; n-are rost. *Fičóru [...] la cunoscu drácu, bun mă nu vu fáidă, cá drácu dǎdi mai múlți pári di toț și la cumpăró [calu].* (Tânărul [...] îl cunoscu pe drac, bine dar degeaba, căci dracul dădu mai mulți bani decât toți și îl cumpără [calul].) Pap M¹ 22/21, Cap² 127/45; *Ai, n-óri fáidă, ai țéstă sérá să la tǎlčóm cu báltiți.* (Degeaba, hai, deseară să-l omorâm cu securile.) Cap² 43/33; *Mi știu, cum nu, túcu țivá nu ári fáidă.* (Păi, știu, cum nu, numai că n-are rost.) DP 40/22.

Var.: **fáidă**.

Et.: tc. *faide* (mac. *fajde*, bg. *fajda*).

fáiron *interj.* AtaM 261/18. Gata, s-a terminat.

Et. nec.

fakír, fakírcă, *pl. fakír, fakírki* *adj.* și *s.m* și *f.* Pap² 79; Can² 392; Cap 124; Dms. Biet, sárman, sárac. *Și șa, la fakíru uráču [fúri!]* a! *la furáră șimidói!* *boj.* (Și așa, sármanului agricultor [hoții] îi furară amândoi boii.) Pap M¹ 26/16; *Și țea fakírca țe si fácă? la scoási [mijlucánu fráti] ántru iel.* (Și ea, biata, ce să fácă? îl scoase [pe fratele mijlociu] în fața lui.) Cap² 128/44; *Ie!, fakíri!, Dómnu la vęa dat sáldi un fičór.* (Ei, bieții de ei, Domnul le dáduse numai un fecior.) Cap² 60/30; *Fakíru, níți cã u lipęásti di rost álba.* (L i t. Sármanul, nici cã lipește rachiul de gură. = Se spune despre cineva care este bețiv.) Cap² 165/17; *Si ęudęáú cum si la pęáră fakíru di fičór, cári nu vęa níți un cabát.* (Se întrebau cum să-l omoare pe bietul băiat, care n-avea nicio vină.) Cap² 74/25; *Țęástă fákírca, ți-u flo, cum s-nu spúnă?* (Aceasta, biata, care a aflat [secretul], cum să nu spună?) AtaM 394/11; *Mulláręa si zăčudi, fákírca.* (Femeia se miră, biata de ea.) Cap² 91/11; *Fikíru, la țista [drácu] níți-un nu-l príndi vrúnă luminári.* (Bietul de el, la acesta [= acestui drac] nimeni nu-i aprinde o lumânare.) Can T¹ 280/10; *Fikíru di čerkez [...] lă lăsoá tęgărgícu plin di líri.* (Bietul cerchez [...] lăsă traista plină de lire.) DP 29/1; *Fikírca, și ia au ári bătút muráru.* (Sármana, și pe ea a bătut-o morarul.) MP 84/10; *Kírca, ári márnă máșteră.* (Sármana, are mamă vitregă.) Dms s.v. *mășteră*.

Án fakír. Supărat. *Bărbátu [...]* *au vęádi mullári-sa án fikir.* (Bărbatu-său [...] o vede pe nevastă-sa supărată.) Cap² 66/45. **Sam án fakír.** A sta pe gânduri, a

fi trist. *Ampirátu ra án fikir.* (Împăratul era trist.) Cap² 72/18.

♦ *Blăstémili lu fakíru pri uscát nu cad.* (Blestemele sáracului nu cad pe uscat [= se împlinesc].) Pap M² 63/5.

Var.: **fākír** (Cap 124 s.v.; Dms s.v.),

fíkír, fíkírcă, kírca.

Et.: tc. *fakir* (mac., bg. *fakir*).

falácrú, falácră *pl. falácri* *adj.* Wild h. 146/3. Chel.

Et.: gr. *φαλακρός*.

fálagă *vezi fálăgă.*

fálăgă *s.f.* Can² 392; Cap 125; Dms.

Falangă. *Fičóri!* *cári si duțeu [la dásca]* *spunęu ca la púni an fálagă.* (Copiii care se duceau [la dascăl] spuneau că îi pune în falangă.) Can T¹ 267/2.

Var.: **fálagă.**

Et.: gr. *φάλαγγα* (mac., bg. *falanga*).

fálbă, *pl. fáłbi și fólbur* *s.f.* Cap 125;

AtaM 287/31; Dms. Laudă, fală; elogiú. *Sál fólbur di el.* (Numai laude pe el [= Tot timpul se laudă].) Dms s.v.

♦ *Fálbă múltă și tórbă dășártă.* (Laudă multă și traistă goală.) Cap 125 s.v.

Et.: mac. *falba*.

fálcă, *pl. fólț și fálki* *s.f.* Pap¹ 44; Pap² 79; Can² 392; Cap 125; ALR I, 1, h. 23/012, 013; Cerna A/147, 163; Wild h. 155/1, 3-6; ALDM I, h. 90/ 2, 3, h.106/2-6; Dms. Falcă, obraz. *Di dinti ál ți ánfłóá fálca.* (Din cauza dintelui i s-a umflat falca.) Dms s.v.; *Si ángrășóá, fęási fólț cã lu pórcu.* (S-a îngrășat, a făcut fálci ca ale porcului.) Dms s.v.; *Fálkili di fáță.* (Fálciile feții.) ALR I, 1, h. 23/013.

Ánflum fálca. A se bosumfla. *Ți u-ánfliș fálca?* (De ce te bosumfli?) Cerna A/147.

Et.: lat. **falca*.

falés *vezi fálés.*

famíľă *vezi fámęál'ă.*

fanělă vezi **fănelă**.

fant, *pl. fanț și fanğ s.m.* Dms. [La jocul de cărți] Valet. *Aț viniră mulț fanğ, lumîntra nu mi bățgăi.* (Ți-au venit [= ți-au intrat] mulți valetți, altminteri nu mă băteai.) Dms s.v.

Et.: it. *fante* (bg. *fante*).

făra vezi **fără**.

farăș *f* vezi **fărăș**.

fără¹, *pl. fări și fōr s.f.* Can² 392; Cap 125; Dms. Neam, rasă. *Di țe fără-î și iel.* (Din acel neam e și el.) Can² 392 s.v.; *Fără di gupc.* (Neam de țigan.) Dms s.v. F i g . Demnitate.

♦ *Făra ți ti ari.* (Fi-ți-ar neamul ce te are! [= căruia îi aparții].) Dms s.v.; *Ai pără, ai fără.* (L i t. Ai bani, ai neamuri. = Ai bani, ai trecere.) Can T² 111/41.

Et.: gr. *fara*, alb. *farë*.

fără² vezi **fără**.

fără³ vezi **năfără**.

fărbă, *pl. fărbi s.f.* AtaM 289/31. Vopsea.

Et.: mac. *farba*.

farfară *s.m.* Dms. Palavragiu, om neserios; farfara. *Un tări farfară cări lă viruăști.* (Pe un asemenea om neserios cine îl crede.) Dms s.v.

Et.: tc. *farfara* (gr. *φαρφαράς*, bg. *farfara*).

făric, **făricări**, **făricăi**, **făricăt** *vb.* I. *Tranz.* Pap² 79; Can² 392; Cap 125; Cerna A/1762, 2335; ALDM III, h. 1497/1–6; Dms. **1.** A potcovi. *Ăcu-n dai ócłł' tō' si-ŭ făric iăpa, ară nu, nu-ŭ făric.* (Dacă-mi dai ochii tăi, o să potcovesc iapa, iar [dacă] nu, nu o potcovesc.) Can T² 108/33; *Mōni dimnēța le-ŭ iăpa din aōr [...] și-ŭ fărică, dîntru ca di nōŭă añ di zōli nu-î făricătă.* (Mâine dimineață ia iapa din grajd [...] și potcovește-o, că de nouă ani de zile nu e potcovită.) Can T² 108/30; *S-mi duc s-la făric călu.* (O să mă duc să potcovesc calul.) MP 30/10; *Z-dúsi la*

nalbântu și la rugó ca si-ŭ fărică [iăpa] virisia. (Se duse la potcovar și îl rugă să o potcovească [iapa] pe datorie.) Can T² 108/32; *Țel dğădu si dúsi la clinčáru că s-la fărică măgáru.* (Bătrânul se duse la potcovar să-i potcovească măgarul.) Cap² 89/15. **2.** A bate cuie; a închide, încuia, a fereca. *Toată zúŭa făricăi cărfi.* (Toată ziua am bătut cuie.) Dms s.v.; „*la ánră ánuntru [án sindúki] si vidém poț si la dișłz [...]?*”; *iel antró, ára Jéji la făricó capácu.* („La intră înăuntru [în cuțăr] să vedem, poți să-l deschizi [...]?”; el intră, iar Jéji ferecă [= închise] capacul.) Cap² 97/19; *Ăŭ făricăi ũșa di cútru drum.* (Am bătut în cuie ușa dinspre drum.) Dms s.v.

♦ *Sănătós ti fīricără.* (L i t. Bine te-au potcovit. = Bine te-au aranjat.) Pap M² 70/3.

Var.: **fēric** (Pap² 79).

Et.: lat. *fabricare*.

farină vezi **fărină**.

farmacopiós vezi **farmacupiós**.

farmacopós vezi **farmacupiós**.

farmacupió vezi **farmacupiós**.

farmacupiós, *pl. farmacupiū s.m.* ALDM I, h. 381/2–7. Farmacist.

Var.: **farmacopiós** (ALDM I, h. 381/6), **farmacopós** (ALDM I, h. 381/4), **farmacupió** (ALDM I, h. 381/7).

Et.: gr. *φαρμακοποιός*.

farmakīŭ vezi **farmakíu**.

farmakīo vezi **farmakíu**.

farmakíu, *pl. farmakíja s.n.* ALDM I, h. 380/2–7. Farmacie.

Var.: **farmakīŭ** (ALDM I, h. 380/2, 3), **farmakío** (ALDM I, h. 380/6).

Et.: gr. *φαρμακείο*.

fartát vezi **fărtát**.

fășă, *pl. fōș, fōșur și fāși s.f.* Pap¹ 44; Pap² 79; Can² 393; Cap 126; ALR II, 1, h. 148/012; Cerna A/2011; Dms. Fașă; fășie îngustă (de piele, pământ etc.);

bucată, căpătâi. *Mămúșa sta lângă ȳel [mămúșu] cu rubičkili și cu fășa.* (Nașa stă lângă el [nașul] cu hăinuțele și cu fășa.) Can T² 117/15; *Fičóru nq-ári fășa.* (Copilul n-are fășa.) Dms s.v.; *Cári si pișmăndisescă să scoátim únă fășa din gorb.* (Cui o să se supere o să-i scoatem o fășie de piele de pe spinare.) Cap² 31/13; *Toi să-ț scot únă fășa din gorb.* (Stai să-ți scot o fășie de piele de pe spinare.) Cap² 32/21; *Din únă fășa scoási trei zăgíj di upinț.* (Dintr-o fășie [de piele] scoase trei perechi de opinci.) Dms s.v.

Et.: lat. *fascia*.

fășiică, pl. fășički s.f. Can² 393; Cap 126 s.v. *fășă*; Dms. Fașa mică.

Et.: din *fașă + -iică*.

fătă, pl. fătí s.f. Dms. Faptă. *Cári ti púsi să faț tári fătă.* (Cine te puse să săvârșești o astfel de faptă.) Dms s.v.

Et.: lat. *facta*.

fătă, pl. fătí, făt și fótur s.f. Pap¹ 44; Pap² 79; Can² 393; Cap 126; ALR II s.n. 6, h. 1798/012; Cerna A/145; Wild h. 153/2, 3, 6, 7, h. 155/3, 7; ALDM I, h. 88/1, 3, 7, h. 90/1, 7, h. 89/1, 7, h. 106/1, 7; Dms. Față, chip; obraz; falcă. *Táta-su nu ȳa putcă cunqástiri ca vga tricút molt vácót și fičórii raș criscút și raș izminít la fătă.* (Tatăl lor nu putea să-i recunoască, deoarece trecuse multă vreme și băieții crescuseră și se schimbaseră la față.) DP 188/26; *Ți Ț-ai ligát cápu, Tóșu [...], făța-mpuvinită?* (De ce Ț-ai legat capul, Tóșu [...], față veștejită?) Cap² 18/15; *Lisíta [...] Țu mănćó toátă cășa lu muráru, si únsi și pristi fătă cu cășă și ișó năfără.* (Vulpea [...] îi mănćă toată ciulamaua morarului, se unse și pe față cu ciulama și ieși afară.) Pap M¹ 24/26; *Néya cupiręsti [...]* *ágrili cu álbă fătă.* (Zăpada acoperă [...] ogoarele cu față albă.) W 78/11; *Fătă lungvçáță.* (Față lunguiață.) Dms s.v.;

uom cu dóuă fótur. (Om cu două fețe.) Cap² 178/44.

Án nigrés fătă. A se face de răs. *Aș nigrí fătă.* (L i t. Íși înnegri față. = S-a făcut de răs; a ajuns de răsul lumii.) Cap² 191/28. **Scot fótur.** A face fețe, fețe.

Turlíj turlíj di fótur scutçá di rușoni. (Fel de fel de fețe scotea de rușine. = Făcea fețe, fețe de rușine. Se spune despre cineva care se rușinează peste măsură.) Cap² 178/41. **Án fătă. 1.** Fățiş. ALR II s.n. 6, h. 1798. **2.** Înainte. *ȳapa lu Ásán túcu án fătă.* (ȳapa lui Ásán [e] întotdeauna înainte.) Dms s.v. **Din fătă.** Dinainte. *Lă ȳa din fătă.* (ȳl luă [= trecu] dinainte.) Dms s.v. **Pri fătă.** Fățiş, pe față. *Pri fătă Țu spúsi.* (ȳa spus-o pe față.) Dms s.v. **Fătă cu.** În față, vizavi, peste drum de. *Si-ń dărát un cunác mai mári di lu ampirátulu, fătă cu lu.* (Să-mi faceți un palat mai mare decât al împăratului, vizavi de al lui.) MP 166/23; *Ca ncriscú suáрили, ampirátu vizú un cunác, fătă cu lu, și mai mári.* (Când răsări soarele, împăratul văzu un palat, peste drum de al lui, și mai mare.) MP 166/28.

♦ *La scoási cu fătă tăváltă.* (L i t. ȳl scoase cu față mánjită. = L-a făcut de răs.) Cap² 178/39.

Et.: lat. *facia*.

fățică, pl. fățički s.f. Can² 393; Cap 126; Dms. Fețișoară. *Áu sárutoá pri fățică.* (O sárută pe fețișoară.) Dms s.v.

Var.: **fățică.**

Et.: din *fătă + -iică*.

fățiri, pl. fățir s.f. Pap² 79; Dms. Facere, naștere.

Fățirça lúmiłă. (Facerea lumii.) Pap M² 147/17.

Et.: vezi *fac*.

fávrică, pl. fávriț s.f. Dms. Fabrică.

Et.: it. *fabbrica* (mac., bg. *fabrika*).

fázla adv, di ~ loc. adv. AtaM 105/22, 297/31; Dms. De prisos; în plus;

inutil. *Vem fázla gípt.* (Avem cereale de prisos.) Dms s.v.; *Țista șei ăi di fázla ua.* (Acest lucru este în plus aici.) Dms s.v.; *Ți fáțim sa di fázlă.* (Ceea ce facem este inutil.) Dms s.v.

Var.: **fázlă.**

Et.: tc. **fazla.**

fázlă vezi **fázla.**

fádúl vezi **fudúl.**

fádulxáță vezi **fudulxáță.**

fádulés vezi **fudulisés.**

fádulít vezi **fudulít.**

fágulxáti, *pl. fágulxét s.m.* Can² 392; Cap 125 s.v. *fag*; Dms. Făguleț, fag mic. *Měcca nu mi vizú că mi vcam stărtít dúpu un fágulxáti.* (Ursul nu mă văzu căci mă pitisem după un făguleț.) Dms s.v.

Var.: **fănguléti** (Can² 392).

Et.: der. de la **fag.**

făguvexáti *s.m.* Dms. Pădure de fag; făget.

Et.: der. de la **fag.**

făguvină, *pl. făguvin s.f.* Cap 125 s.v. *fag*; Dms. Lemn de fag. *Nóstru urmán ăi góală făguvină.* (Pădurea noastră este numai lemn de fag.) Dms s.v. F i g . (Om) vânjos. *Nu ti căță că-î făguvină.* (Nu te prinde [= nu te lua la întrecere cu el] că este [om] vânjos [= e tare precum e lemnul de fag].) Dms s.v.

♦ *Făguvină uluvótă.* (L i t. Lemn de fag care crește drept și fără noduri. = Se spune despre oamenii nevrednici, care nu se pricepe la nimic.) Cap² 168/27.

Et.: der. de la **fag.**

făkír vezi **fakír.**

fălbăgăiă, *pl. fălbăgăi s.m.* Dms. Lăudăros.

Et.: mac. **falbagja.**

fălbós, **fălbósă**, *pl. fălbós, fălbósi* *adj.* Cerna A/Supl; Dms. Lăudăros, fălos.

Var.: **fălbúós** (Cerna A/Supl).

Et.: din **falbă** + **-ós.**

fălbúós vezi **fălbós.**

fălcós, **fălcósă** *pl. fălcós, fălcósi* *adj.*

Can² 392; Cap 125 s.v. *fălcă*; Dms. Fălcos; cu fălci mari.

Et.: din **falcă** + **-ós.**

fălés, **făliri**, **fălîi**, **fălít** *vb.* IV. *Refl.* Pap¹ 44; Pap² 79; Can² 392; Cap 125; ALR II s.n. 7, h. 1861/012; Cerna A/860; Dms. A se făli, a se lăuda, a se mândri. *Lisîta, ca uzó că lúpu si fălçáști di juníla lui, la priștitó an drum.* (Vulpea, dacă auzi că lupul se laudă cu voinicia lui, îl întâmpină în drum.) Pap M¹ 18/6; *Con si prukó cola, uzó glásur di draț, cum si fălçáu cări țî ári fat.* (Când se apropie acolo, auzi voci de draci, cum se lăudau care ce a făcut.) DP 173/30; *Jo știú că eș mult júni, amá júnili nu si fălçáști niți únă óară.* (Eu știu că ești foarte voinic, dar voinicul nu se laudă niciodată.) Pap M¹ 18/8; *Únă ziuă li flo soșățili lui la cěșmă, cări si fălçáu cum frăți! lor la vçau cumpărát lucrí.* (Într-o zi la cișmea le întâlni pe prietenii ei, care se lăudau cum frații lor le cumpăraseră lucruri.) DP 195/31; *Mi fălçám că la cățăi Jéji.* (Mă mândream că l-am prins pe Jéji.) Cap² 97/2; *Andói si fălé, andói si plănđé di fiçóri! lor.* (Unii se mândreau, alții se plângeau de copiii lor.) Cap² 138/3; *S-nu ti fălész că știú tu ma mul minčúh di míni.* (Să nu te lauzi că tu știi mai multe minciuni decât mine.) AtaM 366/4; *El [lúpu] cățó să si fălçáscă la toț că cu lui dinț poáti, nu sáldi s-li spără vitili, amá poáti s-li dispăráscă și s-li mánáncă.* (El [lupul] începu să se laude la toți că poate cu ai lui dinți nu numai să sperie animalele dar poate să le sfășie și să le mănânce.) Pap M¹ 18/4; *Țéla ampirátu mult slăgăiă că nu vç fiçór ca si fălçáscă și iel.* (Împăratul se tot gândea că nu avea fecior ca să se fălească și el.) Cap² 138/4; *Rápu li flo căpitili turíti di li lo ca si fălésză cu éli.* (Arapul găsi capetele

aruncate și le luă ca să se laude cu ele.) Cap² 56/14.

♦ *Fáli-párda*. (L i t . Laudă-bese. = Se spune despre fanfaroni, care se laudă cu gura dar la fapte dau îndărăt; laudă-mă gură!) Cap² 178/33.

Var.: **falés**.

Et.: sl. *hvaliti* (mac. *fali*).

făliri, pl. **fălir** s.f. Lăudăroșenie. *Júnsi ampírat și túcu bun tricú cu făliré lui*. (Ajunse împărat și numai bine o duse cu lăudăroșenia lui.) Cap² 141/10.

Et.: vezi **fălés**.

fălitór, **fălitóri**, pl. **fălitór**, **fălitóri**

adj. Cap 125 s.v. *fălés*; Dms. Lăudăros. *Ună úará ra un uómu mult mincínós și fălitór*. (Era odată un om foarte mincinos și lăudăros.) Cap² 139/29; *Nu poț s-ti viruieș că șimidóuáli sa fălitóári*. (Nu poți să te încrezi căci amândouă sunt lăudăroase.) Dms s.v.

Et.: de la **fălés**.

fălsificát, pl. **fălsificáti** s.n. AtaM 100/19. Copie.

Et.: mac. *falsifikat*.

Făltóna-cálfor n.pr. Pap M² 176/20.

Nume de fântână în *Óșin*.

Făltónă n.pr. Pap M² 176/19; Cap 125. Nume de fântână în *Óșin*.

fămeál'ă pl. **fămeál'** și **fámél'** s.f. Pap¹ 44; Pap² 79; Can² 392; Cap 125; Wild h. 453/6, 7; ALDM I, h. 422/1; Dms. 1. Familie. 2. Copil, descendent, urmaș; copii. *Io si va ancúrún că nápcum să fátiț fáméál'*. (Eu o să vă cunun ca apoi să faceți copii.) Cap² 76/9; *Ácu-í ficór si-ń úă fáméáíă, ácu-í feátă si-ń úă ílă*. (Dacă-i băiat să-mi fie urmaș, dacă-i fată să-mi fie fiică.) DP 192/37; *Íe!' [...] si dúsiră si-ș ubidăscă fáméál'*. (El [...] se duseră să-și caute copii.) Cap² 73/39; *Ficórlu vizú că nu poáti si lęátă ăncap cu fáméál'a*. (Tânărul înțelese că nu o

poate scoate la capăt cu copiii.) Cap² 106/21; *Ra únă óáră un ămpírat cári nu vęa fáméálă*. (Era odată un împărat care nu avea copii.) DP 49/14; *Muláręa múltu jălęá ca nu vęa fáméálă și únă zúuă si zărugó la Dómnú*. (Nevasta mult se jelea că nu avea copii și într-o zi începu să se roage la Dumnezeu.) DP 183/2; *Aș fóst-ău un bărbát cu únă mulári și raú mult an găílé, că nu viău fumiálă*. (Au fost odată un bărbat și o femeie și erau foarte amărâți că nu aveau copii.) MP 96/15; *Cóti míli an Nónti, cóta fáméla z-va da Dómnú*. (Câți oameni drăguți [sunt] în *Nónti*, atâția copii frumoși să vă dea Dumnezeu.) Can T² 122/5; *Cóati fámél'ít fuzíti din Lúnđín?* (Câte familii ați plecat din *Lúnđín*?) Dms s.v. P. ext. Gospodărie. *Nóstru cătún ári unęáti fámél'*. (Satul nostru are puține gospodării.) Dms s.v.;

♦ *Tátu dróbu ș-la da di fáméálă*. (L i t. Tatăl își dă ficatul pentru copii. = Părintele își dă și bucățița de la gură pentru copii.) Cap² 178/34; *Astrét să íeș di fáméálă!* (L i t. Să fii lipsit de copii! = Să n-ai copii!) Pap M² 61/14; *Pi ti fáméálă!* ([Jur] pe familia ta [pe copiii tăi]!) Pap¹ 44 s.v.

Var.: **famifă** (Wild h. 453/6), **fámé'ă** (Can 392), **fumeáíă**, **fumeál'ă**, **fumél'e** (Wild h. 453/7), **fumé'ă**, **fumiál'ă**.

Et.: lat. *familia*.

fámé'ă vezi **fămeál'ă**.

fámiliíă, pl. **fámilii** s.f. ALDM I, h. 422/1. Familie.

Et.: mac. *familija*.

fándarík vezi **fándarík**.

fándarík, pl. **fándaríkă** s.n. DP 233/6; Dms. Salon, cameră de oaspeți. *Duoáu ălăitki, cu săltánát, íă dúsiră ăncap*

fândarik. (Două curtene, cu [mare] fast, îi duseră în camera de oaspeți.) DP 83/5; *Țeastă udăiă ai că vrin fândarik*. (Odaia aceasta e ca un salon.) Dms. s.v.

Var.: **fândarik**.

Et. nec.

fândóc, *pl. fândócur s.n.* Cap 125; Dms. Bobârnac.

Et. nec.

fănélă, *pl. fănéli s.f.* Can² 392; Cap 125; Dms. Flanelă. *Lă noi sâldi dâscălu purtă fănélă*. (La noi numai învățătorul purta flanelă.) Dms s.v.

Var.: **fanělă** (Can² 392).

Et.: mac., bg. *fanela* (it. *flanella*).

fânguleți vezi **făguleți**.

Fântănăli (**An** ~) *n.pr.* Pap M² 176/21; Cap 125 s.v. *fântônă*. Nume de loc în *Nônti*.

Var.: **Fântănéli** (Pap M² 176/21).

Fântănéli vezi **Fântănăli**.

fântoănă vezi **fântônă**.

fântônă¹, *pl. fântôn s.f.* Pap² 79; Can² 392; Cap 125; Dms. Fântână. *Si dâsi șa ân jos ângă ună fântônă și còla flo ună fêtă țe plândcă*. (Se duse așa la vale și lângă o fântână întâlni o fată care plângea.) Pap M² 149/12; *Făta ra șizută lângă ună fântônă*. (Fata se așezase lângă o fântână.) Cap 125 s.v.

Var.: **fântoănă** (Dms s.v.), **fintônă** (Can² 392 s.v.)

Et.: lat. *fontana*.

Fântônă² (**An** ~) *n.pr.* Pap M² 176/23. Nume de loc în *Nônti*.

Fântôn *n.pr.* Pap¹ 45. Nume de localitate în Meglen.

fâr vezi **fără**.

fărăș, *pl. fărășă s.n.* Pap² 79; Can² 392; Cap 125, 129; Cerna A/737; Dms. **1.** Fărăș. **2.** Sertar de păstrat lingurile și furculițele. **3.** Vătrai (de dus jarul) Cerna A/737.

Var.: **farăș** (Can² 392), **frășă** (*s.f.* Cap 129).

Et.: tc. *farăș* (bg. dial. *farăș*).

fără *prep.* Pap² 79; Can² 392; Cap 125; ALR II s.n. 4, h. 932/012, 5, h. 1472/012, 6, h. 1645/012; Dms. Fără. *Că vinî sêrta, fi pirdûi toț căli! și vinî cásă fără ca!* (Când veni seara, am pierdut toți caii și m-am întors acasă fără cai.) Cap² 29/23; *Izmikáru [...] si dúsi ân un cătún turțés fără să spúnă la stăpónu lui*. (Argatul [...] se duse într-un sat turcesc fără să-i spună stăpânului său.) Cap² 77/8; *Déduli, fiçóru na criscú, si fêsi mári, cupilăș, cum si ámnă șa, fôr tacóm!* (Moșule, copilul nostru a crescut, se făcu mare, tânăr, cum să umble așa, fără haine!) Pap M² 139/9; *Piștaru, fără să si pucătă napói, ca si prukó di cásă, proțápó*. (Pescarul, fără să se uite înapoi, când se apropie de casă, începu să strige.) Pap M¹ 24/5; *Pqámili [...] stau fără di frúnzi*. (Pomii [...] stau fără frunze.) W 77/11; *Pátru fără ună fac trei*. (Patru fără unu fac trei.) ALR II s.n., 4, h. 932/012; *Grăuă sam, ân moň nu mi pot cătári, áma fără míni, niți un lucrú nu si fáți*. (Grea sunt, în mâini nu mă pot prinde, dar fără mine niciun lucru nu se face. [Ghicitoare: Apa].) Pap M¹ 9/6; *Fiçóru criilát li nvițó toáti, fără ca să zică vrină oară: știu*. (Feciorul isteț le învăță pe toate, fără ca să zică vreodată: știu.) Pap M¹ 20/32; *Urácu [...] si púni pri túmbă fôrá ca să pucătă la boi*. (Plugarul [...] se urcă pe deal fără să se uite la boi.) Pap M¹ 26/6; *Coș fără mátiță*. (Stup fără matcă.) ALR II, s.n., 1, h. 268/012; *Todúr nalt, fâr di coásti*. (*Todúr* [n. pr.] înalt, fără coaste. [Ghicitoare: Fumul].) Pap M² 50/24; *Vițól vinî la míni, bou să fúgă, țivá nu nvițó, că ári cap fără criél*. (Vițel veni la mine, bou o să plece, nimic n-a învățat, căci are cap fără minte.) Pap M¹ 20/36.

Fâr di. Fără. *Fâr di tátă, fâr di múmă*. (Fără (de) tată, fără (de) mamă.)

Dms s.v.; *Să spuî, mă făr di ănfurlitúr.* (Să spuî, dar fără exagerări.) Dms s.v. *ănfurlitúră.*

♦ *Camila ubidé cõrni, aș ramási și fâra urécl.* (L i t. Cămila căuta coarne [și] rămase și fără urechi. = Cine aleargă după doi iepuri nu prinde niciunul.) Can T² 124/9; *Biłlic fără picurár nu si făți.* (Turmă fără păstor nu se face [= nu poate exista].) Cap² 167/41; *Vitã fõrã criél.* (L i t. Animal fără minte. = Prost.) Pap M¹ 18/7.

Var.: **fâra**, **fără** (Pap² 79), **fâr**, **for** (Pap² 79; Cap 125), **fõr**, **fõrã.**

Et.: lat. **foras.**

fârcâres, **fârcâriri**, **fârcârîi**, **fârcârît**

vb. IV. *Intranz.* Cap 125; Dms. (Despre cal) A fornâi; a strănuta. *Cálu fârcârçâști cu nõrli con vini lûpu.* (Calul fornâie pe nări când vine lupul.) Cap 125 s.v.; *Vitili fârcârçáu ăn aïoár și noi fuçâm sub pucrov.* (Vitele fornâiau în grajd și noi sforâiam sub pătură.) Dms s.v.; *Cálu, çoan picâșçâști țivá, zácáță sã fârcârçâscã.* (Calul, când simte ceva, începe să fornâie.) Dms s.v.

Et.: bg. **hârkam.**

fârculâș vezi **truculâș.**

fârcõas vezi **fuçõs.**

fârcõș vezi **fuçõș.**

fâricătúră, pl. **fâricătúr** s.f. Can² 392; Cap 126 s.v. *fâric*; Dms. Potcovire; ferecătúră.

Et.: din *fâric* + *-ătúră.*

fârinár, pl. **fârinár** s.m. Can² 392; Cap 126 s.v. *fârină*; Dms. Vânzător de făină, făinar. *Ăcu vini fârináru, sã-ń spuî și lã minî.* (Dacă vine vânzătorul de făină, să-mi spuî și mie.) Dms s.v.

Et.: din *fârină* + *-ár.*

fârinát, **fârinátă**, pl. **fârinát**, **fârinátî** adj. Cap 126 s.v. *fârină*; Dms. Făinos.

Et.: din *fârină* + *-át.*

fârină, pl. **fârinur** s.f. Pap¹ 44; Pap² 79; Can² 392; Cap 126; ALR II s.n. 1, h. 93/012; Cerna A/1416, 1417; Wild h. 1–7; ALDM III h. 1205/1–7, h. 1206/1–7; Dms. Făină. *Únã õrã, ca si fësi únã súsã di tõti ápili sicnîrã și birikét îc nu si fësi, [...] si fësi únã scãmpuțîă, di óca di fârinã ra doi altãlõț și árã nu putéi flári.* (Odată, când fu o secetă de au secat toate apele și nu se făcu deloc recoltă, [...] fu o scumpete, de era ocaua de făină doi piaștri și tot n-o găseai.) Can T¹ 276/28; *La trimësi [fîçõru] únã zîuú la moárã sã máșînã fârinã.* (Îl trimise [pe băiat] într-o zi la moară să macine făină.) Cap² 29/3; *L'úspili sã li burvëș cu fârinã și sã-! li dai la îápã.* (Solzii să-i amesteci cu făină și să i-i dai iepei.) DP 34/14; *Aș lo pri únã põini fârinã.* (Își luă făină pentru o pâine.) MP 160/5; *Fëta ra scúnsã an crõbla di fârinã.* (Fata se ascunsese în putina de făină.) W 66/12; *Únã çúuã, un cãtuñçân pitricú doi fiçõr la moárã șiu si turnárã fãrã fârinã.* (Într-o zi, un țaran trimise doi feciori la moară și [ei] se întoarseră fără făină.) AtaM 362/16; *Farinã di gârnișõr.* (Făină de porumb; mălai.) ALR II s.n. 1, h. 93/012.

♦ *Nu dar fârinã cu îel.* (L i t. Nu faci făină cu el. = Nu faci nici o ispravă, nici o treabă cu el; Nu faci casă bună cu el.) Cap² 178/36.

Var.: **farină.**

Et.: lat. **farina.**

fârinós, **fârinõsã**, pl. **fârinõș**, **fârinõși** adj. Dms. Făinos, ca făina.

Et.: lat. **farinosus.**

fârlîiã vezi **târleçáuã.**

fârlãccã s.f. Wild h. 385/3; ALDM II, h. 1097/7. Suveică.

Var.: **frălãccã** (ALDM II, h. 1097/7).

Et.: mac. **frlačka.**

fârlã vezi **târleçáuã.**

fârmãțã vezi **parmác.**

fărmăcîjă *pl. fărmăcîj s.f.* Cerna A/437. Farmacie.

Et.: dr. *farmacie*.

fărmăcîst *pl. fărmăcîst s.m.* Cerna A/438. Farmacist.

Et.: dr. *farmacist*.

fărmăzón, *pl. fărmăzón s.m.* Dms. Persoană decăzută, cu apucături dubioase. *Fărmăzónuli, ácu ti ləau di ti bəphés, sǎ vez tu!* (Stricaturele, dacă te iau și te dau de pământ, să vezi tu!) Dms s.v.

Et.: gr. *φαρμαζόμενος* (bg. *farmason*).

fărnîgă vezi **furnîgă**.

fărsîjă vezi **virisîja**.

fărtát, *pl. fărtát s.m.* Pap¹ 44, 45; Pap² 79; Can² 392, 393; Cap 126; Cerna A/Supl; ALDM I, h. 417/1-7; Dms. Fârtat, prieten. *Bégu ăñ L'umniță vút-ău un fărtáti și cu iăl si dús-ău la luov.* (Beiul din *L'umniță* avea un prieten și cu el a plecat la vânătoare.) AtaM 379/10; *Bini aflóm furtáti.* (Bine te-am găsit, fârtate.) W 68/21; *Te țop, bra, fărtáti?* (De ce țipi, bre, frate?) Cap² 83/8; *Nu ti spári, furtáti.* (Nu te speria, fârtate.) W 67/15; *Ĭndi, ĩn-ti duț, fărtáti?* (Unde, unde de duci, fârtate?) Can T³ 166/25; *Bólin Dúĭćin vețrej fartát: un nalbánt, un cuțutár și un dukanĝia.* (*Bólin Dúĭćin* avea trei prieteni: un potcovar, un cuțitar și un negustor.) Can T² 108/27; *Laiñț fărtát la țănėu lu nivéstăĭ cal.* (Ceilalți prieteni țineau calul nevestei.) Cerna T; *Călisira tuăț fărtáti! și zuntuni!* (Îi poftiră pe toți fărtații și neamurile.) MP 204/5; *Fărti Cristi!* (Fârtate Cristi!) Cerna A/Supl; *Fărti Risti, zăél si-ț spun un lucrú.* (Fârtate Risti, vino să-ți spun un lucru.) Cap 126 s.v.

♦ *Ca di fărtát la dăró.* (L i t. Îl făcu ca de fârtat. = L-a bătut bine; l-a aranjat bine.) Cap² 178/38.

Var.: **fartát**, **fărti**, **fărtáti**, **furtát**.

Et.: din *frate* + *-át*.

fărtátcă, *pl. fărtátki s.f.* Cap 126 s.v. *fărtát*; Dms. Surată.

Et.: din *fărtát* + *-că*.

fărtátćuc vezi **fărtátćuc**.

fărtátati vezi **fărtát**.

fărtátlóc vezi **fărtátlóc**.

fărtátćuc vezi **fărtátćuc**.

fărtátćuc, *pl. fărtátćuț s.m.* Can² 393; Dms. Prieten mai mic.

Var.: **fărtátćuc** (Can² 393), **fărtátćuc** (Cap 126 s.v. *fărtát*).

Et.: de la *fărtát* + *-ćuc*.

fărtátlócac vezi **fărtátlóc**.

fărtátlóc, *pl. fărtátlócți s.n.* Can² 393; Cap 126 s.v. *fărtát*; Dms. Frăție, camaraderie.

Var.: **fărtátlóc** (Can² 393), **fărtátlócac** (Dms).

Et.: din *fărtát* + *-lóc*.

fărtátĭlă, *pl. fărtátĭl s.f.* Pap¹ 45; Pap² 79; Can² 393; Cap 126 s.v. *fărtát*; Dms. Prietenie strânsă, camaraderie; frăție de cruce.

Et.: din *fărtát* + *-ĭlă*.

fărti vezi **fărtát**.

făsălóc *s.* Aventură, peripeții; treabă. *Acmuă s-la spun și mĭău făsălóc.* (Acum să vă spun și peripețiile mele.) MP 254/30.

Et. nec.

făsăriĭă, *pl. făsăriĭ s.f.* ALDM I, h. 171/2-7; Dms. Gălăgie.

Et.: gr. *φασαρία*.

făsóli vezi **făsúl**.

făsuliĭe vezi **făsúl**.

făsúl, *pl. făsúlă s.n.* Pap² 79; Can² 393; Cap 126; ALR II s.n. 4, h. 1097/012; ALDM II, h. 983/7; Dms. Fasole. *Făsóli tărótă.* (Fasole bătută.) ALR II s.n. 4, h. 1097/012; *Bob si zĭfi la făsuliĭe.* (*Bob* se spune la fasole.) Cerna T.

Var.: **făsóli**, **făsuliĭe**.

Et.: gr. *φασούλι* (bg. *fasul*).

fășăniță vezi **fășiniță**.

Fășănițur *n.pr.* Pap M² 176/25; Cap 126. Nume de loc în *Nônti*.

Var.: **Fășănițur** (Cap 126).

Et.: **fășiniță**.

fășiniță, *pl. fășiniți, fășinițur s.f.* Can² 393; Cap 126 s.v. *fășă*; ALR II s.n. 1, h. 8/012; Dms. Fășie. *Fășiniță di pimint*. (Fășie de pământ.) ALR II s.n. 1, h. 8/012; *Cu ună fășiniță di pimint si slăgăia urăc*. (Cu o fășie de pământ se credea agricultor.) Dms s.v.

Var.: **fășăniță** (Can² 393; Dms).

Et.: der. de la **fășă**.

Fășănițur vezi **Fășănițur**.

făt vezi **fut**.

fătút vezi **futút**.

fățiccă vezi **fățiccă**.

fășamin, fășamină (fășamini) pl. fășamiñ, fășamini *adj.* și *s.f.* Pap¹ 45; Pap² 79; Can² 393; Cap 126; ALR I, h.495/012; Cerna A/Supl; ALDM II, h. 753/1-6, h. 774/1-5, 7; Dms. (Ființă) de sex feminin. *oăia fițoă un nel fășamin*. (Oaia a fătut o mieluță.) Dms s.v.; *Multăș vrăa să-l rudășcă fășamină*. (Mult își dorea să-i nască fată.) Dms s.v.; *Căfcu fêsi fêmini?* (Ce fel de fete făcu?) Cerna A/Supl; *Nă! fșêmine*. (Mieluțe.) Cap 126 s.v.; *Fășamini vițol*. (Vițelușă.) ALDM II, h. 753/2-5; *Fășamini mănđu*. (Mânză.) ALDM II, h. 774/1, 7.

♦ *Iapa fășamină-l rudî*. (L i t. Iapa îi fătă un mânz de sex feminin. = Se spune despre cei care încearcă ceva, dar nu reușesc.) Cap² 179/1.

Var.: **fășmin, fșemin**.

Et.: lat. **feminus, femina*.

fășărică¹, *pl. fășăriț s.f.* Can² 393; Cap 126; Dms. Ferigă. *Fițóru [...]ampłó un fșóali ři la dărără di cșóaja di bou ři la turi ăñ fășărică*. (Băiatul [...] umplu un burduf pe care îl făcură din piele de bou și-l aruncă în ferigă.) Cap² 142/25; *Cusîră undóu brăři di fășărică ři dărără dușéc di*

durmît. (Cosiră câteva brațe de ferigă și făcură saltea de dormit.) Dms s.v.

Var.: **fășărică¹** (Can² 393).

Et.: lat. *filix, -licem*.

Fășărică² (*Ăñ ~*) *n.pr.* Pap M² 176/26; Dms. Nume de loc în *Lúnđiñ*. *Ăñ Fășărică ři noi vșam ăgri*. (În Fășărică aveam și noi terenuri agricole.) Dms s.v.

Var.: **Fășărică²** (Pap M² 176/26).

Et.: **fășărică¹**.

fășătă, *pl. fășăti s.f.* Pap¹ 45; Pap² 79; Can² 393; Cap 127; ALR I 2, h. 191/012, h. 192/012, 013, h. 245/012, 013; ALR II s.n. 2, h. 6, h. 1656/012; Cerna A/50, 55, 509-513; Wild h. 447/7, h. 461/1-7; ALDM I, h. 453, 456/1-7; Dms. Fată, fiică; copilă. *Au lo căulu țel di lemñ řu fuzi să-u căftă fșăta țșa mai mușăta di lúmi*. (Luă calul de lemñ și plecă să o caute pe fata cea mai frumoasă din lume.) Cap² 108/12; *Dú-ti fșătu, s-ti mănăncă că murim di ăpu*. (Du-te, fătó, să te mănănce, că murim de apă [= sete].) Cap² 120/3; *Am [...] ună fșătă nosocómă*. (Am [...] o fiică infirmieră.) AtaM 390/15; *Fițúru, ca z-dúsi căsă, lo un fustán di cadafé ři di mătási ři z-dúsi s-uy priminiășcă fiăta*. (Tănărul, dacă se duse acasă, luă o rochie de catifea și de mătase și merse s-o îmbrace pe fată.) MP 124/1; *Si dúsi řa ăñ jos ăngă ună fântónă ři còla fló ună fșătă ře plănđcă*. (Se duse așa la vale și lângă o fântână acolo întâlni o fată care plângea.) Pap M² 149/12; *Ăcu mi lșă ămpirātu di mullări, řo si-ř rudés un fițóru cu șóarli ăñ frúnti ři ună fșătă cu lúna-n képtu*. (Dacă împăratul mă ia de nevastă, eu o să-i nasc un băiat cu soarele în frunte și o fată cu luna-n piept.) DP 191/3; *řista [găidașia] priună cu ómini! lu cupilășu si duc șfirindurle la fșătă cu puclóni, cu răzint ři cu girdănu di furliñ*. (Acesta [cimpoierul] împreună cu oamenii [cimpoiului] se duc, cântând din cimpoi, la

fată cu pocloane, cu argint și cu salba de bani de aur.) Can T¹ 274/32; *Vșa ună fșătă că vrînă turtură și sirbičósă çòata si fâți.* (Avea o fată ca o turturică și cât se poate de harnică.) DP 78/3; *Fóst-au ună oară ună mulări cu doáúă fėti.* (Era odată o femeie cu două fete.) W 59/3; *Să vinim mōni să-ú trantím tapóla di să-ú lom fęta.* (O să venim mâine să doborâm plopul și să luăm fata.) Pap M¹ 16/4; *Kłnisi si miărgă și bătú pri ună fșătă crăliăscă.* (Porni la drum și întâlni o fată de împărat.) MP 18/17; *Ca si dășfși cuála, flo triăi fșăti.* (Dacă se coborî acolo, găsi trei fete.) MP 16/26; *Fșătili fșăli cătara s-plóngă.* (Fetele acelea începură să plângă.) MP 18/1; *U scuási cuája [di căpră] di pri ia, s-fșăsi fșătă.* (Scoase pielea [de capră] de pe ea, [și] se făcu fată.) MP 128/7; *Búnă și criilătă fșătă am.* (Frumoasă și deșteaptă fată am.) DP 69/5; *Fșătă mări.* (Fată mare.) ALDM I, h. 456/1-7; *Rușone fșătă.* Nume de plantă; rușinea fetei. Can² 393. P. e x t. Logodnică, mireasă. Wild h. 447/7.

Var.: **fětă**, **fșătă**.

Et.: lat. *feta*.

fșătičcă, pl. **fșătički** s.f. Pap¹ 45; Pap² 79; Can² 393; Cap 127 s.v. *fșătă*; ALDM I, h. 454/1-6; Dms. Fetiță. *Uzōái că si pirdú ună fșătičcă.* (Am auzit că s-a pierdut o fetiță.) Dms s.v.

Var.: **fșătičcă** (Cap 127 s.v. *fșătă*), **fėtičcă** (Can² 393), **fėtișcă** (Pap¹ 45; Pap² 79; Can² 393 s.v.), **fitișcă** (Cap 127 s.v. *fșătă*).

Et.: din *fșătă* + *-ičcă*.

fșătičcă vezi **fșătičcă**.

februăr vezi **februáriă**.

februáriă s. Cerna A/1546; ALDM III, h. 1310/1-7. Februarie.

Var.: **februăr** (ALDM III, h. 1310/1), **fevuáris** (ALDM III, h. 1310/6),

fevuárius (ALDM III, h. 1310/7), **fevuáriu** (ALDM III, h. 1310/2-5).

Et.: dr. **februarie**.

fes, pl. **fésur** și **fési** s.n. Pap¹ 45; Pap² 79; Can² 393; Cap 127; Dms. Fes, căciulă. *Ţela ai la lără fęsu din cap.* (Aceia îi luară fesul din cap.) Cap² 47/26; *An luăc di cuávă, ai diđdira un fșăs din cap s-la ámpîă di ápu.* (În loc de cofă, îi dădură un fes din cap să-l umple cu apă.) MP 36/25; *Fęsu la nșără cu furlin.* (Fesul îl împodobesc cu bani de aur.) Can T¹ 266/9; *An vro pri fes pun fęteli și tipilóc di răzint.* (În vârful căciulii fetele pun și *tipilóc* de [acoperământ brodat cu] argint.) Can T¹ 266/9; *Fęsu la pörtă tiniri! ómiñ.* (Fesul îl poartă oamenii tineri.) Can T¹ 265/9.

Var.: **fșăs**.

Et.: tc. *fes* (mac., bg. *fes*).

fet, **fitári**, **fitái**, **fitát** vb. I. Tranz. și refl. Pap¹ 45; Pap² 79; Can² 393; Cap 127; ALR II 2, h. 328/012; Dms. A fâta. *Iapa fitoá doi moanđ.* (Iapa a fâtat doi mânji.) DP 34/18; *Tunțca țca lámhá țirzá si fșătă.* (Atunci, zmeoaica era pe punctul de a fâta.) Cap² 143/24.

Nu-ń ți fșătă căpu. A nu-l duce capul. *Si čudčá drăcu cum di pugudi pri tări uom ți ic nu-l fșătă căpu.* (Se mira dracul, cum de nimeri peste așa un om, pe care nu-l duce capul.) DP 118/33; *Cu ți ári grișoát fista fakir di țčăști li trázi și să-l da Dómnu tări mulări, ți lá țivá nu-l fșătă.* (Cu ce a greșit amărâțul acesta de le trage [toate] astea și [ca] să-i dea Domnul o așa femeie, [pe care] nu o duce capul la nimic.) DP 56/30.

♦ *A! ți fitó bóu.* (L i t. I s-a fâtat [= a fâtat] boul. = Se spune despre cineva care se bucură fără motiv.) Can T² 111/21.

Et.: lat. *fetare*.

fevuáris vezi **februáriă**.

fevruários vezi **februáriiã**.

fevruáriu vezi **februáriiã**.

fëmin vezi **fëámin**.

fëric vezi **fáric**.

fëricã^{1,2} vezi **fëáricã**^{1,2}.

fëtã vezi **fëátã**.

fëtiçcã vezi **fëátiçcã**.

fëtișcã vezi **fëátiçcã**.

fiát s.n. invar. Dms. Preț, valoare.

Et.: tc. **fiyat**.

fiãs vezi **fes**.

fiătã vezi **fëátã**.

fiç s. În expr. *Cu fiçlu*. Numele unui
joc de copii. Pap M² 91/16.

Et. nec.

fiçór, pl. **fiçór** s.m. Pap² 79; Can² 393; Cap 127; ALR I 2, h. 185/012, 013; ALR II 1 h. 53/012; ALR II s.n. 5 h. 1476/012; Cerna A/55, 509, 515–517; Wild h. 459/1–7, h. 460/1, 3–7; ALDM I, h. 452, 458/1–7; Dms. Fiu, băiat; copil, fecior; flăcău, tânăr. *Fiçór mic*. (Băiețel.) Cerna A/516; *Si çudçay cum si la pçarã fakiru di fiçór, çari nu vça niçi un cabát*. (Se întrebau cum să-l omoare pe bietul flăcău, care n-avea nicio vină.) Cap² 74/26; *Micu fiçuór lã am çasã, sirbçãști și iãl çã filaca*. (Băiatul cel mai mic este acasă, lucrează și el ca paznic.) AtaM 390/15; *Vem fiçuór çari çántãra și ișçora dascã!*, *çãtihitëj, iátroç*. (Avem băieți care au învățat și au ieșit dascăli, profesori, medici.) AtaM 390/13; *La fișta fiçuár fiçari mánçã*. (Copilului ăsta îi trebuie mâncare.) Kats 70/2; *Am [...] un fiçuór, la zaharoplastiu sirbçãști*. (Am [...] un fiu, lucrează la cofetărie.) AtaM 390/15; *Únã táifã ș-vça șãpti fiçór*. (O familie avea șapte copii.) DP 202/20; *Únã zúuã tátu și múma si lãfiãu çot aț angrășát fiçóru*. (Într-o zi tata și mama vorbeau cât s-a îngrășat feciorul.) Pap M¹ 14/7; *Çațarã fiçóri! sã vinã un çãti un și sã țerã çãti únã muçcãtã di bibã*.

(Începurã copiii sã vinã unul çate unul și sã cearã çate o îmbucãturã de carne.) Can T¹ 277/19; *Vin toãti námurli di çútru fiçór cu çoti un bãçșis, ã! duc la rãmásnica lu fiçóru*. (Vin toate neamurile din partea tânãrului cu çate un dar, îl duc logodnicei tânãrului.) Cerna T; *Tát-su fiçórluț scçoti kési și púni pri pugãçã çotiva liri și lãnti pári*. (Tatãl tânãrului scoate punga cu bani și pune pe pâine çateva lire și alți bani.) Can T² 118/11; *Ççada lu çálu lu fiçór lu çãțó múntili*. (Muntele agãțã coada calului feciorului.) Cap² 136/34; *Fiçóru si dúsi la ápu și amplob un foãli ți la dãrãrã di ççaja di boç*. (Feciorul se duse la apă și umplu un burduf pe care îl fãcurã din pielea bouului.) Cap² 142/24; *Fã tu un çódru și sã-l trimët fiçóru sã nu-l dúcã*. (Fã tu o plãcintã și sã-l trimiți pe bãiat sã mi-o aducã.) Cap² 115/36; *La fçatã ã! si fçesi milã di fișta fiçór și, çon nu ra drãcu çola, ã! zisi la fiçór*. (Fetei i se fãcu milã de acest bãiat și, când dracul nu era acolo, îi zise bãiatului.) Pap M¹ 20/23; *Fișta fiçúriș si iã bat çã nu mi scúltã*. (Pe copiii aceștia o sã-i bat çã nu mã ascultã.) Kats 70/4; *Fiçórlã antrãrã tru únã urmãni múltu dçãsã și culó si scúmsirã*. (Copiii intrarã într-o pãdure foarte deasã și acolo se ascuserã.) Cap² 105/20; *Fiçóri! ți colidisés si zic colidár*. (Copiii care colindã se numesc colindãtori.) Can T¹ 268/14; *Tãtu-su nu iã putçã çunçãștiri ca vça tricút molt vãçót și fiçóriș rau çriscút și rau izminit la fãțã*. (Tatãl lor nu putea sã-i recunoascã, deoarece trecuse multã vreme și copiii crescuserã și se schimbaserã la fãțã.) DP 188/26; *Fișla ampirãtu mult slãgãiã çã nu vç fiçór ca si fãlçãscã și iel*. (Împãratul se tot gãndea çã nu avea bãiat sã se fãleascã și el.) Cap² 138/4; *Mçãrte [...] a! lç súflitu la fiçór și fuzi*.

(Moartea [...] îi luă sufletul băiatului și se duse.) Cap² 23/6; *Ūnă zúuă, ca ișóra fičúrii la luăf, nu s-turnára cásă.* (Într-o zi, dacă plecară feciorii la vânatoare, nu se [mai] întoarseră acasă.) MP 12/8; *Fičóri! antrără an un urmán mult des.* (Copiii intrară într-o pădure foarte deasă.) Pap M¹ 14/26; *Ra un oără un tátă și únă múmă cări veu mulț fičór.* (Era odată un tată și o mamă care aveau mulți copii.) Pap M¹ 14/2.

Fac fičór. A naște. ALDM I, h. 468/1.

♦ *Fičóri! mánancă prúni, la tátóh la strépijă dínți!* (L i t. Copiii mánancă prune, iar părinților li se strepezesc dinții. [= Dezmățul copiilor ce îl suportă părinții].) Pap M² 69/41.

Var.: **fičúár** (Cap 127 s.v.; ALDM I, h. 452, 458/3; Dms s.v.), **fičúor**, **fičúr**.

Et.: lat. **fetiulus*.

fičórel vezi **fičurél**.

fičoriș, *pl. fičoriș* s.m. Fecioraș, copilaș. *Kínisi cu dóiľă fičoriș mulărğa lui.* (Femeia lui porni [la drum] cu cei doi copilași.) DP 36/17.

Et.: din **fičór** + **-iș**.

fičorlác vezi **fičurlác**.

fičúár vezi **fičór**.

fičúor vezi **fičór**.

fičúr vezi **fičór**.

fičureámami s. col. Pap¹ 45; Pap² 79; Can² 393; Cap 128 s.v. *fičór*; Dms. Feciorime; tineret. *Noi, fičurámça, că nă sculám dimineáța, dunám práčki di čárníč și dárám foc.* (Noi, tinerii, când ne sculam dimineața, adunam crengi de dud și făceam focul.) AtaM 360/20; *Múľtă fičurámami vizúň cóla.* (Mult tineret am văzut acolo.) Dms s.v.

Var.: **fičurémami** (Pap² 79; Can² 393).

Et.: din **fičór** + **-ámami**.

fičureáști adv. Dms. Copilărește. *Júdică fičurčáști.* (Judecă copilărește.) Dms s.v.

Et.: din **fičór** + **-áști**.

fičurél, *pl. fičurél* s.m. Pap¹ 45; Pap² 79; Can² 393; Cap 128 s.v. *fičór*; Dms. Băiețel; tinerel. *Fóst-au vrínă oără un fičórel.* (Era odată un băiețel.) Cerna T.

Var.: **fičórel**.

Et.: din **fičór** + **-él**.

fičurés, **fičuręáscă**, *pl. fičuręst* adj. Can² 393; Cap 128 s.v. *fičór*; Dms. Fecioresc, copilăresc.

Var.: **fičurésce** (Can² 393; Dms).

Et.: din **fičór** + **-ésc**.

fičurésce vezi **fičurés**.

fičurémami vezi **fičureámami**.

fičuríc, *pl. fičurít* s.m. Cap 128 s.v. *fičór*; ALDM I, h. 459/1. Băiețel; copilaș.

Et.: din **fičór** + **-ic**.

fičurilă s.f. col. Dms. Feciorime; tineret.

Et.: din **fičór** + **-ilă**.

fičurlác, *pl. fičurlát* s.m. Can² 393; Cap 128 s.v. *fičór*; Cerna A/516; ALDM I, h. 459/1–6; Dms. Copilaș, tinerel, fecioraș; băiețel. [*Picuráru*] *vęádi un fičurlác.* ([Păstorul] vede un copilaș.) AtaM 395/17; „*Fičurlácu s-lă friziť*”, *zisi móșu, „di cu scrum s-mi ung di sa-ń tręácă*”. („Să frigeți copilașul”, zise moșul, „ca să mă ung cu scrum și să-mi treacă”.) DP 40/28; *Ţista fičurlácu mult criștčá, cęan ra di un an ra că di zęáťi.* (Copilașul acesta creștea mult, când era de un an era ca de zece.) DP 105/34; *Áťi la grăbni țela fičorlácu și la turí ńn Vardár.* (Și-l apucă pe fecioraș și-l aruncă în Vardar.) DP 32/5; *An țęa nõápti mulărğa áș rudí un fičorlác.* (În acea noapte femeia născu un copilaș.) DP 32/1.

Var.: **fičorlác**.

Et.: din **fičór** + **-lác**.

fičurlóac vezi **fičurlóac**.

fičurlóac, *pl. fičurlóťi* s.m. Can² 393; Dms. Timpul copilăriei; copilărie.

Var.: **fičurlóac** (Dms).

Et.: *din fičor + -lŏc.*

fidán, fidáncă *pl. fidán, fidánki* *s.m.* și *f.* Cap 127; Cerna A/1309; ALDM II, h. 1118/1, 4, 5, 7; Dms. Lăstar, mlădiță. *Ca si-n la ləau, mámu móri, Góna lu Ménța [...], fidán di trindáfil.* (Că-l voi lua, mamă, măre, pe Góna lui Ménța [...], lăstar de trandafir.) Cap 18/13.

♦ *Ca vrin fidán.* (L i t. Ca un lăstar = Se zice despre un tânăr chipeș și voinic.) Dms s.v.

Et.: tc. *fidan* (mac., bg. *fidan*).

fiémin vezi **feámin.**

fikír vezi **fakír.**

filaca *s.m.* Paznic. *Mícu fičúór lă am cásă, sirbăști și iăl că filaca.* (Pe băiatul cel mai mic îl am acasă, lucrează și el ca paznic.) AtaM 390/15.

Et.: gr. *φύλακας.*

filádă, *pl. filóz* *s.f.* Can² 393; Dms.

1. Abecedar. *Dica-ú anvítă „crúțe-jútă”, a l' dădê filádă.* (După ce învăță „Cruce-ajută”, îi dădea abecedar.) Can T¹ 266/37; *Áu scóasi filáda.* (A terminat [= de studiat] abecedarul.) Dms s.v.; *Că pri ápu cántá filádă.* (Citea abecedarul ca pe apă [= cursiv, fluent].) Dms s.v.
2. Foaie, foiță. *Dqań únă filádă să-n dar únă țigară.* (Dă-mi o foiță să-mi fac o țigară.) Dms s.v.

Et.: gr. *φύλλαδα.*

fildiș, *pl. fildiș* *s.m.* Cap 127; Dms. Dinte sau os de elefant; fildeș.

Et.: tc. *fildiși.*

Filęa *n.pr.* Cap 127. Nume de persoană. *Ĭel ș-u lę, mámu móri, Filęa di lu Vínęa.* (El și-o ia [în căsătorie], mamă dragă, pe Filęa a lui Vínęa.) Cap² 21/2.

filęán *pron. neh.* Pap² 79; Can² 393; Cap 127; Dms. Cutare. *Stróinícu spúni ca-ĭ vínít să la-ú țéră fęta dúpu filęán cupiláš.* (Pețitorul spune că a venit să le-o ceară fată după cutare tânăr.) Can T¹ 274/7; *Să furóm pári di la filęn čurbağĭia.* (O să furăm bani de la cutare

bogătaș.) Cap² 33/25; *Si uzó la ampirátu că la filęán čésmă raų doi răslán.* (Se auzi la împărat că la cutare fântână erau doi lei.) Cap² 75/28; *Trimęasi doi suvariĭ sa-l' spúnă că čilibi ámpirát nărăncăști să si dúcă ăń filán cazá.* (Trimise doi jandarmi să-i spună că nobilul împărat poruncește să se ducă în cutare district.) DP 73/38.

Ăń filęán văcót. (Odată, de mult, la un moment dat; nu știu când.) Cap² 26/14.

Var.: **filęn, fil'án.**

Et.: tc. *filán.*

filęn vezi **filęán.**

filĭiă, *pl. filĭi* *s.f.* Can² 393; Cap 127;

Cerna A/809; ALDM II, h. 727/1–7; Dms. Felie. *Ună filĭiă di pőáni.* (O felie de pâine.) Dms s.v.; *Filĭiă di ľubiniĭă.* (Folie de pepene verde.) Dms s.v.; *Tă'ó únă filĭe.* (Tăie o felie.) Cap² 75/3; *Áră óspiĭl' pri únă filĭi di pőni anĭápă cáti un mitilic.* (Iar oaspeții înfig câte un bănuț pe o felie de pâine.) Can T² 118/22.

Var.: **filĭă, filĭe.**

Et.: gr. *φελί* (bg. *filija*).

filĭă vezi **filĭiă.**

filĭe vezi **filĭiă.**

filíz *s.m.* AtaM 297/32. Lăstar, mlădiță.

Et.: tc. *filiz* (bg. *filiz*).

fil' (**fil**), *pl. fil'* *s.m.* Elefant. *Fráĭi' vĭău căĭát și un fil' mult mári.* (Frații prinseseră și un elefant foarte mare.) MP 244/1.

Et.: tc. *fil.*

fil'ál *adv.* Dms. Imediat, numaidecât. *Fil'ál să vină.* (Să vină imediat.) Dms s.v.; *Fil'ál lă flőa ĝuiápu.* (A găsit răspunsul imediat.) Dms s.v.

Et. nec.

fil'án vezi **filęán.**

fimirídă, *pl. fimirídi* *s.f.* ALDM III h. 1465/2–7. Ziar.

Et.: gr. *εφημερίδα*.

Fînă *n.pr.* Pap² 79. Nume de cățea.

finér, *pl. finețără* *s.n.* AtaM 78/1, 139/16; Dms. Felinar. *Țări s-ti ubidim cu finéru.* (Trebuie să te căutăm cu felinarul.) Dms s.v.

Et.: tc. *fenér* (mac., bg. *fenér*).

fintónă vezi **fântónă**.

fjócă, *pl. fjóki* *s.f.* AtaM 287/31; ALDM II, h. 697/1. Sertar.

Var.: **fiócă** (AtaM 287/31).

Et.: mac. *fjoka*.

firă, *pl. firi* *s.f.* Dms. Lipsă, pierdere în greutate. *Grănu vu firă mări.* (Grăul [= bobul de grâu] a avut pierdere mare în greutate.) Dms s.v.; *Nu mi zăușoái, ăń dçádi firă.* (N-am fost atent, mi-a dat lipsă [la cântar].) Dms s.v.

Et.: gr *φύρα* (mac., bg. *fira*).

firăunlúc, *pl. firăunlúți* Dms. Perfidie, răutate, intrigă. *Săldi firăunlúc ăi bun.* (Numai de intrigă e bun.) Dms s.v.

Et.: din *firiôn* + *-lúc* [= *lœc*].

firés, **firiri**, **firi**, **firit** *vb.* IV. *Refl.* Pap¹ 45; Pap² 79; Can² 393; Cap 127; Dms. A se feri, a se păzi; a se ascunde. *Firé-ti si nu ti calcă calu.* (Ferește-te să nu te calce calul.) Can² 393 s.v.; *Mi firés s-nu țivá s-mi veádă.* (Mă ascund să nu cumva să ma vadă.) Dms s.v.; *Dómnu s-ti firéscă.* (Să te păzească Dumnezeu.) Dms s.v.

♦ *Si firéști ca drácu di tāmóńă.* (Se ferește ca dracul de tămâie.) Cap² 207/10.

Et.: lat. **ferire*.

firiôn, *pl. firiôn* *s.m.* Dms. Om rău, perfid, intrigant. *Țista-ı mări firiôn.* (Acesta e mare intrigant.) Dms s.v.; *Fuı di ıa firiônuli!* (Fugi de aici răule!) Dms s.v.

Et.: din tc. *firavun*.

firisés vezi **furisés**.

firisít vezi **furisít**.

firmán *s.* Ordin, decret; firman. *Priună cu siățira căzú și un firmán.* (Împreună cu secera căzu și un ordin.) MP 202/20; *Ți pișiiá firmánu?* (Ce scria în decret?) MP 202/22.

Et.: tc. *ferman* (bg. *ferman*).

firtés vezi **firtúies**.

firtúes vezi **firtúies**.

firtúies, **firtúiri**, **firtúii**, **firtúit** *vb.* IV. *Tranz.* ALDM III, h. 1522/1–4, 6, 7. A însăila.

Var.: **firtés** (ALDM III, h. 1522/5, 6), **firtúes** (ALDM III, h. 1522/1–3).

Et.: nec.

firusés, **firusiri**, **firusii**, **firusit** *vb.* IV. *Intranz.* Dms. A scădea în greutate, a slăbi; (despre lichide) a se evapora. *Din zúyă, zúyă firuséști.* (Zi de zi scade în greutate.) Dms s.v.; *Ácu ver bróńńđa s-nu firuséscă, să-ı țońń ăń prăsó!* (Dacă vrei ca brânza să nu scadă [= să nu piardă din greutate], să o ții în saramură.) Dms s.v.; *Dicqń si ńńlușqń, firusi fákiru.* (De când s-a îmbolnăvit, a slăbit sărmanul.) Dms s.v.; *Di ți ńmbătrńńéști, firuséști.* (Pe măsură ce îmbătrânește, slăbește.) Dms s.v.; *Ápa qńń ıarıbi, firuséști.* (Când fierbe, apa se evaporă.) Dms s.v.

Et.: gr. *φουάίνο*.

fisúnă, *pl. fisúnes* *s.f.* ALDM III, h. 1492/5. Foale, burduf.

Et.: gr. *φουούνα*.

fișéc, *pl. fișéți* *s.n.* Cap 127; Cerna A/1694; AtaM 297/32; Dms. Cartuș. *Un sindúk plin di fișéți.* (O ladă plină cu cartușe.) Dms s.v.; *Cu un fișéc, ti mńńńncă lupi!* (L i t. Cu un [singur] cartuș, te mănâncă lupii. = Dacă nu ești bine înarmat, te omoară dușmanii.) Dms s.v.

♦ *Ca fișéc.* (Ca [un] cartuș.) = Se spune despre cineva care are o ținută elegantă.) Cap² 179/9.

Et.: tc. *fișec* (mac., bg. *fišek*).

fișicloc vezi **fișicloc**.

fișicloc, *pl. fișicloci și fișiclocur s.n.*
Dms. Cartușieră. *Cu fișiclocățili pricruțati
ămnă.* (Umbla cu cartușierele
încruciate.) Dms s.v.

Var.: **fișicloc**.

Et.: tc. **fišeklik**.

fișicliță, *pl. fișicliți s.f.* AtaM 108/16.
Cartușieră.

Et.: din **fișec** + **-liță**.

fit *adv.* În expr. **Sam fit**. Dms. A fi
chit. *Im fit, n-o-ai să-n dai, n-o-am să-ț
dau.* (Sântem chit, n-ai să-mi dai, n-am
să-ți dau.) Dms s.v.

Et.: tc. **fit**.

fitătoară, *pl. fitătoări s.f.* Can² 393;
Cap 127 s.v. *fet*; Dms. (Despre oaie,
vacă) Fătătoare.

Et.: din **fet** + **-ăttoară**.

fițești *adv.* Can² 393; Dms. Ca
fetele.

Var.: **fițești** (Can² 393).

Et.: din **feță** + **-ești**.

fițească, *pl. fițești adj.f.* Pap² 79; Can²
393; Dms. Fetesc, de fată (de fete).
*Cădără un fițor, măscuri, la priminiră an
fițească rubă.* (Prinseră un băiat, voinic,
și-l îmbrăcară în haine de fată.) Pap M²
156/6; *Scot gipt și la duc la mōră cu
cōntiță fițești.* (Scot grâu și-l duc la moară
cu cântece de fete.) Can T² 118/4.

Var.: **fițească**.

Et.: din **feță** + **-esc**.

fițească vezi **fițească**.

fițești vezi **fițești**.

fițică, *pl. fițiki s.f.* Cap 127 s.v. *feță*;
ALR I 2, h. 191/013; ALDM I, h. 454/7.
Fetiță, copilă.

Et.: din **feță** + **-ică**.

fițică, *pl. fițiki s.f.* Cap 127 s.v.
feță; Dms. Fetiță.

Var.: **fițică** (Cap 127 s.v. *feță*).

Et.: din **feță** + **-ică**.

fițil, *pl. fițilă și fițilur s.n.* AtaM
297/33; Dms. Fitul. *Fiti! di lămbă.* (Fitul
de lampă.) Dms s.v. Fig. Intrigă. *Țela-ț cu
fițilur.* (Acela e cu intrigă.) Dms s.v.

Pun un fițil. A băga intrigă. Dms s.v.

Et.: din tc. **fițil** (mac. **fițil**, **fițilj**, bg.
fițil).

fițilă *s.f.* Dms. Feticie, feciorie. *Fiti!la
ăi scōampă lă fețati.* (Feticia e scumpă la
feticie.) Dms s.v.

Et.: din **feță** + **-ilă**.

fițimi *s.f. sg.t.* Dms. Mulțime de fete.
Cōtă fițimi nu vcam vizut. (Atâta
mulțime de fete nu [mai] văzusem.) Dms
s.v.

Et.: din **feță** + **-imi**.

fițică vezi **fițică**.

fițicărcă vezi **fițicărcă**.

fițicărcă vezi **fițicărcă**.

fițicărcă, *pl. fițicărci s.f.* Pap¹ 45;
Pap² 79; Can² 393; Cap 127 s.v. *feță*;
ALR II, 1, h. 140/012; Cerna A/511;
ALDM I, h. 455/1-7; Dms. Fetiță;
fetișcană.

Var.: **fițicărcă** (Pap² 79; Can² 393;
Dms), **fițicărcă** (Cap 127 s.v. *feță*;
ALR II, 1, h. 140/012).

Et.: din **feță** + **-iș** + **-cărcă**.

fițică vezi **fițică**.

fițică, *pl. fițică s.n.* Can² 394; Dms.
Feticie, timpul petrecut ca fată.

Var.: **fițică** (Dms).

Et.: din **feță** + **-ică**.

fițică vezi **fițică**.

fițică, *pl. fițică s.f.* Cap 127 s.v.
feță; Dms. Fetișcană. *Din prătucălă ieși
ună fițică mult bună.* (Din portocală ieși
o fetișcană foarte frumoasă.) Cap² 137/2.

Var.: **fițică** (Dms.)

Et.: din **feță** + **-ică**.

fițică *s.m.* Pap² 79; Cap 128; Dms.
Instrument folosit de argintari.

Et. nec.

fiu² în **fiu**, **fiu** *interj.* Hai, hai, încet-încet, pâș-pâș. *Fičóru li pridunóá cáprili și fiu, fiu łoa șa ncóla.* (Feciorul adună caprele și hai, hai, o luă așa încolo.) DP 65/4.

Et.: onomatopee.

flamúnt vezi **flămúnd**.

flat, **flátă** *pl. flați, fláti* *adj.* Can² 394. Găsit. P. e x t. Vitreg. *Fráti flat.* (Frate vitreg.) Can² 394 s.v.; *Flátă múmă.* (Mamă vitregă.) Can² 394 s.v.

Et.: vezi **áflum**.

flátki vezi **platki**.

flămândęáță vezi **flămundeęáță**.

flămândéță vezi **flămundeęáță**.

flămúnd, **flămúndă**, *pl. flămúnd* (**flămúngă**, **flămúinț**), **flămúndi** *adj.* Pap¹ 45; Pap² 79; Can² 394; Cap 128; Cerna A/317, 318, 591; Wild h. 227/7, h. 227 a /2, 4-7; ALDM I, h. 260, 261/1-7; Dms. Flămând. *Áğaba veț, bra kiraği, únă muccátă di pói, ca sam flamúnd.* (Poate aveți, bre chirigiilor, o bucată de pâine, că-s flămând.) Pap M² 157/2; *Flai nélu ca țápă an turiști flămúndu.* (Am găsit mielul că țipă în turiște (stână) flămând.) Can T² 128/2; *Áldi táti și dóda mári lăgáu dúpu gálín s-li cáță că s-nă vem mánčări áncłóți, s-nu im flămúngă.* (Alde tata și sora mai mare alergau după găini să le prindă ca să avem de mâncare pe unde ne duceam, să nu fim flămânzi.) AtaM 359/27; *An țca vręami, iá-la vini și fičóru, cári [...] ra umărót și flămúnd.* (În acel timp (moment) veni și feciorul, care [...] era obosit și flămând.) DP 186/14; *Io cálu si-l la las flămúndu únă săptămónă.* (Eu o să i-l las calul flămând o săptămână.) DP 172/13; *Nu viám cu nuț pói: im flămúinț.* (Nu avem pâine cu noi: suntem flămânzi.) MP 104/28; *Nu puáti z-vină pánă ua, că i flámúnt.* (Nu poate să vină până aici, că e flămând.) MP 20/6;

Măčócu si sátorá din misúru lu bába, da bába ș-ra flămúndă. (Pisoiful se satura din blidul babei, dar baba era [= rămânea] flămândă.) Cerna T; *Că li vizú pópa uóili flămúndi, a' zisi la lúde: mult sa flămúndi uóili.* (Când văzu popa oile flămânde îi zise prostănacului: tare sunt flămânde oile.) Cap² 31/19.

Săm flămúnd di ápu. A-i fi sete. Cerna A/591. **Flămúnd di apă.** Însetat. Wild h. 227/7.

♦ *Sátulu nu li viruéști flămúndu.* (Sátulul nu-l crede pe cel flămând.) Pap M¹ 13/2.

Var.: **flamúnt** (Wild h. 227 a /4, 5), **flămúndu** (ALDM I, h. 260/1), **flámúnt**.

Et.: lat. **flammabundus*.

flămundeęáță *s.f.* Pap¹ 45; Pap² 79; Can² 394; Cap 128 s.v. *flămúnd*; Dms. Foame, foamete. *Mo, că ámbitrini, mi guni și mi lásă să mor di flămundeęáță.* (Acum, dacă îmbătrânii, mă izgoni și mă lasă să mor de foame.) DP 97/36; *Di flămundeęáță nu mor, ma di mánčári múltă mor.* (De foame nu mori, însă de mâncare multă mori.) Dms s.v.; *Án cávgă vácqát ai flămundeęáță.* (În timp de război e foamete.) Dms s.v.; *Mor di flămundeęáță.* (Mor de foame.) Cap 128 s.v. *flămúnd*.

Var.: **flămundeęáță**, **flămundeță** (Pap² 79), **flámundeță** (Pap² 79), **flomundeță** (Wild h. 227 a/1).

Et.: din *flămúnd* + **-ęáță**.

flámundeță vezi **flămundeęáță**

flámundós, **flámundósă**, *pl. flámundós*, **flámundósi** *adj.* Pap¹ 45; Pap² 79; Can² 394; Cap 128 s.v. *flămúnd*; Dms. Flămând.

Et.: din *flămúnd* + **-ós**.

flámúndu vezi **flámúnd**.

flámundós vezi **flámundós**.

flámúnt vezi **flámúnd**.

flámuntăre *s.f.* Wild h. 227 a /6. Foame(te).

Et.: din *flămúnd* + *-áre*.

flămunzész vezi **flămunzós**.

flămunzós vezi **flămunzós**.

flămunzós, **flămunzóri**, **flămunzói**, **flămunzót** vb. IV. Intrans. Can² 394; Cap 128 s.v. *flămúnd*; Dms. A flămânzi.

Var.: **flămunđós** (Pap² 80),

flămunzész (Cap 128 s.v. *flămúnd*), **flămunzós** (Dms).

Et.: din *flămúnd* + *-ós*.

flămúr, pl. **flămúr** s.m. ALDM II, h. 1138/4, 5. Tei.

Et.: gr. *φλαμούρι*.

flevitídă s.f. ALDM I, h. 392/4, 5. Varice.

Var.: **flivites** (ALDM I, h. 392/4).

Et.: gr. *φλεβίτιδα*.

flingán, pl. **flingáni** s.n. Pap¹ 45; Pap² 80, 116; Can² 394, Can⁴ 194, 197; Cap 128; Dms. Cească (de cafea). *Fzátili [...] punçáu la cap únă luminári și la piczóri un flingán cu șirbét*. (Fetele [...] puneau la cap o lumânare și la picioare o ceașcă cu sirop.) Cap² 72/6; *An camára disúpra di țel pun un sfulgán*. (În dulapul din perete de deasupra lui pun o ceașcă.) Can T² 117/25; *Al dúsi fița un sfăldán di ápu*. (Fata îi aduse o ceașcă de apă.) MP 26/27.

Var.: **sfăldán**, **sfilgán** (Pap² 116; Can² 394 s.v., Can⁴ 197; Dms s.v. *flingán*), **sflingán** (Can⁴ 194), **sflingán** (Dms s.v.; Can⁴ 197 s.v.), **sfulgán**.

Et.: tc. dial. *filgan* (mac., bg. *filgan*).

flivites vezi **flevitídă**.

flqári, pl. **flor** s.f. Pap¹ 45; Pap² 80; Can² 394; Cap 128; ALR II s.n. 1, h. 244/012; Cerna A/Supl; Dms. 1. Floare. *Flórlí sa spárti*. (Florile sunt sticate [= veștejite].) W 77/12; *Au dără curína tóťá niritídă [...] cu kítki di flor*. (Fac cununa toată împodobită cu buchete de flori.) Can T² 118/7. 2. Strat de mucegai care se formează la suprafața unor

lichide; floare. *Vinu fáți flqor*. (Vinul face floare.) ALR II s.n. 1, h. 244/012.

Var.: **flóri** (Can² 394).

Et.: lat. *flos*, *-orem*.

floc, pl. **flot** s.m. Can² 394; Cap 128; Dms. Floc.

Et.: lat. *floccus*.

Flóra n.pr. AtaM 93/8. Nume de femeie, Flora.

flórcă, pl. **flórki** s.f. Cap 128; Dms. Fluier. *Un fiçór ațră picurár, aș vça únă flórcă șu aș șuirá*. (Un băiat era cioban, avea un fluier și fluiera.) Cap² 109/28.

Et.: din **flóer* (cf. alb. *floere*) + *-că*.)

florícă, pl. **florícki** s.f. Can² 394; Cap 128 s.v. *flqári*; Dms. Floricică.

Var.: **flurícă** (Dms).

Et.: din *flóri* + *-ică*.

flótuc, pl. **flótuți** s.n. Can² 394; Cap 128; Dms. Clăbuc de săpun; floc, smoc de lână. *Birbéru [...] dunó spúmă, di-ť pucní un flótuc ăñ uócfi*. (Bărbierul [...] a adunat spumă, și i-a aruncat un clăbuc în ochi.) Cap² 70/18.

Et.: din **flot* (sg. refăcut de la pl. *flot*) + *-úc*.

flqmonděťă vezi **flămunděťă**.

flóri vezi **flqári**.

flurícă vezi **florícă**.

flurínă vezi **furlină**.

flqáli vezi **fóli**.

flqără vezi **năfără**.

flqárfică, pl. **flqárfiț** s.f. Pap² 80; Can² 394; Cap 128; ALR II, 2, h. 429/012; ALR II s.n. 6, h. 1653/012; Cerna A/794, 2306, 2310; Wild h. 434/1-7; ALDM II, h. 714/1-7; ALDM III, h. 1671/1-7; Dms. 1. Foarfecă. *Li lę flqárfițli și-ť táľă la căzútu cōti unęc per din toáti lócurlí*. (Ia foarfecele și-i taie celui bolnav [de epilepsie] câte puțin păr din toate locurile.) Pap M² 103/33; *Cu flqárfițli au cusés iárba*. (Cu foarfecele cosesc iarba.) Cap² 41/33. 2. Semn la

urechea oii și unealtă cu care se face gaură în urechea oii; furcuță. Cerna A/2306, 2310. **3.** Urechelniță. Cap 128.

♦ *Ca din fǎrfiț.* (L i t. Ca din foarfece. = Se spune despre cei îmbrăcați frumos și elegant; ca scos din cutie.) Cap² 179/13.

Var.: **fǎrfiți** (Can² 394), **fǎrfică** (ALDM II, h. 714/2, 3).

Et.: lat. *forfex, -icem.*

foc, pl. **fócur** s.n. Pap¹ 45; Pap² 80; Can² 394; Cap 128; Cerna A/729; Wild h. 428/1-7; ALDM I, h. 383/1-6; ALDM II, h. 656/1-7; Dms. **1.** Foc. *Zăpucătó zíniru lu ampirátu, vizú un mári foc.* (Ginerele împăratului aruncă o privire și văzu un foc mare.) Cap² 56/18; *Púsi apă pri foc si ancălzască.* (Puse apă pe foc să se încălzească.) Cap² 116/17; *Căftără ănsús, căftără ănjós şu vizúrá dîndi di váli un foc.* (Se uitară în sus, se uitară în jos și văzură peste râu un foc.) Cap² 109/3; *Au púsiră căldare pri foc și lără s-la dără băcădărnicu.* (Puseră căldarea pe foc și începură să facă mămăliga.) Cap² 31/44; *S-mi duc la fúăc si-l zic s-ti árdă.* (O să mă duc la foc să-i zic să te ardă.) Cap² 122/22; *Fúăc, fúăc, íela s-u arđ băltíia!* (Focule, focule, vino să arzi securea!) Cap² 122/23; *Lă puŋám țela lémmu pri fúoc.* (Puneam lemnul acela pe foc.) AtaM 388/8; *Di bucuríia, cálu din nuăr scutcă fum și din pičuári fúăc lăsá.* (De bucurie, calul scotea fum din nări și din picioare [= în urma lui] lăsa foc.) MP 42/17. **2.** Febră. ALDM I, h. 383/1-6. F i g . Dor, durere, chin. *Míll!*, *am mári fúăc di si vin păn di vuăi.* (Dragilor, am mare dor [= mi-e foarte dor] să vin până la voi.) MP 150/2; *Am un foc la buric.* (Am un dor la inimă.) Dms s.v.

Foc mi fac. A se face foc, a se supăra tare. *Cȃn uzóá ără, ămpirátu foc si*

fǎsi. (Când auzi din nou, împăratul se făcu foc.) DP 132/33.

♦ *Vrin foc s-ti árdă, dá-ni-n ti árdiri!* (Vreun foc să te ardă, dar-ar să te ardă!) Pap M² 59/9; *Fócu s-ti árdă!* (Să te ardă focul!) Pap M¹ 13/7.

Var.: **fúăc, fúoc, fúoc** (Wild h. 428/2).

Et.: lat. *focus.*

fóccic, pl. **fóccit** s.n. Can² 394; Cap 128 s.v. *foc*; Dms. Foc mic.

Var.: **fóccic** (Cap 128 s.v. *foc*).

Et.: din *foc* + *-cic*.

fóccic vezi **fóccic**.

for vezi **fără**.

fóro s. ALDM II, h. 911/2-7. Impozit.

Et.: gr. *φόρος*.

fórtămă vezi **fórtumă**.

fórtumă, pl. **fórtumi** s.f. Pap¹ 45; Pap² 80; Can² 394; Cap 129; ALR II, 1, h. 182/012; Dms. **1.** Funie, frânghie. *Țéla ve đou fórtumi.* (Acela avea două funii.) Cap² 33/11; *Mai micu fráti au dănó álba fórtumă.* (Fratele mai mic strânse funia albă.) Cap² 33/13; *Tu s-la lez puómu cu fórtăma.* (Tu să legi pomul cu funia.) DP 193/4; *Ligát-mi cu únă fúártămă di miájiluc.* (Legăți-mă cu o funie de mijloc.) Cap² 119/8; *Iă! au lăsará fúártăma la juásu și la nțăpó lámnia.* (Ei lăsară funia în jos și balaurul îl înțepă [= înfipse cu colții].) MP 36/29. **2.** Unitate de lungime; cot. *Si sculó țela pust di măgár și rusǎsi trei fórtumi anált.* (Se sculă pustia de măgar și rosesese [rădăcina] pe o lungime de trei coți.) Cap² 104/27.

Var.: **fórtămă, fúártămă**.

Et.: gr. *φόρτομα*.

fórtă, pl. **fórti** s.f. Dms. Putere.

Et.: gr. *φόρτα* (it. *forza*).

fóli, pl. **foi, fól** și **fófur** s.n. Pap¹ 45; Pap² 80; Can² 394; Cap 128; ALR II, 2, h. 430/012; Cerna A/311, 312, 924, 1757; Wild h. 179/4, 6, 7; ALDM I, h.

254/1, 4–6, h. 255/1–3, 6, h. 259/1–6, ALDM II, h. 812/2, 3; ALDM III, h. 1492/1–4, 6, 7; Dms. **1.** Pântece, burtă, foale. *Mi dore fōlili.* (Mă doare burta.) Cerna A/312; *Si fēsi rōpă pōnă la fōlilii fičōrului.* (Se făcu [stană] de piatră până la burta feciorului.) Pap M² 145/4; *Frāti, mutră si dai pri fōali că io ștucniț miltu.* (Frate, fii atent să dai [= să cazi] pe burtă că eu mă înfundai rău.) Cap² 115/12; *Am un cal, șăua sub fōali u pōartă.* (Am un cal, poartă șeaua sub burtă. [Ghicitoare: Leagănul].) Cap² 156/30; *Jel știa că fāta ari ăn fōali ăncă doi șarp fraț.* (El știa că fata are în pântece încă doi șerpi frați.) DP 78/38; *Tundi sup fōali.* (Tușinează [oile].) ALR II, 2, h.430/012. **2.** Burduf. *Io țer sã-n dai un fōali di bivul di cărni și un fōali di bivul di ăpu.* (Vreau să-mi dai un burduf de bivol cu carne și un burduf de bivol cu apă.) Pap M² 149/26; *Un fōali di ăpu nu-ń jūnđi niți la mini, mi la toț.* (Un burduf cu apă nu-mi ajunge nici mie, dar la toți.) DP 28/10; *Umplără trei fo! di ăpă.* (Umplură trei burdufuri cu apă.) Cap² 110/31; *Am un fōali plin di alb măccăț.* (Am un burduf plin de bucăți albe [Ghicitoare = Făină de grâu alb].) Cap² 155/8; *Ăbra dēdu, na fōlili, dū-ti și tu di lē unēc ăpu.* (Bre, moșule, na burduful, du-te și tu de ia un pic de apă.) Cap² 43/41; *S-ljăi triăi fūăi di ăpu și triăi fūăi di cărni.* (Să iei trei burdufuri cu apă și trei burdufuri cu carne.) MP 20/10; *Ca viniră țēla noi!, lără undōu fōlur.* (Când veniră cei nouă [oameni], luară câteva burdufuri.) Cap² 45/11. **3.** (La fierărie) Foale. *Fōali di suflări.* (Foale cu care se suflă.) Pap M² 30/17; *Fōali di răstupiri răzintu.* (Foale pentru topirea argintului.) Pap M² 30/18.

Ānnum pri fōli. A umbla pe brânci. Can² 394 s.v.

♦ *La dărără fōali.* (L i t. L-au făcut burduf.= L-au bătut zdravăn.) Pap M² 70/8; *Au dēđadi di fōali.* (L i t. A dat-o de burtă [= a făcut burtă].)= A scăpat de sărăcie; și-a aranjat lucrurile în așa fel încât nu-i mai pasă de nimeni.) Cap² 179/11.

Var.: **fōali, fūali** (ALDM I, h. 259/2,3).

Et.: lat. **follis.**

fōr vezi **fără.**

fōră vezi **fără.**

fōrfiți vezi **fōarfică.**

frăgă s.f. Cap 129; Dms. Fragă.

Et.: lat. **fraga.**

Frăjil' n.pr. Pap M² 176/29; Cap 129 s.v. *frăgă.* Nume de loc în *Nōnti.*

Et.: *pl.art.* de la **frăgă.**

frângă, pl. frângi s.f. Cap 129; Dms. Monedă franceză de aur, napoleon. *La vindură și tufecu și lără ună frângă.* (Vândură și pușca și luară un napoleon.) Cap² 146/39; *Mi duc sã-u leu cūtura sã li mirim frângili.* (Mă duc să iau banișă să măsurăm monedele de aur.) Cap² 147/15; *Sa scoampi țeasti uăuă, unu ținț frângi.* (Sunt scumpe aceste ouă, unul – cinci napoleoni.) DP 70/13.

Et.: gr. **φράγκο.**

frangōlă, pl. frangōli s.f. Dms.

Franzelă.

Et.: tc. **francala.**

frásim vezi **frásin.**

frásin, pl. frásiń s.m. Pap¹ 45; Pap² 80; Can² 394; Cap 129; Cerna A/1331; ALDM II, h. 1136/1–7; Dms. Frasin. *Ārcu-ı un tuiág di lemn di frásim ili di zilimcă.* (Arcul e un băț din lemn de frasin sau de iederă.) Pap M² 33/17.

Var.: **frásim, frápțan** (ALDM II, h. 1136/3), **frápțin** (ALDM II, h. 1136/1, 7).

Et.: lat. **fraxinus.**

frășă vezi **fărăș.**

fráti, *pl. fraț s.m.* Pap¹ 45; Pap² 80; Can² 394; Cap 129; ALR I, 2, h. 159/012, 013; ALR II s.n., 6, h. 1674/012, h. 1676/012; Cerna A/473, 475, 2021, 2146; Wild h. 463/1-7; ALDM I, h. 416, 418/1-7; Dms. **1.** Frate. *Únă uără rau doi fraț și rau picurár.* (Erau odată doi frați și erau ciobani.) Cap² 26/23; *Ai la căsa męa iúndi sa tátóhi!*, *fráti!* și *surórlí męáli.* (Hai la casa mea unde sunt părinții, frații și surorile mele.) Cap² 94/34; *Únă sută di fraț ăn un bron antíns.* (O sută de frați încinși într-un singur brâu. [Ghicitoare: Gardul].) Cap² 156/2; *Am pátru fraț ăn únă cămęășă.* (Am patru frați într-o cămașă. [Ghicitoare: Nuca].) Cap² 157/27; *Am doi fraț, un múnti la dispárti; tícu si sigăies si si vęádă și nu si pot vidęári.* (Am doi frați, un munte îi desparte; mereu încearcă să se vadă și nu se pot vedea. [Ghicitoare: Ochii].) Cap² 162/10; *Ți cóta ieș slab, bra fráti?* (De ce ești atât de slab, măi, frate?) Cap² 26/34; *Un fráti cu únă sóră di vęac si putirés, nu si pot cățári.* (Un frate și o soră de veci se gonesc [și] nu se pot prinde. [Ghicitoare: Soarele și luna].) Pap M¹ 10/15; *Am un fráti, toátă zúua din cur ăn cap męárzi.* (Am un frate, toată ziua merge din cur în cap. [Ghicitoare: Arșinul (de măsurat lungimea)].) Cap² 164/3; *Fráti sa ancłș an apsaná.* (Frații sunt închiși în închisoare.) MP 14/3; *Z-dúsi la lu fičúruluț fraț.* (Se duse la frații băiatului.) MP 56/30; *Únu fráti muri ăn Silístra.* (Un frate muri în Silistra.) Cerna T; *Fráti bun.* (Frate bun, născut din aceeași părinți.) Dms s.v.; *Fráti bliznác.* (Frate geamăn.) Dms s.v.

2. *Pl.* Ramificații care se formează la baza tulpinii plantelor; frați. *Gărnișóru dęádi fraț, s-lă curoám.* (Porumbul dădu frați, să-l curățăm.) Dms s.v.

♦ *La călcó fráti-su.* (L i t. L-a călcat pe frate-său. = Nu a respectat prioritatea

fratelui mai mare, s-a căsătorit înaintea fratelui mai mare.) Cap² 218/14.

Et.: lat. *frater*.

frác, *pl. frăcur s.n.* Dms. Bucată. *Cu un frác di kirmidă nă-u cupirim óala cu báclă.* (Cu o bucată de olan acoperim oala cu fasole.) Dms s.v. *Kirmidă.*

Et. nec.

frăcnés, **frăcníri**, **frăcníj**, **frăcnít vb.**

IV. *Tranz. și intrans.* Cap 129; Dms.

1. A lovi. *Țivá nu-ı, pândi ručóc s-lă frăcním toț.* (Nu-i nimic, până-n prânz îi vom lovi pe toți.) DP 86/27. **2.** A tăia, a reteza; a decapita. *Ă! lă frăcní căpu.* (I-a retezat capul.) Dms s.v.; *Fičóru nu lă dęádi di mánár și-l lă frăcní [lu lámnia] căpu.* (Feciorul nu-l luă în seamă și-i reteză capul [balaurului].) DP 101/15; *Isín Beg lă frăcniră ăn Birísláv.* (Pe Isín Beg l-au decapitat în Birísláv.) Dms s.v.

3. A distruge, a înfrânge. DP 233/7. F i g . A se îmbrăca bine, a se dichisi. (Dms).

Et.: mac. *farkam* (Cap 129).

frăcnít, **frăcnítă**, *pl. frăcnítj*, **frăcnítí** *adj.* AtaM 78/9. Lovit. F i g . Bine îmbrăcat, elegant. *Cári-ı frăcnít că el.* (Cine [mai] e îmbrăcat bine ca el.) Dms s.v.

Et.: vezi *frăcnés*.

frăčós vezi **fučós**.

frăčúc, *pl. frăčúț s.m.* Can² 394; Cap 129 s.v. *fráti*; Dms. Frățior.

Var.: **frătčúc** (Can² 394), **frătúč** (Dms).

Et.: din *fráti* + *-či* + *-úc*.

frădél vezi **sfárdál**.

frălăccă vezi **fărlăccă**.

frămínt vezi **frimínt**.

frámte vezi **frúnti**.

frăn vezi **fron**.

fránár, *pl. fránár s.m.* Can² 394. Persoană care ce vinde frăuri.

Et.: din *fron* + *-ár*.

frăng vezi **frong**.

frăngătură, *pl. frăngătúr s.f.* Can² 394; Cap 130 s.v. *frong*; Dms. Frântură, spărtură; hârb, ciob.

Var.: **frăntătură** (Can² 394; Cap 129 s.v. *frong*; Dms.), **frăntură** (Dms).

Et.: din *frong* + *-ătură*.

frăngesc vezi **frinđesc**.

Frăngiia *n.pr.* Dms. Franța.

frăntătură vezi **frăngătură**.

frăntu vezi **front**².

frăntură vezi **frăngătură**.

frăntuzgăști *adv.* AtaM 253/23. Franțuzește.

Et.: din **frăntúz* + *-găști*.

frășcă vezi **prăccă**.

frășcăiés vezi **prăccăiés**.

frășnés vezi **prăccăiés**.

frășnitură, *pl. frășnitúr s.f.* Dms. Lovitură de nuia.

Et.: din *frășnit* (s.v. *prăccăiés*) + *-ură*.

frătćuc vezi **frăćuc**.

frătűc vezi **frăćuc**.

frățăiés, **frățăiri**, **frățăii**, **frățăit** *vb.*

IV. *Tranz.* și *intrans.* A ciopărți. *Çon zăcătűđ s-la tálă, lă frățăiđ di lálta párti di gűşă.* (Când începu să-l taie, îl ciopărtea din cealaltă parte a gătului.) DP 114/39; *Lű s-la frățăiđscă cu műcł di cuțűđ.* (Începu să-l ciopărtească cu muchia cuțitului.) DP 115/4.

Et. nec.

frățești *adv.* Cap 129 s.v. *fráti*; Dms. Frățește, ca frații.

Et.: din *fráti* + *-găști*.

frățés, **frățească**, *pl. frățešť adj.* Cap 129 s.v. *fráti*; Dms. Frățesc.

Var.: **frățesc** (Dms s.v.).

Et.: din *fráti* + *-esc*.

frățesc vezi **frățés**.

frățilă, *pl. frățil' s.f.* Dms. Frăție.

Et.: din *fráti* + *-ilă*.

fręască vezi **frășcă**.

frec, **fricári**, **fricái**, **fricát** *vb.* I. *Tranz.* Pap¹ 45; Pap² 80; Can² 394; Cap 129; Dms. A freca; a freçiona. *Mi fricű că ram loş.* (Mă frecă (pe corp), căci eram răcit.) Cap 129 s.v.; *Aű tălćóra lámna și la scuásara fićűru din ruást și la fricára cu biűca.* (Omorără balaurul și îl scoaseră pe fecior din gura [lui] și îl frecară cu buruiana de leac.) MP 38/17; *Łű si dun niűc biűť și z-vin cuđla s-la fricóm fićűru.* (Eu o să adun câteva buruieni de leac și o să vin acolo să-l frecăm pe fecior.) MP 38/13; *Cáť s-li fręcă un di lalt.* (Încep să le frece unul de altul.) Can T¹ 270/14. F i g . A-i freca ridichea. *Fręcă-la s-ł vínă criélu.* (Freacă-i ridichea să-i vină mintea [la cap].) Dms s.v.

Et.: lat. *fricare*.

frenc, *pl. frenť (frenđ)* *s.m.* Pap² 80; Can² 394; Cap 129; ALR II 3 s.n. h. 879/012, Dms. Francez. *Pănă nu raű vinűť frenđi' prin nűstri lűcur, műlti pári cazandisém.* (Până nu veniseră francezii prin locurile noastre, adunam mulți bani.) Can T¹ 275/32; *Vínără, la lărđ tati di cűla frenđi.* (Veniră, îl luară pe tata de acolo francezii.) Cerna T; *Frenđi' aű flát-aű țesta pisăitűră an vrină rűpă.* (Francezii au găsit această inscripție pe o stâncă.) Pap M² 18/21; *Vizűű un frenğ.* (Am văzut un francez.) Dms s.v.; *Drať ómin raű frenđi'.* (Francezii erau oameni răi.) Can T¹ 276/16.

Var.: **frenğ**¹.

Et.: tc. *frenk*.

frenğ¹ vezi **frenc**.

frenğ², *pl. frėngur s.f.* Cerna A/685; ALDM II, h. 623/3; AtaM 81/17; Dms.

1. Încuietoare metalică la ușă; broască.

2. Clanță. ALDM II, h. 623/3. *Úşa vűástră ári frenğ, nűástră cłűc.* (Ușa voastră are broască, a noastră zăvor.) Dms s.v.

Var.: **frėngu** (AtaM 81/17).

Et.: **freng** (s.v. **frenc**).

fréngu vezi **freng²**.

frenzeăști vezi **frinđeăști**.

frenzesc vezi **frinđeesc**.

fric vezi **frig¹**.

frică s.f. Pap¹ 45; Pap² 80; Can² 394; Cap 129; Dms. Frică. *S-nu-ț ie frică, că meu fičór aț ancrielát.* (Să nu-ți fie frică, pentru că băiatul meu e deștept.) W 69/21; *Dintru frică, tóti cătuničkili si dunără an țista loc iúndi-i cmo.* (De frică, toate sătucurile se adunară în acest loc unde este acum.) Can T¹ 263/14; *Izmikári! și áláitkili [...] li ámplără izmėnili di frică.* (Slugile și însoțitoarele [...] le umplură izmenele [= făcură pe ei] de frică.) Pap M² 144/8; *Mulłerli angłtțără di frică.* (Femeile înghețară [= încremeniră] de frică.) DP 176/19.

Trag frică. A se speria, a trage o frică. *Čiča-sa, di frica țe-u trási, si anlușó.* (Unchiu-său, de frica ce o trase, se îmbolnăvi.) Cap² 78/23. **Ăń ăi frică.** A-i fi frică. *I ra frică s-nu la lásă an drum.* (Îi era frică să nu-l lase în drum.) MP 20/16; *La pădăr ăi ra frică.* (Pândarului îi era frică.) Cap² 38/2.

♦ *Di țe ț-u frică, nu scap.* (De ce ți-e frică nu scapi.) Cap² 179/15; *Frica véglă vína.* (Frica păzește via [= pepenii].) Pap M² 70/16.

Et.: gr. **φρίκη**.

fricătură, pl. **fricătúr** s.f. Can² 395; Dms. Frecătură.

Et.: lat. **fricatura**.

fricós, **fricósă**, pl. **fricósș**, **fricósi** adj. Can² 395; Cap 129 s.v. *frică*; Dms. Fricos; care produce frică, periculos, înfricoșător, de temut. *Dğádi di niști lócur fricóasi, cáfcu nu vça vizút.* (Dădu de niște locuri înfricoșătoare, cum nu [mai] văzuse.) DP 75/4; *Țista lucr-u mult fricós.* (Acesta e lucru [foarte] periculos.) Can T² 102/25; *Si ivi an cătúnu lor un rap mult fricós, cări fătğá*

múlti nibuní! la cătunğán. (Apăru în satul lor un arap foarte de temut, care făcea multe rele la săteni.) Can T³ 169/11; *S-na dúțim pri mai pruápili [drum], áma mai fricuás.* (Ne vom duce pe [drumul] mai apropiat, dar mai periculos.) MP 224/16.

♦ *Fricósu și di úmbra lui si spără.* (Fricosul se sperie și de umbra lui.) Cap² 213/36.

Var.: **fricuás**.

Et.: din **frică** + **-ós**.

fricuás vezi **fricós**.

friél vezi **sfriél**.

frig¹, pl. **frigur** s.n. Pap¹ 45; Pap² 80; Can² 395; Cap 130; ALDM I, h. 383/1, 4-6; Dms. Frig. *Călčónli și ubélli [...] și li pun barbáti! pri pičóri iarna cön aț mult frig.* (Călțunii și obielele [...] și le pun bărbații în picioare iarna când e foarte frig.) Can T¹ 264/33; *Di frig n-oț angłtțát.* (De frig am înghețat.) ALR I, 1, h. 150/012; *Apa angłțğ di fric.* (Apa îngheță de frig.) W 78/5; *Fric mult si fătı niști or iárnata.* (Uneori, iarna, se face foarte frig.) W 77/17; *Fric mári, și cádğ di brúmă prástă noi.* (Frig mare și cădea bruma peste noi.) Cerna T.

Ń-ăi frig. A-i fi frig. *Ń-u fric.* (Mi-e frig.) Cerna T; *Mulț siromăș qamiñ nu au lėmni, niți rúbi și dintru țe la-i fric.* (Mulți oameni săraci nu au lemne, nici haine și de aceea le e frig.) W 78/3.

Var.: **fric**.

Et.: lat. **frigus**.

frig², **fridiri**, **frış**, **fris** vb. III. Pap¹ 45; Pap² 80; Can² 395; Cap 130; ALR I, 1, h. 150/012; ALR II, 6, h. 1649/012; Wild h. 356/1, 3, 5; Dms. *Tranz. și refl.* A (se) frige. *Nu știu țe mi frisi.* (Nu știu ce mă fripse.) Pap¹ 45 s.v.; *Góscă s-frizi.* (Gâsca se frige.) Can T² 113/32; *N-Crăcún frizğám bibă și męcám.* (De Crăciun frigeam carne și męcam.) AtaM 388/11; *Micu z-dúsi*

s-biça ápu și mârili u friziçá zărcádça. (Cel mic se duse să bea apă și cel mare frigea căprioara.) MP 244/31; *L'a dunó piăștîi, la dúsi an piăștiri și, ca frîsi, mănco mult și si săturó.* (Adună peștii, îi duse în peșteră și, dacă fripse, mănca mult și se sătură.) MP 82/17; *La ló bóu [...], la bilíră, la frîsiră.* (Luă bou [...], îl jupuiră, îl fripseră.) Cap² 142/22; *Fiçóru si la friz, di cu scrúmu si mi ung și si-ń trăcă.* (Să frigi feciorul, că o să mă ung cu scrumul și o să-mi treacă.) Cap² 60/26; *Mi cmo cări s-na la frigă [birbăgâtili]?* (Dar acum cine ni-l va frige [berbecul]?) Cap² 93/44; *Curín si mi frîi.* (Să mă frigi mai repede.) Cap² 113/13; *Ĵel la ló și si dúsi căsă s-la frigă [peștîli].* (El îl luă și se duse acasă să-l frigă [peștele].) Cap² 137/15; „*Fiçurlăcu s-lă frîziť*”, *zîsi moșu.* („Să frigeți băiețelul”, zise moșul.) DP 40/28; *Cõn la frizé [peștîli], sári ună lúspi pri băgă ăń grădină.* (În timp ce îl frigea [peștele], sări un solz, prin deschizătura podului, în grădină.) Cap² 137/15.

Et.: lat. *frigere*.

friguri, pl. **friguri** s.f. Pap¹ 45; Cap 130 (s.v. *frig¹*); Dms. 1. Friguri, malarie. *Mi cățó di tîntça ună frîgur[î].* (Mă apucă de atunci malarie.) Cap² 62/43; *Di ună săptămoănă lă gmicăști frîgurça.* (De o săptămână îl zguduie frigurile.) Dms s.v. *friguri*. 2. Nume de insectă. *Personificat*, în basme. *Frîgurça*. Gerilă. *Știť ıo cări sam? ıo sam Frîgurça.* (Știi cine sunt eu? Eu sunt Gerilă.) Cap² 68/43; *Frîgurça la lășó birbécú.* (Gerilă dădu drumul berbecului.) Cap² 69/3; *Frîgurça, rațămintu și ăńgîlu.* (Gerilă, răceala și ingerul.) DP 98/21.

Et.: sg. refăcut de la pl. *frigur*.

frigurós, **frigurósă**, pl. **frigurós**, **frigurósi** adj. Can² 395; Cap 130 s.v. *frig¹*; Dms. Friguros. *Frîgurós că tătă-su.* (Friguros ca tatăl său.) Dms s.v.;

Noastră udăiă ăi frîgurósă. (Odaia noastră e friguroasă.) Dms s.v.

Et.: lat. *frigorosus*.

frijél vezi **sfriél**.

frimînt, **frimintári**, **frimintáj**, **frimintát** vb. I. *Tranz.* Pap¹ 45; Pap² 80; Can² 395; Cap 130; Cerna A/1430; Wild h. 355/1-7; ALDM III, h. 1216/1-7; Dms. A frământa. *Mámu, ři frămîńi?* (Mamă, ce frămâni?) Kats 64/16; *Lútu di pódniťă si frimîntă cu piçqárlî.* (Lutul pentru țest se frământă cu picioarele.) Dms s.v.; *Con u frămîntă póińça, la řeătă-! rămási ninélu ăń póińi, áma ıa nu picási.* (Pe când frământa pâinea, fetei îi rămase inelul în pâine, dar ea nu simți.) DP 186/10; *Lă frimintáj lóțu.* (Îl frământai aluatul.) Dms s.v.;

Ăń lă frimînt criélu. A-și frământa mintea. Dms s.v.

Var.: **frămînt** (Wild h. 355/1-3, 5, 6).

Et.: lat. **fragmentare*.

frimintătúrá, pl. **frimintătúr** s.f. Can² 395; Cap 130 s.v. *frimînt*; Dms. Frământătură.

Et.: din *frimînt* + *-ătúrá*.

frinçăști adv. Cap 129 s.v. *frenc*; Dms. Franțuzește. *Curqán ăńvițóá frinçăști.* (A învățat repede franțuzește.) Dms s.v.; *Lușutiťă zisă frençăști.* (Boală numită franțuzește [= în limba franceză].) Cap 129 s.v. *frenc*.

Var.: **frençăști**.

Et.: din *freng¹* + *-ăști*.

frințesc, **frințescă**, pl. **frințest** adj. Cap 129 s.v. *frenc*; Dms. Franțuzesc. *Că la lără tătî ăskîrimça frăńgăscă, noi arămásim síngur tos tréiľ fiçór.* (Când îl luară pe tata armata franțuzească, noi am rămas singuri toți cei trei copii.) Cerna T; *Știc frințesc.* (Baionetă franțuzească.) Dms s.v.

Var.: **frăńgesc**, **frenzesc** (Cap 129 s.v. *frenc*).

Et.: din *freng¹* + *-esc*.

fringîiă *s.f. sgt.* Cap 129 s.v. *frenc.*

Sifilis.

Et.: din *freng*¹ + *-iă*.

Fringîstán *n.pr.* Dms. Franța.

Fringîța vezi **Fringîță**.

Fringîță *n.pr.* Pap M² 176/31; Cap 129 s.v. *frenc.* Nume de loc în *Úmă*.

Var.: **Fringîța** (Pap M² 176/31).

friptură, *pl. friptúr* *s.f.* Can² 395. Friptură.

Et.: din *fript* + *-ură*.

fris, **frisă**, *pl. friș*, **fris** *adj.* Fript, prăjit. *S-mi mǎrsés, ma si mǎnǎnc purțel fris.* (O să mă spurc, dar o să mănânc purcel fript.) Cap² 198/16; *uómu, di atór, și gǎlǎnǎ frisǎ mǎnǎncǎ.* (Omul, de hatâr[ul cuiva], mănâncă și găină friptă.) Can T² 110/12; *Cárni frisǎ.* (Carne friptă.) ALR II, 6, h. 1649/012; *Nápcum uómu işó nǎfǎrǎ si dúsi și cumpǎrǎ ó unǎ póini, culéi friș și unčac caș.* (Apoi omul ieși afară se duse și cumpără o pâine, cârnați prăjiți și puțină brânză.) DP 181/22. *Substantivizat.* Friptură. *Mǎncǎi un fris.* (Am mâncat o friptură.) Dms s.v.

Et.: vezi *frig*².

frisătúra vezi **frisitúra**.

frisitúra, *pl. frisitúr* *s.f.* Can² 395; Cap 130 s.v. *frig*; ALR II, 6, h. 1649/012; Dms. Friptură. *La ei l-a-i bun frisitúra.* (Lor le place friptura.) ALR II, 6, h. 1649/012.

Var.: **frisătúra** (Can² 395).

Et.: din *fris* + *-ătúra*.

frișcă vezi **frășcă**.

frășcăiri, **frășcăii**, **frășcăit** *vb.* IV.

Tranz. și intranz. Pap² 80; Can² 394; Cap 129; Dms. A lovi cu nuiaua; a scutura (praful). *Coătǎ mǎnǎ ra, cǎ coádili lu cáll, çan si frășcăiǎu, si uzǎu cǎ boárça din Zoǎnǎ.* (Atâta liniște era, încât cozile cailor, când se loveau [unele de altele], se auzeau ca vântul de pe muntele Zoǎnǎ.) DP 89/11; *Aș púsi Cúsi-cucóti pri grindǎ*

și la frășcăi pǎn li scoási toáti párii. (Îl puse pe Cocoșelul-fără-coadă pe grindă și îl scutură până scoase toate paralele.) Pap² 138/28; *La púsi pri grindǎ, bélki á l' fáti și lǎ ia furlíh, ámǎ cǎ lǎ frășcăi, frășcăi, fikiru di cucót muri.* (Îl puse pe grindă, poate-i face și ei bani de aur, dar dacă-l lovi de-i merserǎ fulgii, bietul cocoș muri.) DP 133/37; *Lai s-la frășcăiēs cu unǎ práccǎ di corn.* (Începui să-l lovesc cu o nuia de corn.) DP 133/33; *S-mi puñ pri grindǎ s-mi frășcăiēs.* (Să mă pui pe grindă [și] să mă scuturi.) DP 133/19; *Lǎ frășni cu cǎmășicu.* (Îl lovi cu biciul.) Dms s.v.; *Frășneǎ-la [cǎlu].* (Lovește [calul] cu nuiaua.) Can² 394 s.v.

Var.: **frășnés**.

Et.: der. de la *frășcă*.

frȃn vezi **frȃn**.

frȃng vezi **frȃng**.

frȃnt^{1,2} vezi **frȃnt**^{1,2}.

frȃn vezi **frȃn**.

frȃn, *pl. frȃni* și **frȃnur** *s.n.* Pap¹ 45; Pap² 80; Can² 395; Cap 130; ALR II, s.n. 2, h. 293/012; ALDM II, h. 782/2; Dms. 1. Frâu. *Z-dǎșfǎsi, a l' dunó zingǎli și cu frȃnu.* (Descălecă, strânse șaua și frâul.) MP 22/21. 2. Hăț. (ALR II, s.n. 2, h. 293/012).

Var.: **frǎn** (Pap¹ 45), **frȃn** (Dms), **frȃn**.

Et.: lat. *frenum*.

frȃnc vezi **frȃng**.

frȃng, **frȃnđiri**, **frȃnș**, **frȃnt** *vb.* III.

Tranz. și refl. Pap¹ 45; Pap² 80; Can² 395; Cap 130; Cerna A/1230; Dms. A (se) sparge, a (se) frânge; a rupe, a deteriora. *Fétili frȃng cáti pátru ținț uóli.* (Fetele sparg câte patru-cinci oale.) Can T¹ 270/4; *L'-ți frȃnđi lárița.* (I se rupe plugul.) Can T¹ 268/26; *Ácu ra tícfa cuóla și ácu cǎdǎá, cǎpu vrǎa sǎ-n lǎ*

fróngă. (Dacă era dovleacul acolo și dacă ar fi căzut, mi-ar fi spart capul.) AtaM 397/24; *Si frónsi tícfa, fuziră șóáriți!*. (Se sparse dovleacul, fugiră șoarecii.) Pap M² 139/4; *Ai frónsira uăuă cu caș*. (Îi sparseră [= îi gătiră] ouă cu brânză.) MP 230/6; *Lă un căti un, lă li frónș cápítılı ăń únă triúșă*. (La unul câte unul le-am spart capetele într-o bătătură.) DP 48/8; *Jel, că la frónsi [rópa], vizú un gérmi*. (El, când o sparse [piatra], văzu un vierme.) Cap² 50/36; *Și, ca si anvirinó izmikáru, că la mǎinėști cǎrligu, la li frónsi pičóarli la uoi*. (Și, dacă se supără sluga, când azvârle cu cǎrligul, le rupse oilor picioarele.) Cap² 34/40; *Căn căzú di gós, ă! ți fránsiră șamindóáuli pičóari din zánúcl!*. (Când căzu jos, i se frânseră amândouă picioarele din genunchi.) Cap² 115/9; *Să nu-ț la frónđ dinți!*. (Să nu-ți rupi dinții.) Pap M² 161/40; *La țe căsă rau frónți tóti lucriri*. (În acea casă erau deteriorate toate lucrurile.) Cap² 49/3; *Frónzi-la!* (Sparge-!) Cap² 50/35;

F i g. A pleca, a-și lua tălpășița. *Si fróansi di ăa*. (Și-a luat tălpășița de aici.) Dms s.v. A refuza. *Nu lă fróanđi, că-ı om bun*. (Nu-l refuza, că-I om bun.) Dms s.v. **2.** A melița. Cerna A/1230. **3.** A (se) supăra. *Si fronc unéc, áma árá nu spun așkeré*. (Se supără puțin, dar iară nu o arată pe față.) Can T² 123/28; *Nipótu, s-nu lă fróangă, si cǎndási și ișóará*. (Nepotul, ca să nu-l supere, se învoi și ieșiră.) DP 85/11. **4.** A încălca, a nesocoti. *Nǎrăncătúra ămpirătăscă nu si fróanđi*. (Porunca împărătească nu se încălcă.) DP 75/15.

♦ *Frónđi-ț gúșa*. (Frânge-ți gâtul!, du-te dracului [= Ia-ți tălpășița!]) Cap² 179/16; *Frónđi jăgól!*. (L i t. Frânge țepușe. = Se spune despre cineva care stă degeaba, nu are nici o ocupație, nu face nimic; taie frunză la câini.) Cap² 179/19; *Lă frónș di kutéc*. (L-am rupt în bătaie.) Dms s.v.

Var.: **fróng** (Dms), **fronc**.

Et.: lat. *frangere*.

front¹, *pl. frónți* s.n. Dms. Ban, lețcaie; mărunțiș. *Frónti ai ılı no-ai?* (Bani ai sau n-ai?) Dms s.v.

Var.: **frónt¹**.

Et.: vezi **fróng**.

front², **fróntă** *pl. frónț, frónți* *adj.*

Frânt, rupt, spart. *Tuiág fróant*. (Toiag rupt.) Dms s.v.; *Stómnă fróántă*. (Ulcior spart.) Dms s.v.; *Ĝam fróant*. (Geam spart.) Dms s.v. *Că-l vizú țal cu fránti pičóarili, căță si mǎncă di ăal, crăț, crăț*. (Când îl văzu pe cel cu picioarele frânțe, începu să mănânce din el: cranț, cranț.) Cap² 115/19. F i g. Frânt (de oboseală).

Fróant umăroát. (Obosit frânt.) Dms s.v.

Var.: **fróant²**, **frántu** (AtaM 44/21).

Et.: vezi **fróng**.

frónză vezi **frúnză**.

fruglăță vezi **fruglîță**.

fruglîță, *pl. fruglîți* *s.f.* Can² 395; Cap 131, 132 s.v. *fúrcă*; Dms. Steag roșu care se poartă la nuntă (împodobit cu flori, legat la extremitatea de sus cu o batistă iar în vârf având o cruce). *Ántru călu mǎmúșului un fičór pórtă fruglăța*. (Înainte de calului nașului un tânăr duce steagul.) Can T² 119/27.

Var.: **fruglăță**, **furglîță** (Cap 132 s.v. *fúrcă*; Dms), **furuglîță** (Dms s.v.).

Et.: mac. *fruglica*.

frulină vezi **furlină**.

frúnđă vezi **frúnză**.

frúnđică vezi **frúnziică**.

frónți, *pl. fronț și frunță* (la ALDM I, h. 37/1) *s.f.* Pap¹ 45; Pap² 80; Can² 395; Cap 131; Cerna A/94; Wild h. 146/2; ALDM I, h. 37/1-7; Dms. Frunte. *Ácu mi lă ămpirátu di mullári, ıo si-ı rudés un fičór cu șóarli ăń frónți și únă fğátă cu lúna-n képtu*. (Dacă împăratul mă ia de soție, eu o să-i nasc un băiat cu

soarele în frunte și o față cu luna-n piept.) DP 191/3; *Añ am un bou br̥az ăñ fr̥nti.* (Îmi am un bou breaz în frunte.) Cap² 159/2; *Ġăspili [...] a! ți anțăpō ăñ fr̥nti.* (Viespea [...] i se înfipse în frunte.) Cap² 28/44. F i g . Sg. col. Oameni importanți, fruntași. *Fr̥ntea cătúnului ă ancłsiră ăñ uptána.* (Pe fruntașii satului îi închiseră în pușcărie.) Cerna T; *Miri și drept ăñ fr̥nti lă pugudí.* (□inti și drept în frunte îi nimeri.) Dms s.v.; *Ġundi s-ti zăpucăt, el ăñ fr̥nti.* (Unde te-ai uita, el primul.) Dms s.v.; *Lă viñurj si dăñqá fr̥ntea.* (La vii s-a strâns fruntea.) Dms s.v.

Fr̥nti goálă. Chel. Wild h. 146/2.

♦ *Ăncă cu fr̥ntea păști.* (L i t. Încă cu fruntea paște. = Se spune despre cei trecuți ca vârstă, dar cu mintea încă de copil.) Cap² 179/23.

Var.: **fr̥ante** (ALDM I, h. 37/7).

Et.: lat. *frons, -ontem.*

fr̥ntiță, pl. fr̆ntițci s.f. Can² 395; Cap 131 s.v. *fr̆nti*; Dms. Frunte mică.

Var.: **fr̆ntiță** (Cap 131 s.v. *fr̆nti*).

Et.: din *fr̆nti* + *-iță*.

fr̆ntiță vezi **fr̆ntiță**.

fr̆nză, pl. fr̆nzi s.f. Pap¹ 45; Pap² 80; Can² 395; Cap 131; Cerna A/758, 1005, 1301, 1302; Wild h. 45/4-7; h. 341/1, 4-6; ALDM II, h. 1111/1, 3-6; Dms. 1. Frunză. *Pqámili [...] stau fără di fr̆nzi.* (Pomii [...] stau fără frunze.) W 77/11; *Ġo laj ună fr̆nză di núcă.* (Luai o frunză de nuc.) Cap² 29/41; *Púni niști fr̆nđă di ticfă pri iel.* (Pune pe el niște frunză de dovleac.) Cerna T. 2. Foaie. *A! dădē ună fr̆nđă.* (Îi dădea o foaie de hârtie.) Can T¹ 266/36; *A!lqá ună fr̆nđă pisăită și lu dğadi lă pašă.* (Îi luă o coală de hârtie scrisă și i-o dădu pașei.) DP 36/35.

♦ *Ți ări pisăit an fr̆nđa di zmăręcă.* (L i t. Te-a scris pe frunza de ienupăr.= Îți poartă sămbetele.) Pap M² 70/22;

Anturnq fr̆nza. (L i t. Întoarse foaia. = S-a schimbat, nu mai este cum a fost.) Cap² 179/21.

Var.: **fr̆nză, fr̆nđă.**

Et.: lat. *frondia.*

fr̆nziță, pl. fr̆nzițci s.f. Can² 395; ALDM II, h. 1112/1-4; Dms. Frunzuliță.

Var.: **fr̆nđiță** (ALDM II, h. 1112/1, 3).

Et.: din *fr̆nză* + *-iță*.

frunzqs, frunzqsă, pl. frunzqs, **frunzqsi** adj. Can² 395; Cap 131 s.v. *fr̆nză*; Dms. Înfrunzit.

Et.: din *fr̆nză* + *-qs*.

frúto, pl. frúta s.n. ALDM II, h. 1001/5. Fruct.

Et.: gr. *φρούτο* (it. *frutto*).

ftári vezi **tári**.

fuáli vezi **fóli**.

fuárfică vezi **foárfică**.

fuăc vezi **foc**.

fuártămă vezi **fórtumă**.

fuc vezi **fug**.

fucará vezi **fucără**.

fucără, pl. fucărăi adj. Can² 395; Cap 124 s.v. *fakir*; Wild h. 394/5, 6; Dms. Sărac. *Niști or dunáu pári di la toț și li dădēju la un fucără.* (Uneori adunau bani de la toți și îi dădeau unui sărac.) Can T¹ 275/5; *Rau mai fucărăi și la iel' nu ve cōta zălúm.* (Erau mai sărmani și la ei nu era atâta jaf.) Can T¹ 263/22; *Ra ună uáră un uom mult fucará.* (Era odată un om foarte sărac.) Cap² 24/7; *Iel aș ve ună fētă și mult ra fucará.* (Avea o față și tare era săracă.) Cap² 38/9; *Rau ună uáră trei fraț fucărăi.* (Erau odată trei frați săraci.) Cap² 32/28.

Var.: **fucará.**

Et.: tc. *fukara* (bg. *fukara*).

fucărăresc vezi **fucărăs**.

fucărăs, fucărăscă, pl. fucărășt adj. Dms. De sărac; săracăcios.

Var.: **fucărăreșc** (Dms s.v.), **fucărășc** (Dms).

Et.: din **fucără** + **-eș(c)**.

fucărășc vezi **fucărăș**.

fucărîmi *s.n.* Dms. Sărăcime, lume săracă. *Cútru Pázári aĭ multă fucărîmi.* (Înspre Pázári e multă sărăcime, lume săracă.) Dms s.v.

Et.: din **fucără** + **-îmi**.

fucărîlôc vezi **fucărîlôc**.

fucărîlôc, *pl.* **fucărîlôți** *s.n.* Cap 124 s.v. *fakír*; Dms. Sărăcie. *Tátă-su scápă din fucărîlôc.* (Tată-su scăpă de sărăcie.) Cap² 39/2; *Lă floa fucărîlôacu.* (A dat sărăcia peste el.) Dms s.v.

Var.: **fucărîlôc**.

Et.: tc. **fukaralik**.

fučós, **fučóri**, **fučói**, **fučót** *vb.* I. *Intranz.* Pap¹ 44, 45; Pap² 79, 80; Can² 392, 395; Cap 134; Cerna A/938; ALDM II, h. 708/1, 3–6; Dms. A sforăi; a găfâi; (despre șerpi) a sâsâi; (despre porci) a grohâi. *Ampirátu si fătǎ cá durmǎ și cățó si fučáscă.* (Împăratul se prefăcea că doarme și începu să sforăie.) Cap² 86/28; *Țéla lă spungá cum fučáști drácu și cum si printóárnă ăn son.* (Acela le spunea cum sforăie dracul și cum se răsuțește în somn.) DP 59/37; *Șárpili fučáști.* (Șarpele sâsâie.) Pap¹ 45 s.v.; *Țe șa frăčós la durmírǎ?* (De ce sforăi așa când dormi?) Cap 134 s.v.

Var.: **fărčós** (Dms), **fărčós** (Pap¹ 44; Pap² 79; Can² 392; Cap 134 s.v. *fučós*, conj. IV), **frăčós**, **frăčés** (ALDM II, h. 708/4, 5), **hrăčés** (ALDM II, h. 708/1).

Et.: mac. **fuči**, bg. **fuča**.

fudúl, **fudúlă**, *pl.* **fudúl**, **fudúli** *adj.* Pap¹ 45; Pap² 80; Can² 395; Cap 131; Dms. Fudul, lăudăros, mândru, arrogant. *Mult ș-u fādúl.* (E foarte mândru.) Dms s.v. **fādúl**; *Fādúl și dispriminít.* (Fudul și dezbrăcat.) Dms s.v. **fādúl**.

Var.: **fādúl**.

Et.: tc. **fodul** (bg. **fudul**).

fudulegăță *s.f.* Dms. Mândrie.

Var.: **fādulegăță** (Dms s.v.).

Et.: din **fudúl** + **-găță**.

fudulisés, **fudulisíri**, **fudulisíj**, **fudulisít** *vb.* IV. *Refl.* Dms. A se fuduli, a se făli, a se îngâmfă. *Șa și uómu, nu trubugăști să si fuduliséască, că pațáști și iel ca lípu.* (Așa și omul, nu trebuie să se fălească, pentru că pățește și el ca lupul.) Pap M¹ 18/24; *Ți còata ti fudulisés?* (Ce te fudulești atât?) Dms s.v.

Var.: **fādulés** (Dms s.v.).

Et.: de la **fudúl**.

fudulít, **fudulítă**, *pl.* **fudulít**, **fudulítí** *adj.* Dms. Fudul, lăudăros, mândru, arrogant.

Var.: **fādulít** (Dms s.v. **fādúl**).

Et.: vezi **fudulisés**.

fudulôc vezi **fudulôc**.

fudulôc, *pl.* **fudulôți** *s.n.* Dms. Mândrie; arrogantă.

Var.: **fudulôc** (Dms).

Et.: tc. **fodulluk**.

fufutegăști, **fufutíri**, **fufutí**, **fufutít** *vb.* IV. *Intranz.* Pap² 80; Can² 395; Cap 131; Dms. (Despre foc) A dudu, a bubui. *Fufutegăști fôcu.* (Focul duduie.) Dms s.v.

Var.: **fufutégști** (Pap M² 97/15).

furfutegăști (Dms s.v.).

Et.: onomatopee.

fufutégști vezi **fufutegăști**.

fug, **fuzíri**, **fuzíj**, **fuzít** *vb.* IV. *Intranz.* Pap¹ 45; Pap² 80; Can² 396; Cap 131; Cerna A/531–538, 541, 542; ALDM I, h. 474–478, h. 480–486/1–7; Dms. A fugi; a pleca, a se duce. *CáŃi' să-n Ńi caț și ió fug.* (Să ai grijă de caii mei și eu plec.) Cap² 24/17; *Cári na la fáți izmíátu ca fuc iúă?* (Cine îmi face treaba când plec eu?) MP 130/6; *Cóți fuz di nu stai ȳa să máțiin?* (De ce pleci și nu stai aici să macini?) Cap² 29/7; *Fó-ti ca fus*

la lucrul, la ágru. (Fă-te că pleci la lucru, la câmp.) MP 130/7; *Áș le băstínu și-ș fúzi la bāsérică.* (Își ia bastonul și pleacă la biserică.) Cerna T; *Dădără ručós și fuc sfăca căsă.* (Termină de prânzit și fiecare pleacă acasă.) Can T² 118/7; *Io, niști or, fuzēm di la sculb.* (Eu, uneori, fugeam de la școală.) Can T¹ 267/15; *Sęarta lúmęa ăș fuzcă căsă.* (Seara lumea pleca acasă.) AtaM 389/28; *[Moártęa] vini únă sēră, a' lo súflitu la fičór și fuzi.* ([Moartea] veni într-o seară, îi luă suflitul feciorului și plecă.) Cap² 23/6; *Au lo călu tel di lemn șu fuzi să-u căftă fęáta ęa mai mușată di lúmi.* (Luă calul cel de lemn și plecă să o caute pe fata cea mai frumoasă din lume.) Cap² 108/12; *Lo fičúru și fuzira.* (Îl luă pe fecior și plecară.) MP 22/5; *Ca fuzit-au ęalı lántili surór [múmă-sa] l-u dát-au [męára] la ęa mai mică fęátă.* (Dacă celelalte surori au plecat, [mamă-sa] i l-a dat [mărul] fetei mai mici.) Cap² 101/13; *Sămuvila ve fuzit dúpu męcári.* (Zâna plecase după mâncare.) Cap² 150/4; *Șos módru, cu nu, lumíntręa s-fuc.* (Stai [= fii] cuminte, dacă nu, altfel o să plec.) Kats 77/22; *Huă s-fuc la ágru.* (Eu voi pleca la câmp.) MP 130/9; *Vițol vini la míni, bou să fúgă,* (Vițel veni la mine, bou o să plece.) Pap M¹ 20/35; *ęer să fuz căsă?* (Vrei să pleci acasă?) Cap² 24/21; *Fráti-su, fuį dúpu el curóan.* (Frate-său, fugi [= dă fuga] repede după el.) DP 35/33; *Tu su-u caț únă fęátă di per [...], s-u puń pri cal și nápcum fuį.* (Tu să prinzi o fată de păr [...], să o pui pe cal și apoi fugi.) DP 193/31; *Stoį, ca io sam, nu ti spári, nu fuį!* (Stai, că eu sunt, nu te speria, nu fugi!) Can T² 104/40; *Fuį și le-ę te ęer.* (Du-te și ia-ți ce vrei.) Cap² 39/18; *S-nu fuz!* (Nu fugi!) ALDM I, h. 485/1-7; *Fuziț, túrți!* (Fugiți, turcilor!)

Cap² 44/20; *Nu fuziț!* (Nu fugiți!) ALDM I, h. 485/1-7; *Móșu ra fuzit di căsă.* (Moșul era plecat de acasă.) DP 69/17; *Cu fuziri.* (Fugind.) ALDM I, h. 486/4-6; *Fuđęáki.* (Fugind.) (ALDM I, h. 486/7).

♦ *Fúă-ę cu tíniă, pńă ięș cald!* (L i t. Pleacă cu cinste, cât ești cald. = Pleacă cu cinste, atâta timp cât ești o persoană onorabilă.) Cap² 169/38; *Á' fug ócfl!* (L i t. Îi fug ochii. = Se spune despre cineva care pofteste când vede ceva bun, frumos.) Dms s.v.

Var.: **fuc.**

Et.: lat. **fugire.**

fugát, pl. fugát s.m. Pap² 80; Dms. Fugit, fugar; evadat, dezertor. *Lu fugátu múmă alb purtát-au.* (L i t. Mama celui fugit a purtat alb. = Mama dezertorului n-a purtat doliu.) Pap M² 76/41; *Di fugát s-nu vă prukát.* (De dezertor să nu vă apropiați.) Dms s.v.; *Aptńánaia ra plínă di fugát.* (Închisoarea era plină de fugari.) Dms s.v.

Et.: vezi **fug** (cu schimbare de conjugare).

fúgă s.f. Pap¹ 45; Pap² 80; Can² 395; Cap 131; Dms. Fugă; plecare. *Ántru fúgă la dărués óspiți! cu căti únă zigíă di čaróp și záníă.* (Înainte de plecare le dăruiesc oaspeților câte o pereche de ciorapi și o cingătoare.) Can T² 118/13; *La fúgă a' ęiręu la săibia și dișparasi (pári pri dinę).* (La plecare îi cereau gospodinei și dișparasi, bani pentru dinți.) Can T¹ 275/29; *Lă fúgă ampirátu si čudí di iúndi tári męcásă.* (La plecare împăratul se miră de unde o asemenea masă.) Cap² 89/41; *Și că ęrăpnirá ápu, la fúgă, coáda lu călu lu fičór l-u cățó múntili.* (Și după ce luară apă, la plecare, muntele agăță coada calului feciorului.) Cap² 136/34.

La fúgă. Fuga, repede. *Si primini cu rúbă di ampirát și la fúgă la nivęasta luį.* (Se îmbracă cu haine împărătești și fuga la nevasta lui.) Cap² 75/44. **Lęau fúga.** A fugi, a o lua la fugă. Pap¹ 45 s.v.

Et.: lat. *fuga*.

fulinár, **fulinárcă**, *pl.* **fulinár**, **fulinárki** *adj.* Dms. Pântecos, burtos.

Et.: der. de la *fóli* sau de la **fulinǎ* ‘burduf’ (cf. ar. *fulinǎ* ‘burduf’ < lat. *follina*) + *-ár*.

fulinicaf vezi **fulinicǎv**.

fulinicǎv, **fulinicǎvă**, *pl.* **fulinicǎv**, **fulinicǎvi** *adj.* Can² 395; Cap 128 s.v. *fǒáli*, 131; ALR II, 1, h. 63/012; Dms. Pântecos, burtos.

Var.: **fulinicaf** (Cap 128 s.v. *fǒáli*, 131), **fulnicaf** (Cap 128 s.v. *fǒáli*), **fulnicav** (ALR II, 1, h. 63/012).

Et.: der. de la *fǒáli* sau de la **fulinǎ* ‘burduf’ (vezi **fulinár**).

fulnicaf vezi **fulinicǎv**.

fulnicav vezi **fulinicǎv**.

fulíc, *pl.* **fulíć** *s.m.* Dms. Burduf mic.

Et.: din *fǒáli* + *-íc*.

fulóř, *pl.* **fulóřǎ** *s.n.* Pap¹ 45; Pap² 80; Can² 395; Cap 131; Dms. Fuior, caier. F i g . Minte. Pap² 80.

Et.: lat. **folliolus*.

fum¹, *pl.* **fúmur** *s.n.* Pap¹ 45; Pap² 80; Can² 395; Cap 131; Dms. Fum. *Ca-I ți dúsi fúmu di tǎmǎie, aI tricú dintili.* (Dacă i se duse [= ajunse la el] fumul de tǎmǎie, îi trecu dintele [= durerea de dinți].) Cap² 30/42; *Ți rau țeli fúmur di cóla?* (Ce erau acele fumuri de acolo?) Cap² 148/7. F i g . Aere; fumuri. *Țéla cǒțva cǎri sa ambitǎț di fúmu grǎțesc, tǒțfurlí lor nu știǎ grǎțști.* (Neamurile celor câțiva care sunt îmbătați de fumurile grecești nu știu grecește.) Can T 112/34.

♦ *Fuzira ca fum.* (L i t. Fugirǎ ca [un] fum. = Fugirǎ [iute] ca vântul.) MP 26/3.

Et.: lat. *fumus*.

fum², **fumári**, **fumái**, **fumát** *vb.* I. *Tranz.* și *refl.* Pap² 80; Can² 395; Cap 131; Wild h. 229/3; Dms. A afuma. *Bra*

Lúdi, ți țer si-ț fac că mi fumăș di-ń tricú dintili? (Bre Ludi, ce vrei să-ți fac că mă afumași [cu tǎmǎie] de-mi trecu dintele [= durerea de dinți]?) DP 159/25; *Cóșu di álbin lǎ fumoám cu bǎligǎ.* (Stupul îl afumam cu bǎligǎ.) Dms s.v.; *Si fumoá zidu.* (S-a afumat peretele.) Dms s.v.

Et.: lat. *affumare*.

fumát, **fumátǎ**, *pl.* **fumát**, **fumáti** *adj.* Can² 395; Cap 131 s.v. *fum²*; Dms. Afumat. F i g . *s.m.* Măgar. F i g . Beat, afumat. Can² 395.

Et.: vezi *fum²*.

fumátúřǎ, *pl.* **fumátúr** *s.f.* Can² 395; Cap 131 s.v. *fum²*; Dms. Afumăturǎ; fumeğăturǎ.

Et.: din *fum²* + *-úřǎ*.

fumeğáiiǎ vezi **fǎmeğǎlǎ**.

fumeğǎlǎ vezi **fǎmeğǎlǎ**.

fuméle vezi **fǎmeğǎlǎ**.

fuméřǎ vezi **fǎmeğǎlǎ**.

fumiǎlǎ vezi **fǎmeğǎlǎ**.

fund, *pl.* **fúndur** *s.n.* Pap¹ 45; Pap² 81; Can² 395; Cap 131; Dms. Fund. *An fund di picól.* (În fund de iad.) Pap¹ 45 s.v.; *ǎn fúndu lu mári.* (În fundul mării.) Pap² 81 s.v.; *ǎn fúndu lu gǎřđina.* (În fundul grăřđinii.) Dms s.v. P. e x t. Grajd pentru vite construit în fundul curții sau al casei. Pap¹ 45; Pap² 81; Cap 131; Dms.

Et.: lat. *fundus*.

fúndǎ *s.f.* Wild h. 35/3. Floare.

Et.: gr. *φούvra*.

fundúc, *pl.* **fundút** *s.m.* Cap 132 s.v. *fund*; Dms. (În *Úmǎ*) Mâncǎu, mâncǎcios. *Țe fundúc mári.* (Ce mare mâncǎcios.) Cap² 219/8.

Et.: din *fund* + *-úc*.

fúni vezi **fúńǎ**.

fuńár, *pl.* **fuńár** *s.m.* Pap¹ 46; Pap² 81; Can² 395; Cap 132 s.v. *fúni*; Dms. Persoanǎ care colecționeazǎ (și vinde) funii; funar.

Et.: din *fúńǎ* + *-ár*.

fúñă, pl. **fuñ** s.f. Pap¹ 46; Pap² 81; Can² 395; Cap 132; ALR II s.n. 1, h. 56/012; Cerna A/893, 1224; Dms. Funie, frânghie; sfoară. *Antîndim únă fúñă négră*. (Întindem o sfoară neagră.) Can T² 115/3; *Légă-mi cu únă fúñi*. (Leagă-mă cu o funie.) W 65/28; *Strinzi fúnça, dúñă lçámni*. (Strânge funia, adună lemne. [Ghicitoare: Pepenele verde].) Cap² 157/23; *Lúçá únă fúñă lúngă si dúsi ân urmán*. (Luă o frânghie lungă [și] se duse în pădure.) DP 28/17.

Var.: **fúni** (Pap² 81; Cap 132), **fúñi**.

Et.: lat. **funis**.

fúni vezi **fúñă**.

fúñi vezi **fúñă**.

fúñiccă, pl. **fúñicci** s.f. Can² 395; Cap 132 s.v. *fúni*; Dms. Sforicică, frânghiuță.

Var.: **fúñiccă** (Cap 132 s.v. *fúni*).

Et.: din **fúñă** + **-iccă**.

fúñiccă vezi **fúñiccă**.

fúoc vezi **foc**.

fúoc vezi **foc**.

fur¹, pl. **fur** s.m. Pap¹ 46; Pap² 81; Can² 395; Cap 132; Wild h. 396/1-7; ALDM III, h. 1576/1-7: Dms. Hoț, tâlhar. *Ni fúru póti s-la fúrá, ni fócu póti s-la árdă*. (Nici hoțul nu poate să-l fure, nici focul nu poate să-l ardă.) Can T¹ 263/6; *Ári un fur: túcu s-anclz, nu s-anclídi*. (Există un hoț: oricât ai încuia, nu se [poate] încuia. [Ghicitoare: Soarele].) Cap² 160/2; *Di iúndi stăté, túcu vizú niști fur iúndi vin*. (De unde stătea, numai ce văzu niște hoți că vin.) Cap² 47/9; *Doi fur fçásiră laf ca si la fúrá boi!*. (Doi hoți se vorbiră să fure boii.) Cap² 83/3; *Țéla fúri! [...] șizúrá toț cóla*. (Hoții [...] șezură toți acolo.) Cap² 47/11.

♦ *Fúru fçră calaúz nu pçáti sirbíri*. (L i t. Hoțul fără călăuză nu poate lucra. = Cine se aseamănă se adună.) Pap M² 70/29; *Ca di fur dunátă-i*. (L i t. Ca de

hoți e adunată [casa]. = [În casă] nu e nimic, este numai săracie [de parcă ar fi fost călcată de hoți].) Cap² 179/26.

Et.: lat. **fur**, **-em**.

fur², **furári**, **furái**, **furát** vb. I. Tranz. Pap¹ 46; Pap² 81; Can² 395; Cap 132; Dms. A fura. *Tu ieș țca cári fur mǎncárça*. (Tu ești cea care furi mâncarea.) Cap² 86/30; *Añ au furáră meșasa*. (Mi-au furat masa.) Cap² 90/4; *Cálu zǎnicfzçá și zisi: „Dorm tu, dorm stǎpçani, árá Ĝáğá va s-mi fúrá”*. (Calul începu să necheze și zise: „Dormi tu, dormi, stăpâne, iar Ĝáğá o să mă fure”.) DP 91/15; *Cum furát vüăi cu táti, șa si furóm și nuăi*. (Cum furați voi cu tata, așa vom fura și noi.) MP 210/10; *Ioú să mi duc să fur gǎlín*. (Eu o să mă duc să fur găini.) W 74/7; *Dú-ti sa fur di casă un káptini și un brič*. (Du-te să furi din casă un pieptene și un brici.) Pap M¹ 14/13; *Tuğáru la trimési să fúrá pári di la cumít*. (Negustorul îl trimise să fure bani de la comitagii.) Cap² 51/19; *Ai să na dúțim să furóm pári*. (Hai să ne ducem să furăm bani.) Cap² 33/24; *Doi fur fçásiră laf ca si la fúrá boi!*. (Doi hoți se vorbiră să fure boii.) Cap² 83/3; *Țçástă fçátă ra furátă di draç*. (Această fată era furată [= fusese furată] de draci.) Pap M¹ 20/20.

Mi fúrá sónu. A ațipi. Can² 395 s.v.

Et.: lat. **furare**.

furáč, pl. **furáč** s.m. Cerna A/1846. Hoț.

Et.: din **fur¹** + **-áč**.

furári s.f. Can² 395; Cap 132 s.v. *fur*; Dms. Furat. *Stoi tu ȳa că io s-mi duc la furárça*. (Stai tu aici că eu o să mă duc la furat.) Cap² 141/40; *Tȳátă nuăptçra ray la furárça*. (Toată noaptea erau la furat.) MP 142/12.

Et.: vezi **fur²**.

furărăsc vezi **furés**.

furătúrá, *pl. furătúr s.f.* Can² 395; Cap 132 s.v. *fur²*; Dms. Furt, hoție. *Din furătúrá sa dunáti.* (Sunt strânse din furt.) Dms s.v.

Et.: din *fur²* + *-ătúrá*.

fúrcă, *pl. furț, fúrți și fúrki s.f.* Pap¹ 46; Pap² 81; Can² 396; Cap 132; Cerna A/1241; ALDM II, h. 1063/1-7; Dms. Furcă; furcă de tors. *Au lai [uáia] di-u puș ăm fúrcă s-nu si poată culcári.* (O luai [oaia] de o pusei în furcă să nu se poată culca.) Can T² 127/38; *Cot li dai fúrtili?* (Cu cât dai [= vinzi] furcile?) MP 70/20; *Ĭal zițá: únă zaruádiri, únă fúrță.* (El zicea: un surâs, o furcă.) MP 70/20; *Ancárcó pri un cal duáúă sindúk di fúrți.* (Încărcă pe un cal două cufere cu furci.) MP 70/18; *La púsi cáiru pri fúrcă.* (Puse caierul în furca de tors.) Cap 54 s.v. *cáir*; *Ári un uom ua [...], vindzá niști fúrsi, cáta cóti fúrsi-n dǎádi.* (E un om aici [...], vindea niște furci, uite câte furci mi-a dat.) DP 198/37.

Var.: *fúrsă, fúrță¹*.

Et.: lat. *furca*.

furculiță *pl. furculiți s.f.* Pap² 81; Can² 396; Cap 132 s.v. *fúrcă*; Dms. (În Țárnareca) Furculiță.

Et.: din *fúrcă* + *-uliță*.

furcăști *adv.* Dms. Hoțește. *Lisíta furcăști li lǎ gǎlǎli.* (Vulpea ia găinile hoțește.) Dms s.v.

Et.: din *fur²* + *-căști*.

furés, **furăscă**, *pl. furéșt adj.* Dms. Hoțesc. *Furés lucru.* (Faptă hoțească.) Dms s.v.

Var.: **furărăsc** (Dms s.v.), **furésc** (Dms).

Et.: din *fur²* (*furári*) + *-és(c)*.

furése vezi **furés**.

Furéseă *n.pr.* Pap M² 176/15; Cap 132. Nume de râu în *Cúpă*.

Var.: **Furéseă** (Pap M² 176/15).

Et.: din *fur²* + *-éseă*.

furézmă, *pl. furézmi s.f.* Can² 396; Cap 132 s.v. *furísit*; Dms. Afurisenie, blestem.

Et.: gr. *αφορισμός*.

Furéseă vezi **Furéseă**.

furfuteăști vezi **fufuteăști**.

furglitár, *pl. furglitár s.m.* Cap 132 s.v. *fúrcă*; Dms. Băiatul care poartă *fruglița* la nuntă.

Et.: din *furgliță* + *-ár*.

furgliță vezi **frugliță**.

Fúril *n. pr.* Pap¹ 46; Pap² 81; Dms. Numele constelației Carul mare.

Et.: vezi *fur¹*.

furilă, *pl. furil s.f.* Pap¹ 46; Pap² 81; Can² 396; Cap 132 s.v. *fur*; Dms. Furtișag, hoție. *S. col.* Hoți. Can² 396.

Et.: din *fur¹* + *-ilă*.

furisés, **furisíri**, **furisú**, **furisít** *vb.*

IV. *Tranz.* Can² 396; Dms. A afurisi; a blestema. *Ái furisít di vládica.* (Este afurisit de episcop.) Dms s.v.;

Et.: gr. *αφορίζω*.

furisít, **furisítă**, *pl. furisít, furisítí* *adj.* Cap 132; Dms. Afurisit; rău. *Nu-n la voi Píti furisítu.* (Nu-l vreau pe Píti afurisitul.) Cap² 19/16; *Furisít fičór.* (Afurisit copil.) Dms s.v. *Substantivat.* Ticălos. *Furisítuli, dósta minčunăș.* (Ticălosule, destul ai mințit.) Dms s.v.

Et.: vezi *furisés*.

furkétă, *pl. furkėti s.f.* Dms. Ac de siguranță.

Et.: it. *forchetta*.

fúrkičcă *pl. fúrkički s.f.* Can² 396; Cap 132; Dms. Furcă mică.

Var.: **furkičcă** (Cap 132 s.v. *fúrcă*).

Et.: din *fúrcă* + *-ič(că)*.

furkičcă vezi **fúrkičcă**.

furlijă vezi **turlijă**.

furlínă, *pl. furlín s.f.* Pap¹ 46; Pap² 81; Can² 396; Cap 132; Cerna A/1854; ALDM III, h. 1584/1-7; Dms. 1. Aur. *Vǎau cásă un pui țí fǎțǎ i zúúă căti un*

uău di furlină. (Aveau acasă o găină ce făcea în fiecare zi câte un ou de aur.) DP 186/32; *Dără ună cloșcă cu 12 di pu' di flurină.* (Făcu o cloșcă cu 12 pui de aur.) Cap² 107/29; *Lemn s-cațăț, frulină.* (Lemn dacă veți prinde [= atinge], aur [se va face].) Can T² 122/4; *Si-' daț [...]* *ș-ună veargă di furlină.* (Să-i dați [...] și o vargă de aur.) Cap² 63/6. **2. Pl. P. e x t.** Bani de aur, galbeni. *Çon s-mi spel io, si cădă furlină.* (Când o să mă spăl eu, o să cadă bani de aur.) Cap² 86/43; *An còrni [lu străbăgòscu] flo ună lăică plină di furlin.* (La rădăcina [coacăzului] găsi o tigvă plină cu bani de aur.) DP 177/36; *La pusi pri grindă [cucótu], béłki ă' fâți și lă ia furlin.* (Îl puse pe grindă [pe cocoș], poate-i face și ei bani de aur.) DP 133/37; *Țista [gaidăgia], priună cu ômini' lu cupilășu, si duc sfîrîndurle la fêtă cu pucloni, cu răzint și cu girdănu di furlin.* (Acesta [cimpoierul], împreună cu oamenii mirelui, se duc cântând din cimpoi la fată cu plocoane, cu argint și cu salba de bani de aur.) Can T¹ 274/32; *Noi să-ț doam un girdan di furlin.* (Noi o să-ți dăm o salbă de galbeni.) DP 87/20; *Fesu la nșară cu furlin.* (Fesul îl împodobesc cu bani de aur.) Can T¹ 266/9; *Lø [...] căciua lu fiçoru mic anșărătă cu furlin.* (Luă [...] căciula împodobită cu bani de aur a copilului mic.) Cap² 66/245.

♦ *Cumăt di furlină.* (Bucată de aur. = Se spune despre un om bun la suflet.) Cap² 179/28; *Că furlină.* (Ca aurul. = Se spune despre o fată frumoasă.) Dms s.v.

Var.: **flurină, frulină.**

Et.: bg. **florin** (cf. it. **fiorino**).

furlincă, pl. furlinki s.f. Cap 133; Dms. Ban de aur, galben. *Măgaru lu Óğa furlinkî căcă.* (Măgarul lui Nastratin Hogeacă galbeni.) Dms s.v.

Et.: din **furlină + -că.**

furlóc vezi furlóc.

furlóc, pl. furlóți s.n. Pap¹ 46; Pap² 81; Can² 396; Cap 132 s.v. *fur*; Dms. Hoție, furat. *Mámu, și io s-mi duc cu vúiçi la furlóc.* (Mamă, și eu o să mă duc cu unchiul la furat.) Cap² 142/6.

Fac furlóc. A fura. *Io nu pot să fac furlóc.* (Eu nu pot să fur.) Cap² 47/23; *Țista uom ári fat mult furlóc.* (Acest om a furat mult.) Pap¹ 46 s.v.

Var.: **furloc** (Dms).

Et.: din **fur¹ + -lóc.**

furnă, pl. furni s.f. Pap² 81; Can² 396; Cap 133; ALR II s.n. 4, h. 1057/012; Cerna A/1438; ALDM III, h. 1222/1-7; Dms. Cuptor. *Un fiçór, sáldi un la múmă țe-i, s-la ársu án furnă.* (Un copil, care-i numai unul la mamă, o să-l ard în cuptor.) Cap² 99/1; *Mullarea au árdi furna.* (Nevasta încinge cuptorul.) ALR II s.n., 4, h. 58/012; *Au ársiră furna și la lără fiçóru, la băccără și la turiră án furnă.* (Încinșeră cuptorul și luată copilul, îl sărutară și îl aruncară în cuptor.) Cap² 99/5; *Iel au ársiră furna.* (Ei încinșeră cuptorul.) Cap² 60/28; *Io ă si ner lă bisărcă, tu să-ț árđă furna.* (Eu o să mă duc la biserică, tu să încingi cuptorul.) Cap² 113/9; *Șápti-opt furni di póni.* (Șapte-opt cuptoare de pâine.) Cerna T; *Că si stăfscă luțolu, lă punğam án puădniță ili án furnă cu lupáta.* (Când dospea aluatul, îl puneam în țest sau în cuptor cu lopata.) AtaM 385/4. P. e x t. Brutărie. AtaM 124/5.

Et.: mac., bg. **furna**.

furnăgi vezi furnăgi.

furnăgiă, pl. furnăgi s.m. Cap 133 s.v. *furnă*; Cerna A/1797; ALDM III h. 1530/1-7; Dms. Brutar. *[Cadija] z-dúsi la furnuğóia și la ntribó:* „Cóți póina mirusiăști ca di la muárt?” ([Judecătorul] se duse la brutar și-l întrebă: „de ce miroase pâinea a mort?”) MP 186/2.

Var.: **furnăgőia** (Cap 133 s.v. *furnă*; Dms s.v.), **furnăgőia** (ALDM III h. 1530/2), **furnăgő** (ALDM III h. 1530/7), **furnuőia**.

Et.: mac., bg. *furnağja*.

furnăgőia vezi **furnăgőia**.

furnăgőia vezi **furnăgőia**.

furnică vezi **furnigă**.

furnigăr, *pl. furnigără s.n.* Pap¹ 46; Pap² 81; Can² 396; Cap 133 s.v. *furnigă*; Cerna A/1400; ALDM II, h. 1193/4; Dms. Furnicar.

Et.: lat. **formicarium*.

furnigărnic, *pl. furnigărniți s.n.* Can² 396; Cerna A/1400; ALDM II, h. 1193/1–3, 6; Dms s.v. Furnicar.

Et.: din *furnigăr* + *-nic*.

furnigărniță, *pl. furnigărniți s.f.* ALDM II, h. 1193/5. Furnicar.

Et.: din *furnigăr* + *-niță*.

furnigă, *pl. furníz s.f.* Pap¹ 46; Pap² 81; Can² 396; Cap 133; Cerna A/1399; Wild h. 123/1–7; ALDM II, h. 1192/1–7; Dms. Furnică. *Çon trițcă pri drum vizú únă furnigă.* (Când trecea pe drum văzu o furnică.) Cap² 71/31; *Bătú pri un cup di furníz.* (Întâlni un mușuroi de furnici.) Cap² 27/42; *Ĭel dăđadi di niști furníz iúndi si țirtău pri únă nicură di póni.* (Dădu peste niște furnici care se certau pe o fărâma de pâine.) Cap² 91/31; *Ișó ampíratu lu furnízli.* (Ieși [= apăru] împăratul furnicilor.) Cap² 27/43; *Cásă di furníz.* (Furnicar.) Can² 396 s.v.

♦ *Çot poártă furniga.* (Cât duce furnica. = Foarte puțin.) Pap M² 70/26.

Var.: **fărniță** (Wild h.123/2), **furnică** (Cap 133; Dms s.v.).

Et.: lat. *formica*.

furnigós, **furnigósă**, *pl. furnigós*, **furnigósi** *adj.* Can² 396; Cap 133 s.v. *furnigă*; Dms. Plin de furnici.

Et.: din *furnigă* + *-ós*.

furnigăică, *pl. furnigăički s.f.* Can² 396; Cap 133; Dms. Furnicuță.

Var.: **furnigăică** (Cap 133), **furnikiică** (Dms).

Et.: din *furnigă* + *-ică*.

furnigăică vezi **furnigăică**.

furnikiică vezi **furnigăică**.

furnikiță, *pl. furnikiți s.f.* Cap 133 s.v. *furnigă*. Furnicuță.

Et.: din *furnică* + *-iță*.

furnófcă, *pl. furnófki s.f.* Pap² 81; Can² 396; Cap 133 s.v. *furnă*; Dms. Lopată care se întrebunțează la cuptor.

Et.: vezi *furnă*.

furnuőia vezi **furnăgőia**.

fúrsă vezi **fúrcă**.

fúrsă vezi **fúrță**².

furt, *pl. fúrtur s.n.* Cap 132 s.v. *fur*; Dms. Furt, hoție.

Et.: lat. *furtus*.

furtát vezi **fártát**.

furtiță, *pl. furtiți s.f.* AtaM 294/27. Încărcătură pe cal; grămadă. *Din un ágru ișáu căti zcăți-douăzăș di furtiți di gănășór.* (De pe un ogor ieșeau câte zece-douăzeci de grămezi de porumb.) AtaM 351/1.

Et.: gr. *φορτίο*.

furtumăr, *pl. furtumăr s.m.* Cap 129 s.v. *fórtumă*; Dms. Vânzător de funii. F i g . Escroc, sforar. *Cári-ĭ lant furtumăr șa că tını?* (Cine [mai] e alt sforar așa ca tine?) Dms s.v.

Et.: din *fórtumă* + *-ăr*.

furtună, *pl. furtúnur și furtúni s.f.* Pap¹ 46; Pap² 81; Can² 396; Cap 133; ALR II s.n. 3, h. 788/012; AtaM 294/28; Dms. Furtună, vijelie. *Vini ploáia cu furtúnă mári.* (Vine ploaie cu furtună mare.) ALR II s.n. 3, h. 788/012; *Pri furtúnă s-nu kiniséș.* (Pe furtună să nu pornești la drum.) Dms s.v. F i g . Agitație; tulburare; furtună. *Ți*

furtună ari după mine! (Ce furtună este [= vine] după mine!) Pap¹ 46 s.v.

Et.: lat. *fortuna*.

furtunós, furtunósă *pl. furtunós, furtunósi* *s.f.* Can² 396; Cap 133 s.v. *furtună*; Dms. Furtunos. F i g . Violent, aprig, nestăpânit. *Ți eș coáta furtunós?* (De ce ești atât de violent?) Dms s.v.

Et.: din *furtună* + *-ós*.

fúrťá¹ vezi **fúrcă**.

fúrťá², *pl. fúrťi și furť* *s.f.* Cap 133; ALR II, 1, h. 291/012; Cerna A/1241; Dms. 1. Perie (de ghetete, de haine). *Să-n cumpăr čóuli, ma și fúrťá.* (O să-mi cumpăr ghetete, dar și perie.) Dms. s.v. 2. Bidinea. *Fúrťá di var.* (Bidinea pentru var.) ALR II, 1, h. 291/012.

Var.: **fúrșă**.

Et.: cf. mac. *frča*, tc. *firca*, gr. *βούρσα*.

furtărăs vezi **furťués**.

furťiséz vezi **furťués**.

furťués, furťuíri, furťuíi, furťuíit *vb.* IV. *Tranz.* Cap 133 s.v. *fúrťá*; ALR II s.n. 7, h. 1875/012; Cerna A/1891; Dms. A peria (haina sau ghetetele).

Var.: **furtărăs** (Dms), **furťiséz** (Cerna A/1891), **furťusés** (ALR II s.n. 7, h. 1875/012).

Et.: din *fúrťá* + *-és(c)*.

furťusés vezi **furťués**.

furugl'íťá vezi **frugl'íťá**.

fus, *pl. fúsi* *s.n.* Pap¹ 46; Pap² 81; Can² 396; Cap 133; Cerna A/1243; Wild h. 376/1, 2, 6; ALDM II, h. 1065/1-7; Dms. 1. Fus; cantitate de lână pe un fus. *Flără fúsu lu mămă-sa și al lără.* (Găsiră fusul mămă-sii și îl luară.) Cap² 116/34; *Tórsi bába dou fúsi.* (Baba a tors două fuse.) Can T¹ 272/16; *Íúndi-í Rópa nťapátă? La Fúsu di móră.* (Unde-i Piatra găurită? La Fusul morii.) Can T¹ 272/34; *Fus di rudán.* (Fusul morii.)

Pap¹ 46 s.v. 2. (La roată) Butuc. Wild h. 376/1, 2, 6.

Fúsu-bábăľă. Nume de plantă și de insectă; fusul babei. Pap¹ 46 s.v.; Pap² 81 s.v.; Cap 133 s.v.

Et.: lat. *fusus*.

fusár, pl. fusár *s.m.* Cap 133 s.v. *fus*; Dms. Vânzător de fuse.

Et.: din *fus* + *-ár*.

fúscă, pl. fúski *s.f.* Cap 133; ALR II s.n. 4, h. 1178/012; Cerna A/1512-1514; AtaM 101/2, 171/14; Dms. Fustă; rochie. *Mulțărășca rúbă ra, áră, fustán ili fúscă, lúnđă pănă pri sub zănúclu, și prigáč.* (Portul femeiesc era, de asemenea, rochie sau fustă, lungi până sub genunchi, și șorț.) AtaM 352/24; *Gúra di la fúscă.* (Deschizătura fusteii.) Cap 133 s.v.

Et.: gr. *φούστα* (bg. *fusta*).

fúscic vezi **fuscúć**.

fuscíc vezi **fuscúć**.

fuscúć, pl. fuscúť *s.m.* Can² 396; Cap 133 s.v. *fus*; Dms. Fus mic.

Var.: **fúscic** (Can² 396; Dms s.v.), **fuscíc** (Cap 133 s.v. *fus*), **fuscuc** (Dms).

Et.: din *fus* + *-ćuc (-ćic)*.

fuscuc vezi **fuscúć**.

fustán, pl. fustáni *s.n.* Pap¹ 46; Pap² 81; Can² 396; Cap 133; Cerna A/1510; ALDM III, h. 1277/1-7; Dms. 1. Rochie. *Íel să-n dără [...] fustán di mătási.* (El o să-mi facă [...] rochie de mătase.) Cap² 22/10; *Meu fráti-n cumpuró fustán.* (Fratele meu îmi cumpără rochie.) DP 195/33; *[Fčáta] aș lo cótiva fustáni cu ía și fuzi di cásă.* ([Fata] își luă cu ea câteva rochii și plecă de acasă.) DP 184/33; *Mulțărășca rúbă ra, áră, fustán ili fúscă, lúnđă pănă pri sub zănúclu, și prigáč.* (Portul femeiesc era, de asemenea, rochie sau fustă, lungi până sub genunchi, și șorț.) AtaM 352/24; *Ficúru, ca z-dúsi cásă, lo un fustán di cadafě și di mătási și z-dúsi s-uu*

priminiâscă fiăta. (Tânărul, când se duse acasă, luă o rochie de catifea și mătase și merse s-o îmbrace pe fată.) MP 124/1; *Ūnă cadănnă priminită cu ună milă di fustáni.* (O turcoaică îmbrăcată cu o mie de rochii. [Ghicitoare: Găina].) Can T² 126/8; *Mămúșa ári lat di un fustán, la púni di gúșă la mirăsa și la tîniru.* (Nașa a luat [= a cumpărat], [material] de o rochie, îl pune de gâtul miresei și al mirelui.) Cerna T. 2. Haină bărbătească, fustanelă. *Tăčúni! si fěsiră doį cupilăș ăn fustáni.* (Tăciunii se făcură [= transformară în] doi copilași în haine bărbătești.) Cap² 57/46; *Ca si-n la lăau, mámu móri, [...] țela uminețu, mila, cu fustánu mári.* (Că-l voi lua, mamă dragă, [...] pe cel din Ūmă, dragă, cu fustanela mare.) Cap² 18/7.

3. Nume de floare mirositoare. Cap 133.

Var.: **fustáni** (Cap 133).

Et.: tc. dial. **fustan** (mac., bg. **fustan**, gr. **φουστάνι**).

fustáni vezi **fustán**.

fustănlă, *pl. fustănlî* *adj.* De forma fustanelei. *Pișin la priminés tîniru cu ună camేశă fustănlă.* (Mai întâi îl îmbracă pe mire cu o cămașă ca o fustanelă.) Can T² 119/6.

Et.: din **fustán** + **-lă**.

Fústani *n.pr.* Cap 133. Numele unui sat bulgăresc în apropiere de *Nónti*.

fúști, *pl. fușt* *s.m.* Pap² 81; Can² 396; Cap 133; ALR II s.n., 2 h. 487/012; Cerna A/370, 2268; ALDM III, h. 1759/1-6; Dms. 1. Cârcel de viță; vrej, lujer de dovleac. *Ácu nu áfliį crăstăviăti cu fúști, móįni dimniăta s-ti junglóm.* (Dacă nu găsești castravete cu cârcel, mâine dimineța te vom omorî.) MP 152/31; *Un cuărin di lubinîță ra mult cuvîtlîă și tînsi un fúști și tricú dițindă di Vărdăr.* (O rădăcină de pepene era foarte puternică și întinse un vrej care trecu dincolo de Vardar.) MP 200/32.

2. Cârlig de împletit ciorapi. Pap² 81;

Can² 396; Cap 133; Dms. 3. Băț ascuțit, care servește drept frigare. *Áu anțăpóá [jába] pri un fúști și ló s-u nvărtășcă pri foc.* (O înfipse [broasca] pe o frigare și începu s-o învârtească pe foc.) DP 54/6. 4. *Pl.* (La războiul de țesut) Vergelele trecute printre firele de urzeală. Pap² 81; Can² 396; Cap 133; Dms.

Et.: lat. **fustis**.

Fúștiń *n.pr.* Pap² 81; Can² 396; Dms. Numele unui orașel din Meglen, locuit de turci și bulgari turciți.

Et.: din **fúști** + **-ń**.

fuștinét, *pl. fuștinét* *s.m.* Dms. Locuitor din *Fúștiń*.

fut, futeğări și fútiri, futúį, futút *vb.* II, III. *Tranz.* Pap² 81; Can² 396; Cap 134; Dms. A futa.

♦ *Con mērđi plóia cu sóri, si fut lěpuri! cu lisița.* (Când plouă cu soare se fut iepurii cu vulpea.) Can T² 115/28; *Și casa ársi și la șóriț la ți fătúră!* (Și casa arse și la șoareci li s-a făcut de futut. = Țara arde și baba se piaptănă.) Can T² 124/16; *Fútă-! máįca!* (Futu-i mă-sa!) Cap² 43/39; *Fútă-ńi-ț pústa!* (Futu-ți-aș necazul!) Cap² 41/15; *Fútă-ńi-ț véřca!* (Futu-ți-aș credința! = Înjurătură la adresa turcilor care erau de altă credință.) Dms s.v.

Var.: **făt**.

Et.: lat. **futuere**.

futáč, *pl. futáč* *s.m.* Can² 396; Cap 134 s.v. *fut*; Dms. Futăcios.

Et.: din **fut** + **-áč**.

futáčós, *pl. futáčós* *adj.* Dms. Futăcios.

Et.: din **fut** + **-áčós**.

futéľă, *pl. futéľ* *s.f.* AtaM 289/32. Fotoliu.

Et.: mac. **fotelja**.

Fužeáti, An ~ *n.pr.* Pap M² 176/19; Cap 134. Nume de loc în *Óșiń*.

Var.: **Fuzéti** (Pap M² 176/19).

Fuzéti vezi **Fužeáti**.

fuzindăre *adv.* ALDM I, h. 486/1–3.
În fugă, fugind.

Var.: **fuzindira** (ALDM I, h. 486/2),
fuzindurle (ALDM I, h. 486/1).

Et.: de la *fug* + *-ind* + *-ăre* (*-ira*, *-rle*).

fuzindira vezi **fuzindăre**.

fuzindurle vezi **fuzindăre**.

fuziri *s.f.* Dms. Acțiunea de a pleca;
plecare. *La fuziră, ampirátu a' zisi la*
mămă-sa s-nu la da scându. (La plecare,

împăratul îi zise mamă-sii să nu dea
tronul.) Cap² 86/33; *La fuzirē la dăruiaŷ*
dăscalu cu čarŷp. (La plecare îi dăruiau
dascălului o pereche de ciorapi.) Can T¹
266/26; *La fuzirē din cătún, Văigant la*
zis-au la niști moș. (La plecarea din sat,
Weigand le zise unor bătrâni.) Can T¹
267/26.

Et.: vezi *fug*.